

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Ekologická angažovanost

(Místo sociální pedagogiky v procesu utváření ekologického vědomí a chování)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

Doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.

Vypracovala:

Jana Semotamová

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Ekologická angažovanost (Místo sociální pedagogiky v procesu utváření ekologického vědomí a chování)“ zpracovala samostatně. Použila jsem literaturu a informační zdroje uvedené v seznamu literatury.

Brno 25.3.2009

Jana Semotamová

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Eduardu Radvanovi, CSc. za metodickou pomoc, cenné rady a připomínky, které mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Poděkování za trpělivost, pomoc a podporu patří také celé mé rodině a přátelům.

Jana Semotamová

OBSAH

Úvod	2
1. Aktuálnost ekologické tematiky	4
1.1 Ekologická angažovanost	7
1.1.1 Ekologické aktivity	9
1.2 Názory na ekologické aktivity	14
2. Ekologická gramotnost	26
2.1 Ekologická výchova	26
2.2 Ekologické chování	33
3. Průzkum ekologického vědomí a chování	39
3.1 Výzkumné aktivity v oblasti ekologického vědomí a chování	39
3.2 Průzkumný projekt – průzkum ekologického vědomí a chování adolescentů	45
3.2.1 Výsledky průzkumu	47
3.2.2 Vyhodnocení a shrnutí průzkumu	71
Závěr	75
Resumé	77
Anotace	78
Seznam použití literatury (informační zdroje)	79
Přílohy	83

Úvod

Naše společnost se potýká s řadou globální problémů. Sociálních, ekonomických, politických. Mezi problémové oblasti patří také ekologie. Např. klimatické změny zajímají laickou i odbornou veřejnost. Ovlivňují totiž náš život i ekonomiku. Vědecká obec nedávno zveřejnila zprávu o tom, že na změnách klimatu se podílí člověk svojí činností. Někteří lidé se proto domnívají, že se změnou klimatu je potřeba ihned něco dělat. Jiní zase zastávají názor, že klima se bude měnit i nadále, neboť tomu tak bylo už v minulosti. V různých obdobích a z různých důvodů docházelo jak k oteplování tak k ochlazení. Člověk se na tom žádným způsobem nepodílel, a proto ani v současné době není potřeba dělat vůbec nic.

Tyto protichůdné názory mne vedly k zamyšlení se nad přístupem lidí k životnímu prostředí. Zda-li, a co všechno jsou ochotni udělat pro jeho zlepšení, anebo alespoň nezhoršování.

Uvědomuji si, že v poslední době většina lidí spatřuje smysl života v nakupování zbytečností a honbě za zážitky, a to bez ohledu na životní prostředí. Nezajímá je, že vymírají některé rostlinné a živočišné druhy, že se ztrácí půda, na které lze vyrobit potraviny, že začíná být nedostatek pitné vody, že se hromadí odpady. Dokonce ani to, v jakém stavu zanechají planetu budoucím generacím. O to více mě těší, když se potkám s těmi, kterým naopak na životním prostředí velmi záleží a mají potřebu je chránit. Jejich činnost už v roce 1972 podpořilo Valné shromáždění OSN, když ustanovilo 5. červen Světovým dnem životního prostředí. V ten den nejen organizace zaměřené na ochranu životního prostředí pořádají různé osvětové akce (výsadby stromků, úklidy řek a lesů, výstavy fotografií, koncerty a veřejná shromáždění) a vybízejí ke změně postojů i zažitého chování. Naše bezohlednost totiž přivedla svět na pokraj ekologické krize. A já mám za to, že lidstvo má před sebou těžkou zkoušku. Stojí před rozhodnutím, zda se dál bude chovat bezohledně a přivede naši krásnou planetu k záhubě nebo radikálně změní svoje chování a vydá se cestou šetrnosti k životnímu prostředí. Druhou cestou se vydá člověk poučený, čili ekogramotný. A takový člověk bude svoje postoje prezentovat navenek nejen prostřednictvím petic, otevřených dopisů a demonstrací. Bude pomáhat takové akce organizovat, bude se ekologicky angažovat. Nápomocna mu při tom může být také sociální pedagogika.

Cílem diplomové práce je ukázat místo a možnosti sociální pedagogiky v procesu rozvíjení ekologického vědomí a při formování aktivního postoje v oblasti ekologie. Dále se pokusím porovnat názory veřejně činných osobností na ekologické aktivity a provedu empirický průzkum, který potvrdí nebo vyvrátí navržené hypotézy týkající se úrovně ekologického vědomí a chování adolescentů.

Diplomovou práci jsem rozdělila do tří kapitol.

V první kapitole pojednám o aktuálnosti ekologické tematiky. Zamyslím se nad tím, jak souvisí globální oteplování s celosvětovou ekonomickou, sociální a politickou situací. Pojednám o ekologické angažovanosti a v krátkosti se zmíním o činnosti ekologických sdružení. Také se zaměřím na názory politika Václava Kaluse, ekologa Pavla Nováčka, politologa Petra Druláka na environmentální tematiku. Jsem si vědoma rozsáhlosti tématu, a proto jsem jako základní literaturu zvolila knihu Václava Klause *Modrá, nikoli zelená planeta. Co je ohroženo: klima nebo svoboda?*

Ve druhé kapitole popíši a zhodnotím ekologickou výchovu, zaměřím se na místo sociální pedagogiky v procesu environmentální edukace a pohovořím o ekologickém chování. Vodítkem mi bude mimo jiné i kniha Hany Librové *Pestří a zelení*.

Třetí kapitola se bude týkat průzkumu ekologického vědomí a chování. Zmíním se o výzkumech ekologického chování a ekogramotnosti. Podkladem bude opět kniha Hany Librové *Pestří a zelení* a také průzkumy veřejného mínění.

Empirická část diplomové práce bude obsahovat informace o způsobu provedení vlastního průzkumu ekologického vědomí a chování adolescentů. Tato kapitola bude ukončena vyhodnocením provedeného průzkumu.

1. Aktuálnost ekologické tematiky

„Na životem kypící Zemi se lidé objevili na konci třetihor. Živé přírodě, již byli evolučně přizpůsobeni, filosoficky rozumět nemohli. Lidská psychika, která řídila proces dobývání přírody, byla nastavena na lhostejnost k širším souvislostem a k vzdálenější perspektivě. Dnes jsme již Zemi dobyli a obsadili, tkáň jejího života narušili obdělávanou půdou, sevřeli dálnicemi a městy, zatlačili stavbami, betonem a asfaltem. Navzdory tomu bude však o naší druhové existenci rozhodovat příroda. Abychom předčasně nevyhynuli, potřebujeme expanzi kultury zastavit, uzavřít nájemní smlouvu se Zemí.“¹

Tento citát univerzitního učitele filozofie Josefa Šmajse² je preambulí ekologické výzvy „*Nájemní smlouva se Zemí*“.³ Dokument obsahuje sedm bodů, které vyzývají obyvatele Země, aby přehodnotili pohled na svět, změnili způsob vzdělávání a tím i myšlení. Nebezpečný výtvar člověka – kultura – se dostává do konfliktu s přírodou, svojí rozpínavostí může přinést zkázu sobě i lidskému druhu.

* * *

Odedávna žil člověk v závislosti na přírodě. Mohl se na ni plně spolehnout. Přírodu lidé vždy považovali za zdroj pro uspokojování potřeb. Ovšem v době, kdy se člověk živil jako lovec a sběrač, nebyl pro přírodu nebezpečím. I když vyhubil řadu velkých zvířat. To se změnilo s rozvojem technické kultury. A změnil se i vztah člověka k přírodě. Myslím vztah citový. Filozof prof. Erazim Kohák se nesčetněkrát ve svých rozhovorech podělil o svá pozorování toho, jak v běhu posledních sedmdesáti let došlo k vývoji environmentálního myšlení. Zpočátku se jednalo o hledání spásy v přírodě, lidé se utíkali do lesů. Později lidem došlo, že příroda se sama stala ohroženým druhem a začali ji ochraňovat. Postupně ale došli do fáze, ve které uvažují o tom, jak soužití se vším mimolidským životem, aniž by zničili její i sebe. O této fázi lze přemýšlet jako

¹ www.utko.feec.vutbr.cz/~polivka/lab/0151/kap/smaj.s.doc.

² **Josef Šmajš** přednáší od roku 1979 ontologii a gnoseologii na Masarykově univerzitě v Brně, zabývá se problémy techniky a vědy, vztahy přírody a kultury. Věnuje se studiu filozofických problémů evoluce.

³ Na textu výzvy se podíleli Ivan Binar, Etala Farkašová, Ivan Hruška, Josef Šmajš a Emil Višňovský, schválila ho mimo jiné i Obec spisovatelů (4.12.2004).

o konzervativní environmentalistice⁴, mezi jejíž představitele Kohák řadí Ivana Dejmalu⁵, Bedřicha Moldana⁶ nebo Ivana Ryndu.⁷ Dnes se ekologický problém jeví být problémem sociálním. Jde o otázku bídy, nadbytku, války a míru. A také by se dalo říci, že je problémem ekonomickým a politickým.

Vážným celosvětovým ekonomickým problémem je např. nadměrný rybolov. Podle odhadů Organizace spojených národů pro výživu a zemědělství (FAO) již došlo k vyčerpání asi 25 % světových rybných lovišť.⁸ Co to znamená a proč by to mělo být ekonomickým problémem? Pokusím se to vysvětlit slovy Václava Bělohradského:⁹ *„...kvalita života v průmyslových zemích závisí na dohodě mezi lidmi o způsobech, jimiž budou užívat prostředky, kterými věda a technika přeplňuje náš společný svět. Globální kapitalistická ekonomika ale takové dohody ztěžuje tím, že místo hledání kolektivně nejvýhodnějšího řešení našich problémů, vnucuje všem občanům jako převažující formu racionálního chování konkurenční boj o individuální výhody.“*¹⁰ Bělohradský v jednom ze svých deseti klíčových hesel *Iracionální společnost racionálních jedinců* postihuje fakt, že v pozdní průmyslové společnosti z individuální racionality vyplývá „kolektivní šílenství“. To, co je dobré pro jednotlivce, je špatné pro společnost a přesto jednotlivci, pokud chtějí přežít, musejí na svém postoji trvat a chovat se „ekonomicky racionálně“.¹¹ A tak se chovají např. rybáři, používající vyhledávací zařízení hejn hlubokomořských druhů ryb. Pro své zisky klidně opakovaně vyloví druhy, které k obnově své populace potřebují delší životní cyklus a tím mohou způsobit vyhynutí druhu. Nebo používají hlubinné vlečné sítě (tzv. trawling), a tak ničí životní prostředí druhům nelovených

⁴ **Environmentalistika** je nauka o životním prostředí; využívá poznatků vědního oboru ekologie, zkoumá působení člověka na ekosystémy, zabývá se prevencí znečišťování životního prostředí, nápravou vzniklých škod a prevencí nežádoucích zásahů. Environmentalistika zahrnuje také ochranu přírody, monitoring složek životního prostředí, využívání přírodních zdrojů, nakládání s energiemi, péči o zdraví lidské populace apod. (srov. www.az-encyklopedie.info/e/19238_Environmentalistika)

⁵ **Ivan Dejmál**, český politik a ekologický odborník, který Im memoriám získal 5. června 2008 Cenu Josefa Vavrouška udělovanou Nadací Charty 77.

⁶ **Bedřich Moldan**, český geochemik, ekolog, publicista a politik, sehrál rozhodující roli při tvorbě české ekologické legislativy po listopadu roku 1989.

⁷ **Ivan Rynda**, český sociální a kulturní ekolog, vysokoškolský pedagog a politik. Zabývá se zejména udržitelným rozvojem, ekonomikou a právem životního prostředí, globálními civilizačními problémy či vztahem médií a ekologie.

⁸ www.national-geographic.cz/priroda-a-zvirata/jime-ohrozene-druhy-ryb-181

⁹ Filozof **Václav Bělohradský** v roce 1970 odešel do emigrace, působil na Filozofickém institutu Antonia Rosminiho v Janově. Od roku 1973 byl profesorem sociologie na univerzitě v Janově a spolupracoval s českými exilovými časopisy, nakladatelstvími a českým disentem. Od roku 1990 je profesorem politické sociologie na univerzitě v Terstu a hostujícím profesorem na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy.

¹⁰ Srov. BĚLOHRADSKÝ, V. *Nepodpořil jsem Stranu zelených, ale kauzu, kterou zastupuje*. Právo ze dne 12.8.2006, Praha: Borgis a.s., ISSN 1211-2119.

¹¹ File://E:\Bělohradský\malý%20slovník%20globalizace.htm

živočichů. A jak víme, každý živočich plní v ekosystému svůj úkol. Zničení některého druhu vede k porušení potravního řetězce a tím k narušení rovnováhy celého ekosystému. A to už se viditelně projevuje. Vylovením některých predátorů, jako jsou tuňáci, mečouni, makrely a mořské želvy, došlo k přemnožení medúz.¹²

Nadměrný rybolov pravděpodobně způsobí problémy samotným rybářům. Nyní se sice chovají ekonomicky racionálně, ale pokud nedojde k obnově rybí populace, hrozí jim nezaměstnanost a z ekonomického problému se stane rázem problém sociální.

Za politický problém považují globální oteplování. I když se vědci (poprvé v únoru 2007) shodli na konferenci o životním prostředí v Paříži na tom, že Země se otepluje a významně se na tom podílí člověk svou činností, někteří politikové taková tvrzení popírají. Podle vědců zvýšení teploty velmi pravděpodobně způsobuje od poloviny minulého století zvýšená koncentrace skleníkových plynů, přičemž největšími znečišťovateli ovzduší jsou USA, Rusko a Japonsko. V terminologii Mezinárodního panelu pro změny klimatu¹³ sousloví „velmi pravděpodobně“ značí, že vědci berou danou věc za prokázanou na nejméně 90 %.¹⁴

Nechce se mi věřit, že ti, kteří nechtějí slyšet varování vědců, nevidí zvýšené množství extrémních výkyvů počasí. V důsledku klimatických změn se jednou pro vždy ztrácí genetický kód¹⁵ některých rostlinných a živočišných druhů. A tato ztráta informací je nenahraditelná. Tím je do jisté míry porušen globální ekosystém, na kterém je životně závislé i lidstvo. Vlivem globálního oteplování dochází ve vysokých horách i na pólech k ubývání ledu. Horské ledovce jsou zásobárnou vody, které ve vlhkém období vodu uloží v podobě ledu a v suchých měsících ji postupně vydávají. Miliony lidí v Bolívii, Peru, Indii využívají vodu z tajících horských ledovců k zavlažování, výrobě energie, k pití. Co nastane, až se rozpustí, až hory vyschnou? Odborník

¹² Za jejich přemnožení mohou rovněž globální klimatické změny, které způsobily nárůst teploty moří. Teplejší voda povzbuzuje produkci planktonu, kterým se medúzy živí. A medúzy znepríjemňují život člověku. Některé, jako například *Pelagia noctiluca*, velmi bolestivě žahají a mohou způsobit těžké otoky a alergické reakce. (srov. www.tethys.cz/clanek.php?id=r2006meduz)

¹³ IPCC = International Panel on Climate Change = Mezinárodní panel o změnách klimatu, organizace založená v roce 1988 Světovou meteorologickou organizací (World Meteorological Organization) a Programem OSN pro životní prostředí (United Nations Environment Programme) s cílem shromažďovat a vyhodnocovat vědecké, technické a sociálně - ekonomické informace o změnách klimatu.

¹⁴ *Za oteplování Země můžeme sami, potvrdili vědci.* zdroj www.idnes.cz ze dne 2.2.2007.

¹⁵ **Genetický kód** je souhrn biologicky podmíněných pravidel pro realizaci genetické informace; vztah mezi uspořádáním nukleotidů v nukleových kyselinách (DNA, RNA) a pořadím aminokyselin v bílkovinách, které jsou podle dané genetické informace v buňkách syntetizovány. Za objev genetického kódu a vysvětlení jeho funkce při syntéze bílkovin získali R.W.Holley, M.W.Nirenberg a H.G.Khorana roku 1968 Nobelovu cenu. (srov. KODÍČEK, M., *Biochemické pojmy: výkladový slovník*. Praha: VŠCHT, 2007.)

Geologické služby USA Dan Fagre studuje ledovce v Ledovcovém národním parku v Montaně. Zjistil, že před sto lety v něm bylo 150 ledovců, dnes jich zůstalo 27. Ubylo tím 90% objemu ledu. Glaciolog předpokládá, že za 25 let bude tato oblast zcela bez ledovců.¹⁶ A lidé bez vody. Také fotograf Paul Nicklen podává svědectví o probíhajících změnách. Tráví celý život v arktických oblastech Kanady. Za posledních deset let se její tvář změnila k nepoznání. Pokud bude oteplování pokračovat, bude rovněž Arktida bez ledu. Bude jako zahrada bez půdy, což odsoudí živočišné druhy k vymření. Vždyť na ekosystému, skládajícího se z kombinace ledu a nejmenších forem života jsou závislí všichni větší živočichové – medvědi, tuleni, velryby, ptáci. Na spodní straně ledu jsou přece různé druhy korýšů, různonožců, požírajících fytoplankton.¹⁷ Dnes ještě může takové fotografie Paul Nicklen nabídnout. Ale jak dlouho ještě?

Ano, stav životního prostředí v celosvětovém měřítku se mění a to přináší určité problémy. Můžeme je nazvat environmentálním stresem,¹⁸ který může vést ke konfliktům. Těm je třeba zabránit. Přitom na ochraně životního prostředí se může podílet úplně každý.

1.1 Ekologická angažovanost

Pojem angažovanost si můžeme vysvětlit jako aktivní účast a spolupráci na řešení problémů v různých sférách společenského života. Člověk se společensky angažuje proto, aby uspokojil svoje potřeby a zájmy. A tím vytváří život v občanské společnosti.¹⁹

¹⁶ Srov. APPENZELLER, T. *Velké tání*. National geographic Česko ze dne 8.6. 2007.

¹⁷ Srov. NICKLEN, P. *Život na hraně*. National geographic Česko ze dne 8.6. 2007.

¹⁸ **Environmentální stres** zahrnuje nedostatek přírodních zdrojů a snižování jejich kvality. Tyto složky jsou úzce propojeny, mohou se vzájemně ovlivňovat. Ničení životního prostředí může prohloubit nedostatek zdrojů, naopak nedostatek může vést k jejich dalšímu vyčerpání nadměrným využíváním.

Environmentální nedostatek je definován jako nedostatek obnovitelných nebo neobnovitelných zdrojů a environmentálních služeb. Je výslednicí tří faktorů (populační růst a vyšší požadavky na osobu, nerovnoměrnost distribuce zdrojů a omezené množství zdrojů), které se často vzájemně ovlivňují a zesilují své působení.

Mezi **environmentální služby** patří funkce běžně vykonávané přirozenými ekosystémy, např. čištění vody a vzduchu, regulace klimatu a zmírňování extrémních projevů počasí (povodní či suchých období). Vytváření a udržování úrodnosti půdy. (srov. RÁBELOVÁ, E. *Unese Země civilizaci?* Praha: MŽP, 2000, s. 8.)

¹⁹ **Občanská společnost** je abstraktní pojem, zahrnující veškeré organizace, sdružující občany na dobrovolné bázi. Vymezit ji lze také jako organizované aktivity občanů, které nejsou spojeny se státními strukturami nebo komerčními organizacemi. Pojmem občanská společnost tedy můžeme nazývat zájmové skupiny, obchodní sdružení, náboženské organizace a některá profesní sdružení. Podle funkce, kterou

Činnost za účelem uspokojování individuálních, skupinových nebo veřejných potřeb se nazývá občanská angažovanost. Mezi činnosti, které občan považuje za svou povinnost vůči společnosti, a na nichž se zpravidla podílí, patří např. pravidelná účast na volbách do zastupitelských orgánů obce i státu, zastávání funkce v nějakém samosprávním orgánu popř. členství v politické straně.

Angažovaný občan komunikuje se svými zastupiteli, klade jim otázky ohledně výkonu jejich funkce. Účastní se veřejných diskusí o problémech společnosti, nevyhýbá se konfrontaci svých názorů s jinými. Nebo se vyjadřuje k veřejným záležitostem prostřednictvím petic, otevřených dopisů, demonstrací, stávek, pomáhá takové akce organizovat. Ve svobodných státech je právo na tyto aktivity garantováno každému občanovi. V totalitních systémech bývá naopak potlačováno, aktivita je povolena jen tehdy, pokud jednoznačně vyjadřuje podporu vládnoucí straně.²⁰

Občanská angažovanost občanů na veřejném životě společnosti může mít mnoho různých podob. Jednou z nich je angažovanost politická. Vychází z iniciativy občanů, zajímajících se o politické dění v prostředí, ve kterém žijí. Tito občané se snaží ovlivnit politický život v obci, aniž by se stali členy politické strany. Občané se mohou neformálně sdružovat a diskutovat o aktuálních problémech, navrhnout řešení problémů. Rovněž se mohou stát členy neziskových nestátních organizací (dále NNO),²¹ které zprostředkovávají a prezentují politické požadavky občanů územní samosprávě v daném prostředí. Organizované sdružování občanů v neziskových organizacích je jednou z nejrozšířenějších podob občanské angažovanosti.

Pokud se občan zajímá o řešení ekologických problémů, přiřazujeme k angažovanosti přídomek ekologická nebo environmentální. To ale neznamená, že každá myšlenka nebo čin mají politický dopad. Mnozí lidé, jejichž životní potřebou je žít v přírodě a v souladu s ní, se do politického života nijak nezapojují, mnohdy nejdou ani k volbám. Zapojit se do projektu NNO zaměřené na ekologii totiž není to samé, jako stát se členem politické strany.²²

zaujímají ve společnosti můžeme občanské organizace rozdělit na: organizace poskytující služby (humanitární, sociální...) a na organizace, snažící se dosáhnout společenských či politických změn. (srov. cs.wikipedia.org/.)

²⁰ cs.wikipedia.org/wiki/Ob%C4%8Dansk%C3%A1_anga%C5%BEovanost.

²¹ NNO, organizace zabývající se obecně prospěšnou činností jsou nezávislé na státu a jsou jimi občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy nebo církevní právnické osoby.

²² V ČR se jedná o **Stranu zelených**, založenou v roce 1989. Ta si klade za cíl prosazovat zejména: svobodu a demokracii, ekologicky a sociálně orientované tržní hospodářství, ochranu životního prostředí, globální spoluzodpovědnost a ochranu klimatu, nedělitelnost lidských práv, zapojení veřejnosti do správy

Za ekologicky angažované můžeme označit i jiné subjekty než občanská sdružení. Např. ekonomické. S prosazováním moderní ochrany životního prostředí v rámci legislativy, spolu s transformací ekonomiky a privatizací většiny podniků, se kalkulace environmentálních faktorů staly významným prvkem podnikatelských rozhodnutí. Každý podnik produkuje nejen výrobky a služby, ale také rizika, ohrožující zdraví a životní prostředí. Ekologicky odpovědné chování podniku se tak pro jeho další rozvoj stává stejně významným jako kapitál či know-how. Umožňuje úspory nákladů, zvyšuje tržby a odbytové příležitosti. Zhruba v polovině osmdesátých let minulého století začaly podniky realizovat tzv. dobrovolné environmentální aktivity.²³

Pokud se totiž podniky ekologicky nechovají, zaměřují se na jejich činnost svými protesty nejen ekologicky angažovaní jednotlivci a NNO. Dochází i k právnímu a ekonomickému řešení, tedy k růstu státních zásahů k ochraně životního prostředí. Tak dochází k omezování hospodářské a podnikatelské činnosti. Ekonomické nástroje ochrany životního prostředí mají za úkol stimulovat jak negativně (případně neekologické chování ekonomicky znevýhodňovat), tak pozitivně (případně ekologické chování ekonomicky zvýhodňovat). Ve směru pozitivní stimulace působí řada ekonomických nástrojů politiky životního prostředí - např. daňové úlevy, finanční podpory, výhodné půjčky.²⁴ Už proto se podnikům vyplatí minimalizovat negativní dopady, způsobené činností společnosti a poskytovanými službami, na životní prostředí.

1.1.1 Ekologické aktivity

Pod pojmem aktivita si představují nějakou činnost, jednání, opatření, akci. Ve spojení se slovem ekologický je zájem činnosti nasměrován na zdravé životní prostředí, na ochranu přírody.

věcí veřejných, rovné příležitosti a odstranění všech typů diskriminace ve společnosti, vzdělanostní a kulturně vyspělou společnost. (srov. www.cs.wikipedia.org/wik/)

SZ je provázána s některými NNO, se kterými aktivně spolupracuje na přípravě volebního programu. Tento fakt někdy vede zejména u odpůrců „zelených“ k připisování všech aktivit konaných neziskovými environmentálními organizacemi také přímo Straně zelených, nezávisle na tom, zda se SZ s takovými aktivitami ztotožňuje nebo ne. (srov. encyklopedie.seznam.cz/heslo/195526-strana-zelenych.)

²³ V roce 1991 vydala Mezinárodní obchodní komora „Podnikatelskou chartu trvale udržitelného rozvoje“. Charta obsahuje 16 zásad, jež se týkají environmentálního chování podniku a stala se základem mezinárodní normy ISO 14001, podle níž se dnes v podnicích zavádějí environmentální manažerské systémy.

²⁴ www.env.cz/.

Většina z nás si při zmínce o ekologických aktivistech nejspíš představí skupiny lidí, které se účastní blokády výstavby dálnic, blokády jaderných elektráren, přivazujících se ke komínům, pořádajících v ulicích měst pochody a demonstrace. S jejich životním postojem většinou nesouhlasí a ani jim mnohdy nerozumí. V některých případech se nebojí nazvat je ekoteroristy.²⁵ Dokonce i v případě kroků, které mají, podle mého názoru, k terorismu daleko, byť jde o volbu radikální.

Za jednoho takového radikálního aktivistu je považován neorganizovaně jednajícím, bojujícím za práva zvířat, Michal Kolesár.²⁶ Preferuje přímé akce s použitím občanské neposlušnosti²⁷ a tím se snaží dosáhnout změny v legislativě. Ochránci zvířat totiž považují třeba klecové chovy za kruté vězení, ve kterém nosnice zbytečně trpí a Michal Kolesár od srpna 2006 do března 2008 odnesl s několika dalšími lidmi z drůbežáren asi 150 slepic. Slepice odnesené z velkochovů nechává u lidí, ke kterým má důvěru, že slepicím dopřejí lepší zbytek života. „...*Může se zdát, že dopad těchto akcí je vzhledem k počtu zachráněných zvířat minimální, ale pro každé z těchto zvířat je to záchrana života...*“ vysvětluje své pohnutky Michal Kolesár. „*Nevidím důvod, proč rezignovat na pomoc konkrétním zvířatům v konkrétním okamžiku a nevidím jiný způsob, než jít tam, kde je jim zle, a vzít je někam, kde jim bude lépe. Nevidím důvod, proč bych měl přitom skrývat svou tvář.*“²⁸

Obvykle se však lidé sdružují v lokálních ekologických organizacích. Spojuje je přitom společný zájem. Pokud se podíváme do historie, najdeme počátky celosvětových ekologických aktivit v 70. letech minulého století. V roce 1969 byl poprvé slaven ekologicky zaměřený svátek. Bylo to 22.dubna v San Francisku.²⁹ V roce 1990 se

²⁵ Význam tohoto pojmu není ustálený. **Ekoterorismus**, též **ekologický** či **environmentální terorismus** je násilné jednání související s ekologií. Jako ekoterorismus proto může být označeno jednak ničení přírody a krajiny (například povrchová těžba surovin), jednak násilné jednání, které naopak má za cíl životní prostředí bránit; případně se zaměřuje na dílčí otázky, např. bránění práv zvířat, poškozování laboratoří, v nichž probíhají pokusy na zvířatech. (cs.wikipedia.org/wiki/Ekoterorismus.)

²⁶ V minulosti působil jako prezident organizace *Ochránci hospodářských zvířat*, zaměřoval se zejména na dokumentování životních podmínek hospodářských zvířat ve velkochovech a podobných zařízeních, upozorňoval veřejnost na tuto problematiku. (cs.wikipedia)

²⁷ U nás se v nejkrajnějších případech někteří aktivisté uchylují k tzv. institutu občanské neposlušnosti, tedy k demonstracím, blokádám a protestním pochodům.

²⁸ www.ekolist.cz/zprava.shtml?x=2085440.

²⁹ Tato oslava byla pravděpodobně zamýšlena nejen jako ekologicky zaměřený svátek, ale i jako levicově orientovaný happening bojovníků proti válce ve Vietnamu a oslava narození V.I.Lenina. Sté výročí narození V. I. Lenina je nejpravděpodobnější vysvětlení, proč se tento den slaví 22.dubna. Kampaň s tímto svátkem spojená si kladla za cíl přenést otázku ekologie do politických kruhů. Cílem bylo např.

k Americe připojil i zbytek světa a 22. duben se stal Mezinárodním dnem Země.³⁰ V ten den se pořádají různé osvětové akce propagující ochranu přírody a životního prostředí. Pořadatelé jsou z velké části právě ekologické organizace.

Organizace, působící na našem území, mají téměř totožnou náplň své činnosti. Především usilují o legislativní změny, které povedou nejen k ochraně životního prostředí, zdraví všech lidí, života zvířat. Obhajují zájmy místních lidí a ochrany přírody v procesu rozhodování o velkých stavbách či o nakládání se zelenými plochami a krajinou. Budují a provozují naučné stezky. Pečují o některé nejvzácnější části české přírody. Spolupracují s obcemi při zavádění ekologicky šetrných projektů. Zajišťují ekologickou výchovu, vzdělávání a poradenství. Program činností je veřejně přístupný na jejich webových stránkách. Nutno zdůraznit, že organizace jsou nestátní neziskové.³¹

Angažovat veřejnost, a to i děti, k ochraně přírody není záležitost nikterak nová. V Československu vznikl a byl uskutečněn nápad zapojit děti do ochranné činnosti formou *Hlídek na ochranu přírody* již koncem padesátých let minulého století v redakci časopisu ABC.³²

Rok 1974 byl na konferenci OSN ve Stockholmu vyhlášen Rokem životního prostředí. Za přispění pracovníků ČSAV³³ a redakce časopisu Mladý svět vznikla v Československu v lednu roku 1974 myšlenka *Akce Brontosaurus*, zaměřená na pomoc přírodě. Jejím mottem bylo „*Brontosaurus to nepřežil, protože přerostl své možnosti.*“ Zdobilo ji logo karikaturisty Vladimíra Jiráka. Hnutí bylo velmi populární, mladí lidé se účastnili akcí, které přetrvaly dodnes. Např. Prázdniny s Brontosaurom, Ekofór, Akce příroda. Dnes k nim přibyl Ekostan. Po sametové revoluci se akce přetransformovala do organizace Hnutí Brontosaurus, která se později rozdělila na dvě samostatné jednotky, a to Hnutí Brontosaurus a Asociaci Brontosaura.

recyklovat odpadky a hledat obnovitelné zdroje energie. Tato akce měla velký ohlas zejména mezi studenty. (srov. cs.wikipedia)

³⁰ cs.wikipedia.

³¹ Neziskový princip znamená, že organizace by měla pracovat v oblasti vzdělávání, zdravotnictví, charity, životního prostředí apod., získané prostředky by měla investovat zpět do činnosti organizace. Cílem je činnost konkretizovaná ve stanovách, nikoliv zisk pro vlastní potřebu. Někdy se tyto organizace označují zkratkou NGO: Non-Governmental Organisation.

³² První číslo časopisu ABC, čtrnáctideníku technického a přírodovědného zaměření, pro čtenáře ve věku 10 až 14 let, jehož součástí jsou např. vystřihovánky papírových modelů, vyšlo 22. 1. 1957.

³³ Československá akademie věd byla v letech 1953-1992 československá vědecká instituce, předchůdkyně současné Akademie věd České republiky.

Před rokem 1979 fungoval také *TIS - Svaz pro ochranu přírody a krajiny* a tzv. „nepovolená hnutí“. Tím myslím Chartu 77, kterou hned v roce 1977 podepsal např. Ivan Dejmál; vedl v ní environmentální skupinu a vydával *Ekologický bulletin*. V září roku 1979 vznikl mimo jiné *Český svaz ochránců přírody*. Jeho členové věnovali spoustu práce péči o chráněná území a o ohrožené druhy rostlin a živočichů.

Po roce 1989 vzniklo nespočet různých ekologických sdružení. Nelze vyjmenovat všechny. K těm nejvýznamnějším však patří již zmíněný Český svaz ochránců přírody, Hnutí Brontosaurus, Síť ekologických poraden, Nadace Partnerství, Arnika, Děti země, Greenpeace CZ, Hnutí Duha a Rosa. A co je vůbec jejich posláním? Slovy Ivana Dejmála, hnutí se tradičně z větší části dlouhodobě starají právě o ty oblasti životního prostředí, které jsou ve společnosti běžnými postupy řešeny nedostatečně nebo vůbec, či se zabývají jednotlivými nebezpečnými jevy, které unikají pozornosti, jsou záměrně skrývány, či jim je dokonce ze strany úředních míst poskytována podpora. Vlastní je jim především ekologická výchova.³⁴

Také na území města Brna působí spousta NNO. Pro názornost jsem namátkou vybrala Lipku, Rezekvítek, Veronicu a EkoCentrum. I jejich náplní je environmentální vzdělávání a osvěta. Některé jsou členy Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina.³⁵

Školské zařízení **LIPKA** nabízí ekologické výukové programy školám a poskytuje zázemí pro kroužky a kluby. Je koordinátorem tvorby sítě jihomoravských ekologických poraden, několika školních ekologických projektů a pořádá řadu osvětových akcí pro veřejnost.³⁶

REZEKVITEK je nositelem akreditace MŠMT pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Pořádá vzdělávací akce pro děti a mládež, pedagogy a veřejnost; má v péči několik chráněných území města Brna i okolí; od roku 2001 provozuje ve spolupráci s Lipkou pobytové Středisko ekologické výchovy Rychta

³⁴ stuz.cz/Zpravodaje/Zpravodaj981/dejmal.htm.

³⁵ Sdružení středisek ekologické výchovy **Pavučina** je celostátní síť organizací specializovaných na ekologickou výchovu, vzdělávání a osvětu. Sdružení bylo založeno v dubnu 1996. Podmínkou členství je činnost v oblasti ekologických výukových programů pro školy a v oblasti vzdělávání pedagogických pracovníků. Mimo tyto společné – jednotící činnosti členská střediska realizují mnoho dalších činností: akce pro veřejnost, poradenské a konzultační služby, školní ekologické projekty, výstavy, metodické a didaktické publikace, nabízí pomůcky pro ekologickou výchovu, atd. (srov. www.pavucina-sev.cz/.)

³⁶ srov. www.lipka.cz/index.php?menuid=101.

Krásensko. V rámci Rezekvítku funguje Tvůrčí centrum Rezekvítku, jehož posláním je tvorba ekopedagogických pomůcek.³⁷

Jednou z neaktivnějších základních organizací Českého svazu ochránců přírody je **VERONICA**. Vydává časopis Veronica, věnuje se ekologickému poradenství vč. specializovaného,³⁸ organizuje osvětové akce, jako je Biojarmark ekozemědělců, Den země, Netopýří noc apod., vydává, poskytuje a prodává publikace, informační materiály, organizuje přednášky pro veřejnost, poskytuje služby studentům a školám. Nabízí jim konzultace studentských prací, zapůjčuje knihy z vlastní knihovny, videokazety z vlastní videotéky a nabízí přednášky expertů.³⁹

Rovněž nelze opomenout občanské sdružení **EkoCentrum Brno**. V současné době realizuje především dlouhodobé projekty zaměřené na poskytování informací občanům, ekologickou výchovu a informační podporu zejména malých a nově vznikajících neziskových organizací.

Všechny jmenované organizace a mnohé jiné byly v letech 2005 až 2007 zapojeny do projektu „*Sít' environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v Jihomoravském kraji*“. Už název napovídá, že projekt vznikl s cílem spojit síly jihomoravských ekologických organizací k vytvoření fungující sítě, jenž bude poskytovat služby veřejnosti, státní správě i podnikatelskému sektoru. Nejprve byla vybudována síť z jednotlivých organizací, poskytujících ekologické poradenství. Jejich úkolem pak bylo tématicky se doplňovat a spolupracovat na jednotlivých programech projektu. Programů bylo celkem pět. Nejdůležitější nesl název „Vzdělávání pracovníků sítě“. Další programy proběhly pod názvy „Veřejnost a ochrana přírody“, „Ekologizace provozu veřejných budov“, „Dobrovolnictví v oblasti životního prostředí“ a „Udržitelný regionální rozvoj“.⁴⁰ Projekt byl smysluplný a v současné době pokračuje pod názvem „*Doplnění sítě EVVO v Jmk*“.⁴¹ Tak, jak se přihlašují spolupracovníci, dochází k rozšíření počtu míst pro poskytování ekologického poradenství, jichž může využít kdokoli potřebuje.

³⁷ www.evvojmk.net/.

³⁸ **Ekologická poradna** je součástí Sítě ekologických poraden STEP, sídlí v centru Brna a provozuje „zelenou linku“ 542 422 750. Specializované poradenství se týká těchto oblastí: úspora energie, obnovitelné zdroje energie, ekologické zemědělství, ochrana volně žijících živočichů, účast veřejnosti správních řízeních apod.

³⁹ Jihomoravské Ekolisty 1/2007, Brno: Rezekvítek, 2007, s. 12.

⁴⁰ www.evvojmk.net/.

⁴¹ www.evvojmk.net/DVD_sit2/index2.html.

1.2 Názory na ekologické aktivity

Ne všichni však ekologické aktivity vítají. Ne všichni připouští existenci ekologických problémů. Ne všichni jsou zastánci trvale udržitelného způsobu života a raději preferují ekonomický růst.

Lidé se většinou domnívají, že aktivisté by měli chránit žáby, pulce, zhotovovat krmítka pro ptáky a sbírat v lese odpadky, které odhodili turisté. Ale to by bylo málo. Před listopadem 1989 se u nás drancovaly přírodní zdroje v oblasti severních Čech. Neexistovaly limity těžby hnědého uhlí. Ekologické hnutí v té době mělo podporu veřejnosti. V dnešní době je situace jiná. Co na tom, že se těží uhlí a dochází k devastaci krajiny. Když se přestane těžit, lidé přijdou o práci. Ti, kteří protestují proti bezohlednému rozvoji podnikání ve zvláště cenných krajinných oblastech, nechtějí těm ostatním dopřát klidné sportovní vyžití ve zdravém prostředí. A tak nepohodlní aktivisté paradoxně dostávají nálepku extremismu. Jedním z nich je i sociolog Jan Keller. Soudce plzeňského soudu totiž v roce 2000 zamítl žalobu Jana Kellera a dalších aktivistů proti plzeňskému radnímu Marcelu Hájkovi, který jmenované označil za ekoteroristy v souvislosti s blokováním výstavby dálničního obchvatu Plzně. Podle soudce ekoterorismus není urážka aktivistů, ale „koncentrovaný výraz vyjadřující rozhořčení plzeňské veřejnosti“, který „vyjadřuje přípustnou veřejnou kritiku tohoto stavu“.

Jenomže terorismus je činnost, která ve své podstatě musí být antidemokratická, nelegální, konspirativní a destruktivní, kde se násilí vůči lidem či institucím stává hlavním, často i jediným prostředkem k dosažení cíle. Mezi takto pracující skupiny patří např. Sea Shepherd, zaměřující se na ochranu oceánu a především velryb; bojuje nejčastěji proti japonským velrybářským firmám, jenž porušují mezinárodní námořní právo. Od roku 1979 tato skupina potopila devět velrybářských lodí.⁴² U nás ale k podobné radikální akci nikdy nedošlo.

Ekologické aktivity však nelze označit ani jako sektářské, třeba pro jejich názor na globální oteplování. V této souvislosti je pozoruhodný názor Martina Strachoty, studenta Gymnázia Na Zatlance v Praze, uveřejněný 13. dubna 2007 na stránkách „studenti píší noviny“deníku Mladá Fronta DNES. Podle něj je globální oteplování

⁴² Srov. www.cs.wikipedia.org/wiki/Ekoterorismus.

nesmysl, který si vymysleli politici jako program pro získávání voličů. Na naší planetě se přece pravidelně střídají doby ledové s dobami meziledovými a momentálně se nacházíme v době druhé. Brzy však přijde zlom a planeta se opět začne ochlazovat, čehož se ale naše generace nedožije, ledaže by byl objeven lektvar nesmrtnosti. V tom případě by totiž došlo k nárůstu lidské populace, a to by způsobilo oteplování. „*Jak je známo*“, uvádí Strachota, „*lidské tělo vydává teplo a v takovém množství tepla by zlom nikdy nenastal. Planeta by se pořád oteplovala. V takovém případě by nastalo to často zmiňované globální oteplování.*“ A pokračuje: „*Střídání dob ledových a meziledových je záležitost mnoha tisíců let. Proto si nezasvěcení lidé myslí, že to postupné a drobné oteplování je způsobeno parními stroji, benzinovými, naftovými a elektrickými motory, a někteří se proti tomu snaží něco dělat. Tím vzniká mnoho nesmyslných společností a sdružení ochránců přírody a ekologů, které by se daly nazvat jako sekty.*“⁴³

Odpůrci ekologických aktivistů ale i odborných ekologů jistě přivítali knihu dánského statistika Bjorna Lomborga *Skeptický ekolog*, která se snaží dokázat, že situace není zase tak špatná, jak by se mohlo zdát. Václav Cílek⁴⁴ se domnívá, že Lomborgovo dílo je potřebné k vyvážení ekopesimismu. Lomborg totiž obhajuje tezi, podle níž přírodní zdroje nedocházejí, míra znečištění přírodního prostředí se snižuje, život obyvatel planety je delší, chudoba je celosvětově na ústupu a problémy, které dosud přetrvávají, budou v relativně krátké době vyřešeny. Ekologická krize je podle něj prostě jen chybou ve výpočtech, respektive špatnou interpretací dat.

Václav Klaus⁴⁵ prozradil, že Lomborgovu knihu má na nočním stolku otevřenu dokořán. I on je jedním z těch, kteří popírají globální oteplování a vše, co s ním souvisí. Např. na dotaz redaktora Hospodářských novin, zda neexistuje dost empirických důkazů a vlastníma očima viděných skutečností, že člověk planetu ničí a škodí sám sobě, odpověděl Václav Klaus takto: „*To je takový nesmysl, že snad větší jsem ještě neslyšel.*“ Proto se jej redaktor zeptal: „*Nevěříte, že si ničíme svoji planetu?*“ „*Budu dělat, že jsem to vůbec neslyšel. To může říkat snad jen pan Al Gore, normální člověk těžko. Žádné*

⁴³ STRACHOTA, M. *Oteplení se nedožijeme bez lektvaru nesmrtnosti*. Mladá fronta DNES ze dne 13.4.2007, Praha: Mafra a.s.

⁴⁴ **Václav Cílek** je český geolog, klimatolog, spisovatel, filosof, překladatel taoistických a zenových textů a popularizátor vědy.

⁴⁵ **Václav Klaus** v minulosti působil jako bankovní úředník a prognostik; po listopadu 1989 se stal ministrem financí nejprve ČSSR a později ČSFR. V letech 1972 -1997 zastával funkci předsedy vlády ČR. Od roku 2003 je prezidentem České republiky.

ničení planety nevidím, nikdy v životě jsem neviděl a nemyslím, že nějaký vážný a rozumný člověk by to mohl říci. Vy zastupujete ekonomický tisk, tak předpokládám jistou ekonomickou erudici. Na to vám odpoví ta moje knížka... Jak je tedy možné, že jste vyslovil tu větu, kterou jste vyslovil? V bezvědomí? Nebo jako provokaci? Že bych byl tak naivní a nechal se vyprovokovat k těmto odpovědím? Spíš myslím, co na srdci, to na jazyku, je to prostě váš názor“⁴⁶, řekl Václav Klaus.

V roce 2007 vyšla prezidentova kniha „Modrá, nikoli zelená planeta“. Spílá v ní environmentalismu, pod který zahrnuje i ekologii a přírodní prostředí. Má sice pravdu v tom, že ze změn globálního klimatu by se neměl dělat strašák, ale nejsem si úplně jistá, zda se nemylí, když se domnívá, že nadřazenost svobody podnikání nad zájmem společnosti je to nejlepší pro všechny. Proto chci upozornit na článek Dr. Nováčka „Živá planeta - sto omylů Václava Klause“, což je recenze prezidentovy knihy, o kterou autor určitě nestojí. Na názor Klause... „*zatímco pro jedny druhy živočichů a rostlin se činností člověka podmínky zhoršují, pro jiné naopak vhodné podmínky vznikají a příroda sama se těmto změnám velmi pružně přizpůsobuje...Proto jsou tolik zavádějící statistiky, které udávají, kolik živočišných druhů za poslední desetiletí vyhynulo...Živočišné druhy vznikají a zanikají jen a jedině proto, že se příroda permanentně přizpůsobuje měnícím se podmínkám“* ... Pavel Nováček⁴⁷ reaguje takto: „Jinými slovy – nic se neděje, že ničíme „předivo života“, které vytváří funkční ekosystémy. Jenže ono se děje. Když znečistíme vodu nebo vzduch, dá se situace napravit. Když zničíme živočišný či rostlinný druh, jde o ztrátu nevratnou...“⁴⁸

Odhaduje se, že vlivem člověka vyhyne asi 100 druhů živočichů a rostlin denně. Nevím, nakolik se to číslo blíží pravdě, protože je odvozeno od ničení ekosystémů, ve kterém druhy žijí. Na světě je popsáno 1,7 miliónu druhů živočichů a 350 000 druhů rostlin (celkový počet živočišných druhů bude ale podstatně vyšší, podle střízlivých odhadů alespoň 3 – 5 miliónů). Pokud současné trendy zůstanou zachovány, do konce 21. století přijdeme nevratně asi o polovinu všech druhů na Zemi.⁴⁹

Prezident Klaus se ve své knize pouští do kritiky názorů těch, kterým není jedno, co se s naší planetou děje. Tvrdí totiž, že „*ideologie environmentalistů je antihumánní,*

⁴⁶ hn.ihned.cz/?m=d&article%5Bid%5D=23103405.

⁴⁷ **Pavel Nováček** je vysokoškolský pedagog, ekolog, přednáší na Universitě Palackého v Olomouci, Karlově universitě v Praze a Masarykově universitě v Brně. Je jedním ze zakladatelů Strany pro otevřenou společnost (SOS); je členem Mezinárodní futurologické organizace.

⁴⁸ Srov. www.blisty.cz/art/36399.html.

⁴⁹ *Živá planeta aneb sto omylů Václava Klause.* (www.blisty.cz/art/36399.html ze dne 24.9.2007.)

neboť základní příčinu problémů světa vidí v samotném rozšíření druhu homo sapiens“.⁵⁰ Klaus si zde vyrobil nepřítele, proti kterému bojuje. „*Environmentalisté*“, říká Pavel Nováček, „určitě nevidí problém v rozšíření druhu homo sapiens. Mohou se lišit v názoru, jaký počet obyvatel na planetě by byl optimální z hlediska dlouhodobé udržitelnosti rozvoje. Ale tím se zabývají také demografové, antropologové a další.“

Kdo však jsou ti environmentalisté a co je to environmentalismus?⁵¹

Podle Václava Klause největší hrozbou pro svobodu, demokracii, tržní ekonomiku a prosperitu na počátku 21. století není komunismus nebo jeho různé měkčí varianty. Komunismus byl nahrazen hrozbou ambiciózního environmentalismu. Václav Klaus se domnívá, že se jedná o ideologii hlásající, že jí jde o ochranu Země a přírody, a pod tímto sloganem – podobně jako kdysi marxisté – chce nahradit svobodný a spontánní vývoj lidstva určitým druhem centrálního (nyní globálního) plánování celého světa.

„*Environmentalisté považují své myšlenky a argumenty za nepopiratelnou pravdu a používají sofistikované metody manipulování médií a kampaní k tomu, aby vyvinuli na zákonodárce tlak k dosažení svých cílů. Jejich argumentace je založená na šíření strachu a paniky tvrzením, že je budoucnost světa vážně ohrožena*“,⁵² říká Klaus. A pokračuje ... „*Environmentalisté se soustřeďují na to, že člověk přispívá ke klimatickým změnám a požadují okamžitá politická opatření založená na omezování ekonomického růstu, spotřeby a lidského chování, které považují za hazardní. Nevěří v budoucí ekonomický vývoj společnosti, neberou v úvahu technický pokrok, ze kterého se budou těšit budoucí generace a ignorují dávno prokázanou skutečnost, že čím vyšší je*

⁵⁰ Srov. KLAUS, V. *Modrá, nikoli zelená planeta. Co je ohroženo: klima nebo svoboda?* Praha: Dokořán, 2007, s. 20.

⁵¹ **Environmentalismus** jako politická a sociální teorie vznikl počátkem 60. let 20. století v USA. Jeho program byl zaměřen na ochranu životního prostředí. Vznikl jako reakce na ničení krajiny průmyslovou výrobou. Od ekologie se odlišoval tím, že prosazoval ekologii politickou cestou a vyjadřoval stanoviska ke stavu společnosti. V návaznosti na to vznikají různá environmentalistická hnutí a nátlakové skupiny jako Greenpeace, Přátelé Země, Země na prvním místě atp. (V 80. letech začínají ve státech Evropského společenství vznikat strany zelených a prosazovat se ve volbách do zastupitelských orgánů.) Environmentalismus se zabývá vztahy mezi vnějším prostředím, přírodou a společenským vývojem a zdůrazňuje vazbu mezi ekologickým systémem Země a ekonomickým systémem lidské společnosti. Usiluje o ochranu, zachování a zlepšení životního prostředí, snaží se o změnu ekonomických a politických mechanismů a společenských návyků, které životní prostředí poškozují. Zdůrazňuje individuální a kolektivní zodpovědnost za budoucí vývoj Země a za poškozování životního prostředí průmyslovou společností. Kritizuje liberalismus, konzervatismus a marxismus jako ideologie industriální společnosti, které obsahují dobývání a ovládnání přírody. Environmentalisté věří, že s přírodou se dá žít v souladu, protože jsme její součástí a máme vazby na další živočichy i neživé předměty. Prosazují také politickou decentralizaci ve prospěch ochrany životního prostředí. Jeho mottem a mottem udržitelného rozvoje je „*Mysli globálně, jednej lokálně*“. (www.evropa2045.cz/hra/.)

⁵² Srov. zpravy.idnes.cz/klaus-prirovnal-ekologii-k-totalite-d75.

bohatství společnosti, tím vyšší je kvalita životního prostředí...V takové atmosféře nutí zákonodárce přijímat neliberální opatření, zavádět svévolná omezení, regulace, zákazy a restriktce každodenních lidských aktivit a podřizovat občany všemocnému byrokratickému rozhodování...“⁵³

Podle Pavla Nováčka je velmi snadné environmentalisty obecně nařknout z „ambicióznosti, arogantnosti, bezskrupulóznosti“. Bylo by to podle českého hesla „podle sebe soudím tebe“. A dále Nováček v recenzi Klausovy knihy připomíná, že „hospodářství přírody“ bez „hospodářství lidské společnosti“ fungovat může, naopak nikoliv. Proto environmentalisté nepředstavují ohrožení demokracie, svobody, tržní ekonomiky a prosperity, naopak usilují o to, aby tyto vymoženosti byly dlouhodobě udržitelné. Někdo si však pod „prosperitou“ dokáže představit jen ekonomický růst, jiný spíše kvalitativní rozvoj, kvalitu života.⁵⁴

A ještě jeden odkaz na názory Václava Klause. Dne 25.dubna 2006 přednesl na konferenci o globalizaci v Los Angeles projev s názvem „*Nekontrolovaná globalizace nebo nová vlna protekcionismu?*“. Projev je zveřejněn na osobních internetových stránkách www.klaus.cz. Prezident v něm mimo jiné uvádí: „*Co považuji za hlavní hrozby současnosti? Rozhodně ne globální oteplování či podobné iracionální hrozby ekologů, ani rychlé vyčerpání světových zdrojů ropy, terorismus, nedostatečné využívání internetu, nedostatek veřejných prostředků na vzdělání, ani nic podobného. Problém vidím – jako vždy – ve sféře idejí, v nových verzích víry v etatismus⁵⁵, ve víře ve výhody státního zasahování do lidských aktivit a v paternalistické přerozdělování příjmů. Problém spatřuji v politické korektnosti, v problémech současné postdemokratické politiky založené na uspokojování silných zájmových skupin a nikoliv jednotlivých (neorganizovaných, protože rozptýlených) občanů, v ambicích těch, kteří se považují za lepší než jsme my ostatní, a kteří mají pocit, že si zaslouží být našimi učiteli, vůdci, regulátory či kontrolory.*“⁵⁶

Odtud pak plyne jednoznačné doporučení, které Václav Klaus shrnul v odpovědi na otázku Sněmovny reprezentantů amerického Kongresu, Výboru pro energii a obchod dne 21.března 2007 ...“*Zákonodárci by se měli za všech okolností držet principů, na kterých je založena svobodná společnost. Neměli by právo volby a rozhodování*

⁵³ Srov. zpravy.idnes.cz/klaus-prirovnal-ekologii-k-totalite-d75.

⁵⁴ Srov. www.blisty.cz/art/36399.html.

⁵⁵ Zdůrazňování aktivních zásahů státu do života společnosti.

⁵⁶ Srov. www.hrad.cz/cms/cz/prezident_cr/klaus_projevy/3444.shtml.

*přenášet od občanů na jakoukoliv nátlakovou skupinu, která tvrdí, že ví lépe než všichni ostatní, co je pro lidi dobré. Měli by chránit peníze daňových poplatníků a zabránit tomu, aby se jimi mrhalo na pochybné projekty, které nemohou přinést pozitivní výsledky.*⁵⁷

S tvrzeními pana prezidenta nemůžu zcela souhlasit. Připadá mi, jakoby tvrdil, že environmentální výchova, zdravý životní styl, čistota prostředí a ovzduší (na projekty s tímto zaměřením jsou vynakládány finanční prostředky daňových poplatníků) nemají smysl, nejsou pro lidi dobré. Václav Klaus neustále opakuje, že občanská společnost je nebezpečím pro svobodu a demokracii a pravděpodobně tím myslí vyjadřování nezvolených lidí k obecným problémům. Přitom v Ústavě a v Listině základních práv a svobod se hovoří o tom, že tato republika je založena „na zásadách občanské společnosti“ a „občané mají právo podílet se na správě veřejných věcí přímo...“ Zákodárci se přece drží demokratických principů. Právě proto nám dali zákonnou možnost sdružovat se a projevovat svoje názory. Nemyslím, že ustupují nějakému nátlaku. Podle mě se řídí zdravým rozumem.

Ve stejnou dobu jako Klaus, vydal knihu o globálním oteplování „*Nepříjemná pravda*“ i Albert Gore.⁵⁸ Nabízí bohatý materiál, na kterém autor dokládá, že globální oteplování skutečně probíhá. Fakta ilustruje pečlivě vybranými fotografiemi, názornými grafy, četnými mapami i osobními zkušenostmi. Svou knihu překládá jako výzvu ke změně přístupu k naší vlastní planetě. Její obsah totiž může veřejnost znejistit, podnítit ji k zamyšlení, zda je třeba probíhající změny brát vážněji než dosud. Podle knihy vznikl stejnojmenný dokumentární film, který získal Oskara⁵⁹ za nejlepší dokument.

„*Byla to nejspíš náhoda*“, píše Tomáš Feřtek⁶⁰ v recenzi „*Kolik váží pan profesor*“, „*že Goreova kniha Nepříjemná pravda a Klausova Modrá, nikoli zelená planeta vyšly jen den po sobě. Když je položíte na kuchyňskou váhu, má Klausova knížka 254 gramů a Goreova 930 gramů. Je to vůči Klausovi trochu nespravedlivé, Al*

⁵⁷ zpravy.idnes.cz/klaus-prirovnal-ekologii-k-totalite-d75-/domaci.asp?c=A070320_205634_domaci_zra.

⁵⁸ **Albert Arnold Gore** ml. je americký politik, bývalý viceprezident Billa Clintona a neúspěšný kandidát na prezidenta. Společně s Mezivládním panelem pro klimatické změny (IPCC) je držitelem Nobelovy ceny míru za rok 2007.

⁵⁹ Cena americké filmové akademie.

⁶⁰ **Tomáš Feřtek** je publicista, novinář a spisovatel. Věnuje se zejména ekologii, vzdělávání a tematice venkova.

Gore tam má spoustu obrázků a písmenek možná i méně, ale jako metaforické pojmenování závažnosti argumentů a odvedené práce obou autorů ten „kuchyňský test“ docela sedí.“⁶¹

Feřtek připouští, že srovnávat „Nepříjemnou pravdu“ s „Modrou, nikoli zelenou planetou“ není úplně fér. Za jednou knihou stojí léta studia, přednášek a zjevně i práce velkého týmu lidí, kdežto Václav Klaus napsal svoji oponenturu environmentalismu za čtyři měsíce a z valné části se jedná jen o výpisky z velmi nesourodé četby. *„Oba pánové se celkem logicky snaží zapůsobit na publikum, byť každý píše trochu o něčem jiném. ...Goreův film⁶² i kniha jsou především popularizační přednáškou s mnoha fotografiemi, grafy a relativně stručným textem. Hodně z ní cítíte, že jde o to, přesvědčit veřejnost, a to často velmi emotivními argumenty. Václav Klaus stvořil svou knížku na koleně, jako „vedlejšák“ při prezidentování, a chyb, omylů a důkazů neinformovanosti a neseriózního třídění informací je v ní mnoho“*, uvádí mimo jiné v recenzi knih dvou politiků Feřtek.

Prezidentovy názory nenechávají v klidu ani sociologa Jana Kellera. Dne 22.9.2007 vyšel v deníku Právo jeho článek *„Pan profesor nás zviditelní“*. Autor již dopředu předvídá obsah vystoupení prezidenta Václava Klause na zasedání OSN - *Klaus bude v projevu vycházet ze své knihy „Modrá, nikoli zelená planeta“*. Prvním rysem vystoupení bude dle Kellera redukce všech problémů na několik málo ekonomických pouček a absence znalostí z oblasti biologie a dalších relevantních disciplín včetně samotné ekologie. Ostatně Václav Klaus veřejně zpochybňoval přírodovědnou ekologii jako samostatnou vědní disciplínu, což je jistě to nejlepší možné východisko pro člověka, který se chce na mezinárodním fóru vyjadřovat k ekologickým problémům. Druhým rysem bude Klausovo naprosté ignorování těch světových ekonomů, kteří mají na ekologickou problematiku jiný názor než on. Ani v jeho výše

⁶¹ Časopis Relex č. 21/2007.

⁶² Zfilmovaný dokument nenadchl všechny diváky. Na tomto místě musím upozornit na kritiku „Nepříjemné pravdy“ z pera jednoho ze spolupracovníků Centra pro ekonomiku a politiku Michala Petříka. *„...šlo o ideologickou a ekologicky laděnou přednášku, která v sobě zahrnovala snad všechny nectnosti, jichž se mohla dopustit. Grafy bez měřítka, značek a jednotek, citová hra, za kterou by se nemuseli stydět ani aktivisté Greenpeace, (např. kreslená ukázka, ve které lední medvěd plave, plave, nenalézá kru, na níž by si mohl odpočinout, a ta, kterou našel, se rozlomí a neunes ho, takže plave dál, vstříc své jisté smrti.) Naprostá absence obhájení metody, jakou se k výsledným závěrům, úměrám a predikcím došlo, zato však maximální extrapolace těchto tragických výsledků, a blížících se katastrof (nová doba ledová?) A pak přichází politik – zachránce, který (jako jediný) katastrofu odvrátí a tím také zachrání celé lidstvo“*..., tak popisuje svůj dojem z dokumentu Klausův poradce Michal Petřík. (srov. www.etfuk.sweb.cz/ekolo.html.)

jmenované knize není uveden odkaz na jména odborníků pohybujících se na pomezí ekologie a ekonomie. Naopak Klaus dlouze cituje z novinových článků českého ministra průmyslu a obchodu Martina Římana. Dalším rysem Klausova vystoupení určitě bude „vědecké zdůvodnění“ toho, proč bychom si neměli dělat přílišnou starost o budoucnost. Být opatrný je totiž podle Klause ta nejdražší možná strategie. Ohlížet se na zájmy dosud nenarozených je příliš neekonomické. A nepochybně prezident zopakuje hlavní závěr celé své knihy: „*První a vlastně jedinou rozumnou odpovědí na otázku, co dělat je – nedělat v podstatě nic.*“ Velkou nadějí podle Václava Klause je lidská adaptabilita. Lidé si prostě zvyknou.⁶³

A Václav Klaus Kellera nezklamal. Na půdě Organizace spojených národů přednesl 24.září 2007 projev na téma globální oteplování. Vyzdvihl v něm několik svých myšlenek, které je lépe citovat:

„1. Navzdory umělé a neoprávněně vytvořené představě o velkém rozsahu probíhajících klimatických změn, bylo zvýšení globálních teplot v posledních letech, desetiletích a stoletích v historickém porovnání velmi malé. Jeho důsledky na člověka a jeho aktivity jsou v podstatě zanedbatelné.

2. Hrozba spojená s hypotetickým budoucím globálním oteplováním vychází výlučně z velmi spekulativních prognóz, nikoli z vědecky ověřené minulé zkušenosti a z rozpoznání jejich trendů a tendencí. Tyto prognózy vycházejí z relativně krátkých časových řad relevantních proměnných a z prognostických modelů, které se neukázaly být dostatečně spolehlivými při objasnění vývoje v minulosti.

3. V rozporu s mnoha sebevědomými a samoučelnými výroky ohledně příčin probíhajících klimatických změn žádný vědecký konsensus neexistuje. Neustranný pozorovatel musí přiznat, že obě strany sporu - tedy ti, kteří věří v dominantní úlohu člověka v nedávných klimatických změnách, i ti, kteří podporují hypotézu o převážně přírodní příčině klimatických výkyvů - nabízejí argumenty natolik silné, že jim nevědecká veřejnost musí pozorně naslouchat. Vyhlášovat předčasné vítězství jedné skupiny nad druhou by bylo tragickou chybou a já se obávám, že ji právě teď děláme.

4. Výsledkem tohoto vědeckého sporu uvnitř klimatologie je to, že někteří z nás žádají okamžitou akci, zatímco jiní před ní varují. Racionální chování vždy závisí na porovnání velikosti a pravděpodobnosti rizika a velikosti nákladů, jak se tomuto riziku vyhnout. Jako zodpovědný politik, jako ekonom, jako autor knihy o ekonomice

⁶³ KELLER, J. *Pan profesor nás zviditelní*. Právo ze dne 22.9.2007, Praha: Borgis a.s.

klimatických změn a s vědomím všech dostupných informací a argumentů docházím k závěru, že je riziko velmi malé, že jsou náklady, jak se mu vyhnout, neúnosně vysoké a že je aplikace fundamentalisticky interpretovaného principu předběžné opatrnosti chybnou strategií.

5. I ti politici, kteří věří v existenci rozsáhlého globálního oteplování - a já mezi ně nepatřím - a zejména ti, kteří věří v jeho antropogenní původ, jsou rozděleni: někteří z nich chtějí kontrolovat a omezovat globální klimatické změny (a jsou připraveni vynakládat na to obrovské finanční zdroje), zatímco jiní se spoléhají na přirozenou lidskou adaptabilitu, na modernizaci a technický pokrok a zejména na blahodárné účinky budoucího růstu bohatství a blahobytu (a proto preferují vydávat veřejné prostředky tímto směrem). Druhá varianta je méně efektivní a méně ambiciózní, ale slibuje daleko více než ta první.

6. Celý problém nemá pouze svou časovou dimenzi, ale má i svůj mimořádně důležitý prostorový nebo regionální aspekt. To je třeba hlasitě připomínat zejména zde, na půdě OSN. Různá úroveň ekonomického rozvoje, životní úrovně a bohatství v různých místech světa vede k tomu, že je každé plošné, celosvětové, univerzální řešení příliš nákladné, nespravedlivé a do značné míry diskriminační. Dnešní rozvinuté země nemají právo jakýmkoliv dalším způsobem zatěžovat méně rozvinuté země. Diktovat jim ambiciózní a pro chudší státy často nevhodné environmentální standardy je chybou a mělo by to být vyloučeno z nabídky doporučovaných opatření.“⁶⁴

A nakonec Václav Klaus přednesl následující doporučení:

„1. OSN by měla zorganizovat dva paralelní mezivládní panely o klimatických změnách a publikovat dvě konkurenční zprávy. Podmínkou jakékoli efektivní a racionální debaty je zbavit se jednostranného monopolu. Nezbytným výchozím bodem by bylo poskytnutí stejné, nebo aspoň srovnatelné finanční podpory oběma skupinám vědců.

2. Jednotlivé členské země OSN by si měly vzájemně naslouchat a měly by se učit z chyb i úspěchů jiných, ale každá země by si měla vytvořit svůj vlastní program jak se stavět k důsledkům případných klimatických změn a hlavně by měla mít možnost rozhodnout se sama, jakou prioritu přidělí tomuto problému.“⁶⁵

Tímto způsobem se ekologicky angažuje můj pan prezident. Nebo možná protiekologicky? Na jeho vystoupení samozřejmě reagovalo mnoho veřejně činných

⁶⁴ zpravy.idnes.cz/dokument-klausuv-projev-na-pude-osn-db7-/zahranicni.asp?c=A070924_182213.

⁶⁵ Tamtéž.

osob. Ministr životního prostředí Martin Bursík uvedl, že prezident oslabil autoritu republiky, avšak naštěstí zůstal mezi světovými státníky se svým názorem osamocen. Předseda ČSSD Jiří Paroubek už před uvedeným projevem kritizoval Klause takto: „*V době, kdy mizí arktický ledovec i zásoby pitné vody, postupuje poušť, ztenčuje se ozónová vrstva a vymírají celé rostlinné a živočišné druhy, popírat odpovědnost člověka za tyto procesy není ani tak odvážné, jako spíš hloupé*“.⁶⁶

Jak je vidět na předchozích řádcích, proenvironmentálně smýšlející se s neoliberály⁶⁷ neshodnou. Mají totiž odlišné představy o tom, co jsou hlavní společenské problémy a jak je řešit. Ti první požadují omezení narušování životního prostředí průmyslem, druzí chtějí omezit zásah státu do ekonomického života společnosti. A právě o tom napsal politolog Petr Drulák⁶⁸ článek s názvem „*Klaus a ekologové v zajetí rovnováhy*“. Drulák představil dva myšlenkové směry, ukázal jejich základní rozpory i to, co je spojuje. A to je právě rovnováha. Přírodní a tržní. Obě jsou považovány za žádoucí, ideální stav. Narušení rovnováhy je zhoubné. Přestože uvažují obdobně, neshodnou se ekologové a neoliberálové na tom, kterou rovnováhu mají chránit. Nepřítelem tržní rovnováhy je regulace. Přírodní rovnováhu ohrožuje konzumní společnost, která plýtvá zdroji a produkuje škodliviny. Na stranu ekologů Drulák postavil Al Gorea, na stranu ekonomů Václava Klause a dánského statistika Bjørna Lomborga⁶⁹.

Václav Klaus, jak jinak, s Drulákem nesouhlasí a v polemice „*Pan Drulák v zajetí neznalosti*“⁷⁰ kritizuje schéma Drulákova hodnocení světa, v daném konkrétním případě hodnocení ekonomů a ekologů a také Václava Klause a Ala Gorea. Sám se za ekonoma považuje, ale Ala Gorea za ekologa považovat prý není možné. Podle Klause je Gore environmentalistou, je nepochybně zastáncem této nové, rychle se šířící ideologie, která má daleko od jakékoliv vědy. Dále Klaus vysvětluje rozdíl slov

⁶⁶ zpravy.idnes.cz/globalni-rust-teplot-je-velmi-maly-vyhlasil-klaus-v-osn-pj0-/.

⁶⁷ **Neoliberalismus** je označení ze sedmdesátých let 20.století pro ekonomickou politiku. Akceptuje určitou státní roli v ekonomice (nezbytnost nezávislých bank, ochrana práva a bezpečnosti), zároveň vyžaduje omezení role státu ve všech možných oblastech a tím umožnění snížení daňového zatížení. Prosazovali ho např. politička Margaret Thatcherová a ekonom Milton Friedman. (srov. www.wikipedia.cz)

⁶⁸ **Petr Drulák** vystudoval obory mezinárodní obchod, mezinárodní politika a filozofie na Vysoké škole ekonomické v Praze a na University of Antwerp. Dlouhodobě pobýval na řadě zahraničních akademických pracovištích (USA, Německo aj.). Působí jako ředitel Ústavu mezinárodních vztahů, přednáší na VŠE a UK v Praze.

⁶⁹ Uveřejněno v sobotním vydání deníku Lidové noviny, v příloze Orientace ze dne 10.listopadu 2007.

⁷⁰ www.klaus.cz/.

ekologové a environmentalisté. Především pak zdůrazňuje, že jeho polemika s environmentalismem, jakousi „panideologií“, je založena na tom, že člověk je součástí přírody. Je ale tou součástí, která se „chová“. Která rozhoduje, hodnotí alternativy svého chování na základě nějaké své preferenční škály. Příroda se naopak nijak „nechová“. Bez člověka „nemá smysl“. Bez člověka ji není možné vidět, hodnotit, hájit, ochraňovat. Přesně to ale někteří environmentalisté dělají. A tím jí dávají nějakou jinou, vyšší a hlavně samostatnou hodnotu a smysl. A to je naprostým omylem. Na konci své polemiky Václav Klaus vysvětluje: „...ekonomové vycházejí z člověka jako svébytné a racionálně se chovající bytosti, environmentalisté vycházejí z „požadavků“ přírody, resp. přírodní rovnováhy, které jsou oni sami povoláni nám ostatním – sobeckým a krátkozrakým – sdělovat. Oni podle svých slov přírodu „pouze“ zastupují. Před námi, kteří ji využíváme a zneužíváme. Příroda jim k tomu však mandát nedala.“⁷¹

Klausovou reakcí však polemika neskončila. Petr Drulák reagoval článkem „Slabiny Klausovy argumentace“.⁷² „Klaus považuje za chybnou argumentaci, v níž ukazují, že ekologické a neoliberální myšlení sdílí týž základ v podobě schématu rovnováhy. Jeho výtky se opírá o argument odlišnosti ekologů od environmentalistů a poukazuje na myšlenkovou bohatost ekonomické vědy. Obojí se míjí s mým článkem,“ píše Drulák a dále mimo jiné rozebírá Klausův osobitý příspěvek do debaty o důležitých společenských otázkách, tedy rozdíl mezi ekology a environmentalisty. V Klausově pojetí je ekologie pouze podivným oborem plným metodologických otazníků, environmentalismus však představuje nebezpečnou ideologii upírající člověku jeho výsadní místo v přírodě. Toto pojetí umožňuje Klausovi na jedné straně odsoudit ty, kteří se pokoušejí politicky formulovat doporučení vzešlá z ekologického výzkumu a na druhé straně se hlásit k ochraně přírody. Polemiku Drulák uzavírá slovy: „pokud bych se chtěl inspirovat u Klause, mohl bych mluvit o užitečných ekonomech a škodlivých ekonomitech. Nemyslím však, že by bylo vhodné debatu dále zaplavovat podobnými patvary.“⁷³

* * *

⁷¹ www.klaus.cz/.

⁷² www.lidovky.cz/slaby-klausovy-argumentace-d28-/ln_nazory.asp?c=A071121_095149.

⁷³ Tamtéž.

Nebude zřejmě sporu o tom, že ekologové na veřejnosti vždy vystupují s jasným cílem: vyburcovat čtenáře a posluchače k diskusi, k přemýšlení o sobě, o vztahu k druhým lidem a k přírodě. A že jim jde především o šetrný způsob života chránící vytvořené hodnoty pro budoucnost. Naproti tomu jiné autority, např. ekonomové či politici, se snaží poukázat na ekonomickou stránku věci. Podle jejich názorů všechny ekologické aktivity omezují rozvoj a zisky. Naštěstí část civilizace si je vědoma své odpovědnosti za budoucnost. Proto aktivisté upozorňují na hrozící ekologického nebezpečí. Požadují změnu myšlení, rozhodování a konání. A také ekologickou výchovu, která by měla být celoživotním procesem.

2. Ekologická gramotnost

Za základní ekologickou gramotnost⁷⁴ považuje spousta autorů zejména získání základních teoretických znalostí a dovedností potřebných k pochopení zákonitostí vztahů člověka a přírodních systémů. Těchto znalostí může být využito k praktickému řešení ekologických problémů a ke včasné prevenci jejich vzniku, k prosazování zásad udržitelného rozvoje do každodenního života jednotlivce, rodiny i společnosti. Důležitým prvkem utváření ekologické gramotnosti je formování „ekologického svědomí“. To člověku brání v konání neuvážených skutků poškozujících životní prostředí nebo naopak vybízí k aktivnímu vystupování ve prospěch přírody. Za projev ekologické gramotnosti pak můžeme považovat „ekologické myšlení“. Což znamená ctít přírodní zákonitosti, předvídat a domýšlet důsledky všech zásahů a vlivů člověka na přírodu. A také respektovat staleté zkušenosti našich předků, pro které byl každodenní úzký kontakt s přírodou samozřejmou součástí života.⁷⁵ Projevem ekologické vzdělanosti je chování k lidem i mimolidskému světu. A to se dá formovat.⁷⁶

2.1 Ekologická výchova

Novým prvkem ve vzdělávání jsou tzv. průřezová témata.⁷⁷ Jejich obsah reflektuje aktuální problémy současného světa. Zdůrazňují multikulturní, demokratický, globální a

⁷⁴ Tento pojem použil Aldo Leopold v roce 1949 ve svém díle „Obrázky z chatrče“.

Běžněji se používá pouze jedno slovo – ekogramotnost. K ekogramotnosti podle mého názoru patří budování vztahu kooperace mezi člověkem a přírodou a potlačování vztahu soupeření. Člověk se občas chová jako válečník, který vyhrál bitvu a podle toho nakládá s válečnou kořistí (přírodou). Příroda mu to potom oplácí prostřednictvím hurikánů, povodní nebo abnormálního sucha.

⁷⁵ Srov. MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou* Brno: Rezekvítek, 2000, s.18-19.

⁷⁶ Významným pomocníkem v procesu formování vědomí a chování je jistě **časopis** pro ekogramotnost **BEDRNÍK**, který vydává Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory – sever pro Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina. Časopis Bedrník vychází v rámci projektu „Metodická a informační podpora při začleňování environmentální výchovy do školních vzdělávacích programů“, a ten je financován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

⁷⁷ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky vydává Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Dokument mimo jiné v bodě č. 6 vymezuje **průřezová témata**, která reprezentují okruhy aktuálních problémů současného světa. Jedná se o tato průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, environmentální výchova a mediální výchova. (www.rvp.cz/soubor/rvpzv.pdf.)

proevropský aspekt výchovy a vzdělávání. Přispívají k osobnostnímu a sociálnímu rozvoji žáka, k získání základní úrovně mediální gramotnosti a vnímání důležitosti environmentální problematiky. Procházejí napříč vzdělávacími oblastmi a umožňují přistupovat ke vzdělávacímu obsahu komplexně. Jsou důležitým formativním prvkem a podílejí se na utváření a rozvíjení klíčových kompetencí, které žáci využijí v každodenním životě.

I když do vzdělávacího programu škol byla v rámci průřezových témat zařazena ekologická výchova, není naše společnost o ekologických problémech dostatečně informovaná. Proto vláda České republiky přijala svým usnesením č. 1048/2000 strategii pro environmentální vzdělávání a osvětu ve formě Státního programu pro EVVO ČR.⁷⁸ Tímto krokem vyjadřuje nutnost zvýšit ekologickou gramotnost všech skupin českého obyvatelstva, tedy dětí, mládeže, pedagogických a odborných pracovníků, úředníků veřejné správy, zaměstnanců v podnikové sféře i ostatní veřejnosti. Konkrétním vyústěním státního programu jsou tříleté akční plány pro období let 2001-2003, 2004-2006 a 2007-2009, které zpracovává Meziresortní pracovní skupina pro EVVO při ministerstvu životního prostředí. Mezi priority patří zvyšování informovanosti občanů o pojítcích mezi lidskou činností a přírodními systémy, zavádění environmentálně šetrného provozu ve státních institucích a motivování soukromé sféry k takovým postupům, podporování environmentálně šetrného spotřebního chování a rovněž vytváření dobrých podmínek pro ekovýchovu, pedagogy a poradce.⁷⁹

Shrnu-li předchozí informace, pak EVVO je ve své podstatě celoživotní proces vytvářející ekologickou kulturu. A tato výchova má cíl formovat jedince. Utvářet jeho hodnotové orientace především z hlediska vztahu člověka k přírodě, k životu, životnímu prostředí, odpovědnosti vůči budoucím generacím. Formovat jeho názory, postoje a jednání, vedoucí k občanské angažovanosti. Vychovat člověka poučeného (ekologicky

⁷⁸ **EVVO** – Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta je koncepce, jejímž cílem je zvyšovat spoluodpovědnost lidí za současný i příští stav přírody i společnosti, za smysluplné využívání místních zdrojů, za místo, region i planetu, která je jejich domovem.

(srov. <http://www.krjihomoravsky.cz/Default.aspx?pubid=5327&TypeID=7&foldid=5011&foldtype=7>)
Na vysvětlenou uvádím, že v případě EVVO se **vzděláváním** rozumí zejména ovlivňování racionální stránky osobnosti. **Výchovou** pak působení na city a vůli a **osvětou** se označují speciální způsoby předávání informací zejména dospělé populaci.

Hana Horká ve své knize *Ekologická dimenze výchovy a vzdělávání ve škole 21.století* uvádí, že používá v této knize termín ekologická výchova jako ekvivalent pojmu environmentální výchova, neboť cíle i obsahové zaměření se nijak nevylučují, liší se pouze v metodickém pojetí a chápání jevů v přírodě a ve funkční interpretaci. (Srov. s. 26-27.)

⁷⁹ Srov. www.hraozemi.cz/pro-ucitele.html.

gramotného), s patřičnou úrovní etickou a estetickou, člověka ukázněného, starostlivého, laskavého, citlivého, tolerantního, odpovědného. Takto chápaná výchova začíná v ranném věku dítěte a pokračuje nejméně po celou dobu dospívání. Jedná se o výchovu interdisciplinární, holistickou, zaměřenou na adresáta, odpovídající místním podmínkám, rozvíjející se od místního ke globálnímu, založenou také na činnosti v terénu, formulující problémy, orientovanou na kritické myšlení a řešení konkrétních témat, začleňující citové i poznávací učení, organizovanou pružně a přizpůsobivě, hledící dopředu, předvídající a pracující v otevřených situacích.⁸⁰

V procesu ekologické výchovy se velmi dobře uplatňují sociální pedagogové. Dlužno poznamenat, že charakteristika profese sociální pedagog je zatím pouze modelová, neboť dosud v katalogu prací v ČR chybí. V praxi se setkáváme s tradičním označením vychovatel, a to i v případech, kdy toto označení není nejvýstižnější. Možnosti uplatnění jsou mnohem četnější a pestřejší, než je tomu např. u povolání učitel.⁸¹ Mohou působit jak ve školských zařízeních, tak v denních a pobytových střediscích ekologické výchovy, neziskových organizacích, střediscích volného času, zájmových organizacích nebo různých nadacích. Mohou tak podle společenské potřeby působit na celé sociální skupiny (profesní, zájmové, politické nebo etnické) a používat nepřímé výchovné postupy.⁸² Aby byl při své činnosti úspěšný, musí sociální pedagog disponovat příslušnými kompetencemi. Vědomosti společensko-vědního základu⁸³ je třeba doplnit dovednostmi.⁸⁴ Fyzické i psychické vlastnosti osobnosti (schopnost sebekontroly, emocionální stabilita, vnímavost, morální požadavky) jsou zde samozřejmostí. Kompetentní pedagog působí stejnými činiteli na vychovávané. Treba že vědomosti např. o tom, že životní prostředí nesouvisí pouze s přírodou, ale je tvořeno různými (fyzikální, chemickou, biologickou, společenskou, kulturní) složkami, které jsou navzájem propojeny, a tedy změna v jedné může ovlivnit některé nebo všechny

⁸⁰ Srov. www.hraozemi.cz/pro-ucitele.html.

⁸¹ Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 198.

⁸² Srov. KRAUS, B. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2007, s. 20. K těmto metodám patří práce se skupinou, dramatizace, inscenace s využitím modelových situací, metoda navození určitého řádu,...

⁸³ Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 200.

Jedná se o znalosti obecné pedagogiky, psychologie, sociologie, filozofie, biologie, ekologie, sociální politiky, práva, speciální znalosti z pedagogiky volného času, řízení výchovy ve volném čase, teorie komunikace.

⁸⁴ Teoretické znalosti je potřeba umět využít prakticky při zpracovávání ekologicko-výchovných projektů, organizování praktické činnosti, při sestavování motivačních programů hospodaření např. s energiemi, apod.

ostatní; že vše živé i neživé má své životní cykly, jejichž každý úsek vývoje je důležitý, že složky životního prostředí jsou organizovány v systémech, ať už přírodních nebo vytvořených člověkem - ekosystémy, společenstva, populace, národy, města, a že se tyto systémy neustále vyvíjejí; že naše vlastní vnímání prostředí je ovlivňováno našimi biologickými potřebami a schopnostmi, technickými prostředky, našimi zkušenostmi a touhami, a že nemusí být stejné jako u druhých, atd. Šíření těchto vědomostí je vhodné doplnit praktickou činností, nejlépe v týmu. Taková činnost spočívá v pozorování s využitím všech smyslů, ve shromažďování, třídění a zaznamenávání informací a v jejich prezentaci.

Jednou z volnočasových institucí, které se tímto směrem orientují je Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina, jejímž členem je i EkoCentrum Brno. Nabízí totiž výukové programy pro děti a mládež, vč. programů terénních. Např. předškoláky seznamuje prostřednictvím her se stavbou, životním cyklem stromů a významem lesů pro lidstvo. V městském parku si pak děti vyzkouší jejich poznávání podle tvaru listů, květů, plodů. Jiné programy jsou vytvořeny pro školní družiny nebo pro první i druhý stupeň základních škol. Rovněž pro středoškoláky je nachystán program. Např. jak se orientovat ve zdrojích informací o životním prostředí a ekologii na místní a regionální úrovni, jak funguje místní ekonomika a proč je důležité co nejdéle udržet v regionu finanční prostředky nebo jak se vyznat v ekoznačkách.

Na ekologickou problematiku orientovaní pedagogové provádí výchovně osvětovou činnost také přímo v terénu, na ulici nebo v nízkoprahových zařízeních.⁸⁵ Ekologické výchově se zde však nemusí dařit. O tom by mohl vyprávět třeba ekopsycholog Jan Krajhanzl,⁸⁶ který vede klub *Beztlíže* při Domu dětí a mládeže Prahy 3 - Ulita na pražském Žižkově. Zkoušel zde pracovat s cílovou skupinou s ekologickými tématy dva měsíce ihned po svém nástupu do uvedeného zařízení, a pak to vzdal.

⁸⁵ Nabídka volnočasových aktivit (orientace na zdravý způsob života) pro cílovou skupinu dětí a mládeže ohrožené společensky nežádoucími jevy. Předpokladem je maximální dostupnost časová, prostorová, finanční (bezplatné), anonymní. Službu může využít kdokoliv.

⁸⁶ **Jan Krajhanzl**, pedagog (učitelství pro střední školy na FF UK, obor psychologie), psycholog (specializace sociální a klinická psychologie na FF UK) a sociální pracovník. Šestým rokem se zabývá ekopsychologií, předtím byl mimo jiné lektor a připravoval programy Sdružení pro ekologickou výchovu Tereza. Editor Českého portálu ekopsychologie. Vedoucí klubu pro rizikové skupiny dětí a mládeže na pražském Žižkově.

Ekotémata vyžadují určitý rozhled, abstraktní myšlení, a ta byla pro většinu klientů poněkud vysokoprahová.⁸⁷

Vraťme se však k environmentální výchově ve školách. Za zmínku jistě stojí projekt „*Možnosti člověka a přírody*“, který se uskutečnil v roce 2005 za významné podpory Jihomoravského kraje. Už proto, že byl realizován ve Střední škole pro tělesně postižené GEMINI v Brně, kde bychom takové aktivity nečekali. Do jednotlivých částí projektu se zapojili celkem 64 žáci, z nichž 15 je mobilních pouze v naprosto bezbariérovém prostředí. Projekt byl zaměřen na ucelené pojetí vztahu člověka k přírodě a možnosti tvorby a ochrany životního prostředí a byl rozčleněn do několika oblastí. Prostřednictvím výukových programů sdružení Lipka se studenti zúčastnili přednášky „Země jako žijící organismus“, blíže poznali specifika přírody České republiky a navštívili některé jeskyně Moravského krasu a hadcovou step u Mohelna.⁸⁸ V části zaměřené na využití přírodních zdrojů, zejména na získávání energie, navštívili jadernou elektrárnu v Dukovanech, kde jim byl představen provoz elektrárny a její dopad na životní prostředí. Další část projektu se soustředila na možnosti každého člověka přispět k udržení stávajících ekosystémů. Studenti absolvovali výukový program zaměřený na energetické úspory ve školách a následně zrealizovali malý školní energetický audit. Projekt pomohl posílit zájem studentů o problematiku ochrany a tvorby životního prostředí. A to i těch hendikepovaných. Základní učivo bylo obohaceno o ekologický rozměr. Ten ukázal možnosti praktického využití získaných poznatků v každodenním životě.⁸⁹

Existují však i další případy ekologické výchovy ve školách.

V tomtéž roce (2005), přistoupila Česká republika k rozsáhlému mezinárodnímu projektu **Ekoškola**. Program probíhá pod záštitou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR a ministerstva životního prostředí ČR, je spolufinancován Evropským

⁸⁷ www.streetwork.cz.

⁸⁸ Národní přírodní rezervace Mohelenská hadcová step, chráněná od roku 1933, se nachází tam, kde řeka Jihlava pod vodní nádrží Mohelno vytváří těsný meandr. Podloží svahů jejího hlubokého údolí tvoří serpentinit - hadec, ultrabazická hornina s vysokým obsahem oxidů hořčíku. Tmavý hadec se snadno ohřívá, v jižní expozici může mít oproti svému okolí až o 20 stupňů vyšší teplotu, takže vytváří značně specifické podmínky pro život organismů. Na svazích rostou řídké borovice a jalovce, spolu s nimi se v chudé půdě s nedostatkem vláhy uchytily stepní rostlinná společenství, na která je navázáno mnoho unikátních druhů hmyzu a pavouků. U některých můžeme pozorovat formy tzv. nanismu, zjednodušené zakrnění. (srov. maryen.blog.cz)

⁸⁹ HERMANOVÁ, P. *Ekologická výchova ve škole GEMINI*. Jihomoravské Ekolisty 1/2006, Brno: Rezekvítek, 2006.

sociálním fondem, státním rozpočtem České republiky a rozpočtem hlavního města Prahy. Generálním partnerem programu je Provident Financial, s.r.o. Škola však musí zaplatit poplatek za účast v projektu.

Národním koordinátorem tohoto projektu se stalo pražské sdružení Tereza,⁹⁰ které úzce spolupracuje s brněnskou Lipkou. Cílem projektu je seznamovat žáky na základních a středních školách s ekologicky šetrným hospodařením v prostředí, ve kterém tráví podstatnou část svého času. Žáci hodnotí školní budovu a provoz školy z aspektu hospodaření s energií, odpady, vodou a vzhledu prostředí školy. Poté navrhnou nápravná opatření a část z nich realizují. Pokud splní stanovená kritéria, získává školní zařízení mezinárodně platný titul „Ekoškola (Eco-School)“ a může používat jednotné logo a vlajku.⁹¹ Tento titul však není napořád. Po dvou letech jej škola musí obnovovat. Z brněnských jej zatím získala Základní škola na ulici Horní a Střední škola polytechnická na ulici Jílová.

Program Ekoškola je účinným nástrojem, jak v praxi realizovat průřezová témata. Mám zde na mysli takové složky výchovy, jako je:

- Enviromentální výchova (ekosystémy, základní podmínky života, lidské aktivity a problémy životního prostředí, vztah člověka k prostředí).
- Osobnostní a sociální výchova (rozvoj schopností poznávání, kreativita, komunikace, kooperace a kompetice, řešení problémů a rozhodovací dovednosti, hodnoty, postoje).
- Výchova demokratického občana (občanská společnost a škola).
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (objevujeme Evropu a svět).
- Mediální výchova (vnímání autora mediálních sdělení, fungování a vliv médií ve společnosti, tvorba mediálního sdělení, práce v realizačním týmu).

Projekt baví děti i učitele, rozvíjí týmovou práci, zapojuje do činností všechny děti, podporuje spolupráci učitelů, dětí a rodičů, rozvíjí spolupráci učitelů a vedení školy s provozními zaměstnanci, ale také s obcí a s veřejností. A samozřejmě přispívá ke zviditelnění školy.⁹²

⁹⁰ Sdružení TEREZA je nevládní nezisková organizace s celostátní působností, která pomáhá dětem a mládeži vytvářet zdravé prostředí pro život a stát se zodpovědnými a aktivními členy občanské společnosti.

⁹¹ ERNEKEROVÁ, P. *V Jihomoravském kraji budou první ekoškoly*. Jihomoravské Ekolisty 1/2006, Brno: Rezekvítek, 2006.

⁹² Srov. www.ekoskola.cz.

Výše uvedené příklady se týkají projektů realizovaných na nižších stupních škol. Podobný projekt zaměřený na vysoké školy dlouho chyběl. Úlohy tuto skutečnost změnit se ujalo Akademické centrum studentských aktivit (dále ASCA). Koncem roku 2005 byl vytvořen tým, který začal rozpracovávat iniciativu **Zelená univerzita**. A ta se v průběhu roku 2006 stala samostatným projektem. Jeho záměrem je pomoci vysokým školám při realizaci úsporných opatření v oblastech odpadového hospodářství, hospodaření s energiemi, nakládání s papírem a dopravy studentů a zaměstnanců (projekt je v právě probíhající první části zaměřen na odpadové hospodářství, po jehož zdokonalení je na českých vysokých školách největší poptávka). I když zde dominuje faktor ekonomický, má projekt i vážný moment ekologický. Pěstuje základní návyky environmentálně šetrného chování studentů, což může značně ovlivnit budoucí práci absolventů. Absolventi vysokých škol přece rozhodují o směřování mnoha firem i institucí a mohou na zaměstnance a kolegy vhodně působit.⁹³

Do projektu Zelená univerzita je mimo jiné rovněž zapojena Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Jako pilotní fakulta byla zvolena fakulta technologická. V budově U1 probíhá testovací období, během kterého budou „vychytány“ nedostatky a následně budou procesy třídění odpadu zavedeny v rámci celé univerzity.⁹⁴

A ještě jeden příklad zájmu vysokoškoláků o environmentální problematiku. O možnostech environmentálního vzdělávání diskutovali v listopadu roku 2008 účastníci osmého ročníku konference „*Současná úloha a postavení studentů na vysokých školách*“, kterou uspořádalo Akademické centrum studentských aktivit Vysokého učení technického v Brně. Podtitul konference tentokrát zněl „*Ekologická stopa českých vysokých škol - dinosaur nebo kolibřík?*“ Náplní konference byla především výměna zkušeností, názorů a diskuse nad vztahem vysokých škol k životnímu prostředí. Účastníci konference se shodli na tom, že je potřebné zavádění systémů environmentálního managementu na českých školách a vytváření podmínek pro činnost a rozvoj environmentálních neziskových aktivit v rezortu vysokého školství.⁹⁵

⁹³ www.student.vutbr.cz.

⁹⁴ www.zelenauniverzita.utb.cz.

⁹⁵ www.acsa.vutbr.cz.

2.2 Ekologické chování

Ekogramotnost se promítá do praktického života nás všech. Víme, že výchova obecně by měla formovat chování vychovávaného. Ekologické chování bychom mohli tedy chápat jako individuální přístup k životnímu prostředí. Každý neseme svůj díl odpovědnosti za stav prostředí, ve kterém žijeme. Jistě chceme, aby bylo příjemné. Dýchat čistý vzduch, cítit vůni trávy, květů i stromů, koupat se v čistém rybníku, toužíme vidět slunce i hvězdy. A nejen to. Spousta lidí si uvědomuje „problém“ životního prostředí a většina by ráda udělala „něco“ pro zlepšení. Lidé vědí, co je dobré a co je špatné. Očekávají však, že problémy za ně vyřeší někdo jiný. Zpravidla nejsou ochotni změnit svůj životní styl.⁹⁶ Příliš podléhají reklamám, žijí konzumním způsobem života, který se už neprojevuje hromaděním věcí, ale hromaděním zážitků. Trend je užít si teď, hned. Ať už nadměrnou konzumací pochutin nebo třeba bezcílným projížděním se v autech, na motorkách. Jenomže výroba zážitků něco stojí. Nemám na mysli jen peníze, ale také znečištěné životní prostředí. A ekologická výchova by nás měla právě motivovat k ekologicky šetrnému způsobu života. Co tedy můžeme udělat, jak se máme správně ekologicky chovat? Existuje řada obecných i konkrétních doporučení jak šetřit energií, vodou, jak třídit odpad, pečovat o zdraví, jak vybírat potraviny a kde nakoupit výrobky se značkou Fair Trade,⁹⁷ jak se orientovat v ekologických značkách,⁹⁸ kdy a jaké dopravní prostředky využívat. Bez ohledu na věk, zdravotní stav či ekonomickou situaci se k ochraně životního prostředí může připojit kdokoli a kdykoli. Informací je dostatek a jsou dostupné.

⁹⁶ **Životní způsob** bývá většinou vztahován k větším sociálním celkům a jde především o makrostrukturální stránku sociálních vlivů (ekonomických, ekologických, technických, celospolečenských).

Životní styl je používán spíše ve spojení s jednotlivcem a vyjadřuje individuální optimální uspořádání životních forem do harmonického celku. Je charakterizován jako soubor názorů, postojů, temperamentových vlastností a návyků, které mají trvalý ráz a jsou pro každého individuálně specifické – vystihují osobitost jeho chování. (KRAUS, B. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2007, s. 60.)

⁹⁷ **Fair Trade** (česky Spravedlivý obchod) je způsob obchodu s drobnými pěstiteli z rozvojových zemí. Podporuje férovější přístup k mezinárodnímu obchodu a klade důraz na jeho sociální a ekologické rozměry. V současnosti je do něj zapojeno téměř 1,5 milionu pěstitelů, zemědělských pracovníků a řemeslníků v 58 zemích Afriky, Asie a Latinské Ameriky. Cílem Fair Trade je dát šanci lidem z rozvojových zemí vymanit se vlastními silami z chudoby a žít důstojný život. Na správné užívání ochranné registrované známky Fairtrade® dohlíží certifikační a kontrolní asociace Fairtrade Labelling Organizations. Výrobky Spravedlivého obchodu lze poznat podle značky na obalech.

⁹⁸ **Environmentální značení (eco-labelling)** – nám říká, nakolik je daný výrobek příznivý k životnímu prostředí ve srovnání s jinými obdobnými výrobky. Nepřispívá příliš ke změně spotřebitelského chování veřejnosti, ale mohlo by. Ekoznačky mají charakter ochranné známky. (Srov. RÁBELOVÁ, E. *Unese Země civilizaci?* Praha: MŽP, 2000, s. 38)

Co nás však vede k určitému způsobu chování? Přesvědčení? Veřejné mínění? Co si dítě myslí, když na ulici odhazuje obal od čokolády do odpadkového koše? Myslí si, že je to správné, protože staniol se v přírodě nerozloží, nebo proto, že by mohlo být přistiženo dospělým, který by je přinutil ke zvednutí obalu ze země a odnesení do odpadkového koše? Proč jezdíme na kole? Ze zdravotních důvodů, protože je to moderní nebo proto, že kolo je k ovzduší šetrnější než autobus nebo auto? Jaký máme vztah k přírodě? Jak se s ní setkáváme? Máme potřebu v ní pobývat, protože je nám tam dobře? A je právě toto motivace pro její ochranu?

Ekopsycholog⁹⁹ Jan Krajhanzl říká, že v soudobé společnosti převažují dva způsoby setkávání se s přírodou a jsou na sobě vzájemně nezávislé. Pobyt v přírodě motivovaný potřebou kontaktu s ní jen málokdy znamená motivaci pro její ochranu. A proto máme u nás mnohem více chatařů a výletníků než environmentálně šetrně uvažujících lidí a ekologických aktivistů.¹⁰⁰ „*Vyráží-li dnes turisté do lesa*“, říká Krajhanzl, „*kromě pohorek, pláštěnek, repelentů a řízků v alobalu si s sebou berou i svá přesvědčení. Například o tom, kolik je v lese klišťat a jak se proti nim chránit, jestli je slušné se v přírodě umazat či zda-li má význam sbírat borůvky. A podle svých přesvědčení, spojených většinou v ucelené postoje, se pak v lese lidé různě cítí a chovají.*“ Takže naše přesvědčení ovlivňují nejen to, zda a jak přírodu chráníme, ale také to, jakým způsobem a jak často s ní vstupujeme do kontaktu.

Jak může dojít ke změně našeho přesvědčení? Třeba tak, že si vypočítáme svoji ekologickou stopu,¹⁰¹ od které se odvozuje environmentální prostor.¹⁰²

⁹⁹ **Ekopsychologie** je vědecká disciplína, která studuje lidské prožívání přírody a chování ovlivňující životní prostředí. Ekopsychologie spolupracuje s dalšími obory a lidské prožívání a chování zkoumá v kontextu environmentálních, sociálních, kulturních, ekonomických a dalších podmínek prostředí. Ekopsychologie je termín původně spojený s koncepcí Theodora Roszaka a jeho následovníků. České ekopsychologii je metodologicky bližší obor "conservation psychology" (ochranářská psychologie), nicméně z jazykových důvodů je používán termín "ekopsychologie". (srov. www.vztahkprirode.cz)

¹⁰⁰ Srov. vztahkprirode.cz/view.php?cislocianku=2007050022.

¹⁰¹ **Ekologická stopa** je početní metoda, která umožňuje zhodnotit spotřebu a produkci odpadů určité populace z hlediska odpovídající produktivity země. Neříká nám tedy, co máme dělat, ale "pouze" jakou stopu zanechává náš životní styl a související spotřeba zdrojů v globálním měřítku. Existují dva základní způsoby výpočtu ekologické stopy. Jeden zkoumá zdroje odebrané z přírody (například dřevo nebo obilí), ze kterých se vyrábějí předměty spotřeby (jídlo, oblečení, atd.), druhý je zaměřen na jednotlivé kategorie spotřeby ve formě hotových výrobků. Oba mají samozřejmě stejný cíl - převést lidskou spotřebu na velikost používané plochy. Nepřekvapí proto, že lidé žijící v různých koutech Země vytváří rozdílné ekologické stopy. Je vyjadřována v jednotkách plošné míry v hektarech, přesněji v globálních hektarech (jde o fiktivní plochu s výnosem odpovídajícím celosvětovému průměru). (srov. www.hraozemi.cz/ekostopa.html)

Průměrná ekologická stopa (tedy dopad životního stylu lidí na okolní prostředí) obyvatele České republiky v současné době představuje 4,8 globálních hektarů. Kdyby každý spotřeboval jako průměrný Čech, k přežití bychom potřebovali dvě a půl planety. Celosvětově je totiž k dispozici na jednu osobu pouze 1,8 biologicky produktivních globálních hektarů.¹⁰³

Pro výpočet ekostopy existují dotazníky, jejichž cílem je postihnout dopad individuální spotřeby nebo spotřeby domácnosti v oblasti potravin, zboží, bydlení a dopravy bez ohledu na to, kde daný člověk bydlí. Výpočet nám ukáže naše slabá místa a pomůže najít řešení, jak svoji ekologickou stopu snížit.¹⁰⁴

To, jakou za sebou zanecháváme ekologickou stopu, však nezávisí jenom na spotřebě zdrojů, ale také na odpadech a jejich recyklaci. Třídění odpadu, šetření vodou nebo topení plynem, jsou dnes už celkem samozřejmé věci. Netýkají se jen jednotlivců. Ekologicky šetrně se snaží chovat i různé instituce a organizace. Např. v roce 2008 Brněnský Metropolitan ve svém květnovém čísle uveřejnil článek, ve kterém autor uvádí, že Město Brno spolupracuje se společností EKO-KOM, a.s.¹⁰⁵ Tato společnost v roce 2007 zapůjčila bezplatně městu 250 kontejnerů vhodných ke sběru papíru a 150 kontejnerů na PET lahve. Kontejnery byly rozmístěny na veřejná prostranství města Brna. Město sbírá využitelné složky komunálních odpadů ve sběrných střediscích odpadů a prostřednictvím oprávněných osob ve sběrnách a výkupnách odpadů. Separace odpadů se městu dosud vyplácela. Příjmy z prodeje surovin a finanční odměna od autorizované obalové společnosti EKO-KOM a.s. za sběr odpadů-obalů pokryly náklady spojené se sběrem odpadů a město současně šetřilo

Metodika **analýzy ekologické stopy (AES)** byla poprvé publikována v roce 1996 dvěma kanadskými vědci M. Wackernagelem a W. Reesem v knize „Our Ecological Footprint: Reducing Human Impact on the Earth“. (srov. RÁBELOVÁ, E. *Unese Země civilizaci?* Praha: MŽP, 2000, s. 31)

¹⁰² Tedy prostor, který určuje jaké množství energie, vody, půdy, obnovitelných a neobnovitelných zdrojů je možné trvale využívat, aniž bychom způsobili nevratné environmentální škody nebo zbavili budoucí generace zdrojů, které budou potřebovat. Hodnotu únosného zatížení environmentálního prostoru lze vypočítat vydělením trvale dosažitelné globální dostupnosti energie a zdrojů předpokládanou velikostí světové populace v daném cílovém roce. (www.czp.cuni.cz/)

Výpočet environmentálního prostoru byl navržen holandským ekonomem H.Opschoorem a organizací Přátelé Země. (srov. <http://slovník.ekopolitika.cz>)

¹⁰³ www.hraozemi.cz/ekostopa.html.

¹⁰⁴ Měli bychom si však uvědomit, že aniž bychom opustili domov, zanecháváme ekologickou stopu i v krajinách na druhé straně Země. Třeba používáním zboží, k jehož výrobě je potřebný palmový olej. Palma k výrobě oleje se totiž pěstuje na plantážích jihovýchodní Asie. Palmové plantáže se zakládají na místech, kde dříve býval přirozený les. (aktualne.centrum.cz ze dne 13.6.2008 - Žít všichni na Zemi jako Češi, potřebujeme tři planety.)

¹⁰⁵ Autorizovaná obalová společnost EKO-KOM, a.s. zajišťuje sdružené plnění povinností zpětného odběru a využití odpadu z obalů, a tím jejich další efektivní recyklaci.

zdroje přírodních surovin. Grafy uveřejněné u článku však nevypovídaly nic o tom, zda došlo k nárůstu počtu občanů, kteří se zapojili do třídění, nýbrž o množství odpadu sebraného ve sběrných nádobách rozmístěných na území města a o počtech sběrných nádob rozmístěných po Brně v letech 2005-2007.¹⁰⁶ Takže nevíme, zda ti, kteří třídí odpad, vyprodukovali více odpadu a nebo se do třídění zapojilo více osob. Napadá mě však otázka, zda se bude třídění a recyklace odpadů městu a společnosti EKO-KOM, a.s. vyplácet i v letošním roce, když nás postihla ekonomická krize. Proslýchá se, že recyklace odpadů se stává ekonomicky neúnosnou, což by ovšem mohlo nahrávat těm, kteří vidí budoucí prosperitu v ekonomickém růstu a ne v udržitelném rozvoji. Na odpověď si budeme muset nějakou dobu počkat.

Jedno však víme už dnes. Ekonomická situace ovlivňuje naše přesvědčení a chování. Třídít? Netřídít? Šetřit? Plýtvat? Vyplatí se ekologické chování krátkodobě – vynaložíme méně finančních prostředků za spotřebu energií? A vyplatí se dlouhodobě? Mám za to, že ekologické chování spíše přináší starosti a náklady než požadovanou úsporu. Přesto se vyplatí chovat ekologicky. Pozdější následky znečištěného životního prostředí už nezachrání žádná finanční injekce. Významný je každý krok, který oddaluje zánik kteréhokoliv živého organismu, a proto má smysl usilovat o změnu způsobu života.

* * *

Věda donedávna reagovala na ekologické problémy především přírodovědným monitorováním škod a hledáním ekologicky příznivých technologií. Později však dospěli vědci k názoru, že ke zlepšení může dojít tehdy, pokud lidé změní i způsob života, až za sebou zanecháme nevýznamnou ekologickou stopu. Změní-li se lidské hodnoty a chápání místa člověka ve světě. A to je věcí zkoumání sociálních věd.

Z tohoto předpokladu vycházela ve druhé polovině 90.let minulého století prof. Hana Librova,¹⁰⁷ když se skupinou spolupracovníků vytvářela na vznikající

¹⁰⁶ *Rozšiřování počtu sběrných nádob na sklo, papír a PET lahve na území města.* Brněnský Metropolitan květen 2008, Brno: Jihomoravská hospodářská agentura, s. r. o.

¹⁰⁷ **Hana Librova** je česká biologka a environmentalistka. V roce 1967 absolvovala biologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity J.E. Purkyně a nastoupila jako technička v Laboratoři pro výzkum řas Mikrobiologického ústavu v Třeboni. Od roku 1968 pracovala na Katedře sociologie Filozofické fakulty UJEP (později Masarykovy univerzity). V roce 1998 založila studijní obor Humanitní

Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně studijní obor „humanitní environmentalistika“. Sama prof. Librová se účastnila badatelských aktivit, které byly zaměřeny zejména na souvislosti mezi způsobem života a environmentálními problémy, na ekologicky příznivé varianty životního způsobu a vzájemné vztahy člověka a krajiny, vč. estetických postojů.¹⁰⁸ O svých výzkumech podala informace v knihách *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti* (1994) a *Vlažní a váhaví: kapitoly o ekologickém luxusu* (2003). Právě v „Pestrých a zelených“ poprvé použila termín **dobrovolná skromnost**. Je to ochota žít s malým příjmem a malou spotřebou. Takové chování je ekologicky příznivé, přitom nemá ekologický záměr. Plyne z přístupu k životu. Ty, kteří přijali tento životní styl, nebaví nakupovat, ale těší je věnovat se rodině, hrát amatérské divadlo nebo se podílet na spravování obce. Nelpí na ekologicky předem vytčených cílech. Dobrovolně skromní vlastně žijí příjemně, ba luxusně.

Je však dobrovolná skromnost veskrze moderní jev, který je příznačný pro humanisticky orientované jednotlivce? Hana Librová je přesvědčená, že dobrovolná skromnost v historii existovala, existuje a jistě existovat bude, ale je vysloveně nepřirozená. Jde proti lidskému sklonu k růstu potřeb a k hromadění. Vznikla jako evoluční odpověď na nejistou existenci člověka žijícího v trvalém ohrožení potravními konkurenty a neúrodou. Naši předkové hromadili zásoby a pokud to šlo, přejídali se. Žili v permanentním ohrožení hladem.¹⁰⁹ Protikladem dobrovolné skromnosti je nedobrovolná skromnost. Podle Václava Mezřického¹¹⁰ nastane v době, kdy dojde ropa. Co se bude dít až neobnovitelné zdroje dojdou si neumím a ani nechci představit. Pravděpodobně to bude začátek rozpadu lidské kultury.

V knize „Vlažní a váhaví“ se autorka vydala po stopách „pestrých a zelených“ a zamýšlí se nad tím, zda „pestří“ splňují podmínky termínu **ekologický luxus**. Jde o ekologicky příznivé chování, které uvědoměle zmenšuje ekologickou stopu, v různé míře je schopno sebeomezení a vztahuje se k nemateriálním, kulturou oceňovaným hodnotám. Označuje spíše prvky nebo segmenty chování, než celý životní způsob.¹¹¹

environmentalistika a následně Katedru environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. V roce 1999 jí Nadace Charty 77 udělila Cenu Josefa Vavruška a v roce 2004 získala Cenu ministra životního prostředí.

¹⁰⁸ ULČÁK, Z. *Katedra environmentálních studií FSS Masarykovy univerzity*. Jihomoravské Ekolisty 1/2006, Brno: Rezekvítek, 2006.

¹⁰⁹ Srov. PAPOUŠEK, J. *Hovory o ekologii*. Praha: Portál, 2000, s. 172.

¹¹⁰ **Václav Mezřický** přednášel environmentální politiku a právo životního prostředí na Právnické fakultě UK v Praze. Působil rovněž ve Světové bance ve Washingtonu, v Evropské bance pro obnovu a rozvoj v Londýně a jako první náměstek ministra životního prostředí ČR. Je autorem knihy *Globalizace a spoluautorem knihy Environmentální politika a udržitelný rozvoj*.

¹¹¹ Srov. LIBROVÁ, H. *Vlažní a váhaví*. Brno: Doplněk, 2000, s. 61.

Za přepych se považuje to, co vždy bylo nepovšimnuto, považováno za samozřejmost, tedy čas, pozornost, prostor, klid, příroda, bezpečnost.¹¹² Takový luxus si tvoří každý sám na základě jedinečných podmínek svého života. Potřebuje k tomu základní environmentální informace a znalosti o jejich souvislostech, cit pro přírodu, trénovaný smysl pro věci lidské kultury a pro lidské vztahy. A také fantazii. Pak dokáže chytře vybalancovat sebeomezení a vysoké nároky na život.¹¹³

Je však dobrovolná skromnost a ekologický luxus alternativou ke stávajícímu konceptu masové spotřeby nebo reakcí na rostoucí spotřebu? Co by se stalo, kdyby většina obyvatel přijala tento způsob života? Pravděpodobně by došlo ke zdražení produktů i služeb. A pravděpodobně by i klesla životní úroveň. Na blogu Vojtěcha Lugny¹¹⁴ se můžeme dočíst: „*Koncept dobrovolné skromnosti je pro společnost prospěšný*“. A Lugna dále přirovnává stávající socio-ekonomický systém k organismu. Dobrovolnou skromnost pak k reakci imunitního systému, snažícího se o ozdravení. Upozornujícího na nebezpečí a nabízejícího možnosti řešení. Systém vidí svá slabá místa a pokusí se je opravit. Spotřebu prostě nasměruje jinam. „*To je koncept trvale udržitelného rozvoje: Masová spotřeba ano, ovšem taková, která by nevedla k totálnímu vyčerpání zdrojů. Zůstává prostor pro inovace, hledají se šetrnější, čistší technologie, obnovitelné zdroje. Ekonomický systém založený na trvalém růstu může pokračovat na své cestě za nekonečně vysokým ziskem. Pochopitelně jen do té doby, než se na horizontu objeví nová překážka,*“ říká Lugna.

Takové tvrzení ovšem neznamená, že je ekologicky šetrný způsob života zbytečný, nebezpečný a nebo že by se neměl rozvíjet. On se jen projevuje v určitých modifikacích a ty se odvíjí od stupně environmentálního vědomí. Ekologicky příznivé chování dosud nebylo přijato jako žitá sociální norma, i když výzkumy veřejného mínění ukazují, že lidé mají kladný vztah k přírodě a životnímu prostředí. Dle mého názoru však chování lidí zatím neodpovídá tomu, jak sami sebe v těchto výzkumech prezentují.

¹¹² Srov. LIBROVÁ, H. *Vlažní a váhavi*. Brno: Doplněk, 2000, s. 54 - 56.

H.Librová zde cituje německého básníka Hanse Magnuse Enzensbergera, pro kterého je typické přesvědčení, že poezie a věda mají společné kořeny.

¹¹³ Srov. LIBROVÁ, H. *Co je ekologický luxus* (changenet.sk/?section=forum&x=83621&cat=14654.)

¹¹⁴ Srov.lunga.blog.respekt.cz/c/12617/Luxusni-skromnost.html.

3. Průzkum ekologického vědomí a chování

Jaké jsou ve skutečnosti naše vědomosti o ekologických problémech? Jaké k problémům zaujímáme postoje? Jak se chováme k životnímu prostředí? Na tyto a další otázky nám mohu dát odpověď výzkumné projekty. Proto jsem se rozhodla na některé z otázek odpovědět vlastním průzkumem ekologického vědomí a chování.

Průzkumy se dají zrealizovat dvojím způsobem – kvalitativně nebo kvantitativně.

Kvalitativní výzkum je dlouhodobý, intenzivní. Badatel používá hlavně takové výzkumné metody, které umožňují být se zkoumanými osobami v osobním kontaktu (zejména rozhovor a zúčastněné pozorování) a zaznamenává vše, co pozoruje. Kromě zápisů používá i audio a videotechniku. Záznamy posléze analyzuje.

Kvantitativní výzkum je vyjádřen matematicky zpracovanými číselnými údaji. Výzkumník se nemusí s respondenty přímo potkat. Může využít různých výzkumných metod, např. dotazníkovou, obsahovou analýzu textu, škálování, ale i pozorování nebo experimentu.

Oba výzkumné způsoby jsou náročné na zpracování. Po metodologické stránce je z mého pohledu zajímavější způsob kvalitativní. A takovým je výzkum Hany Librové. Výsledky kvantitativních průzkumů veřejného mínění nejsou tak čtivé, závěry jsou spíše nudné. Všechny průzkumy nám však poskytují informace o postojích české veřejnosti k životnímu prostředí a jeho ochraně.

3.1 Výzkumné aktivity v oblasti ekologického vědomí a chování

Již jsem se zmínila o práci Hany Librové a o jejím sociologickém výzkumu z roku 1992 popsaném v knize „Pestří a zelení“. A z této knihy také čerpám. Autorka si zde nekladla za cíl zachránit tento svět. Chtěla pouze vědět, jak se dá žít uprostřed ekologické krize. Výzkum mě zaujal právě proto, co jeho závěry naznačují. Že v naší společnosti skutečně žijí lidé, kteří dobrovolně a záměrně vedou skromný život. Respondenty nebyli příslušníci „zelených“ hnutí. Hana Librová je nazývá „alternativně pestrými“, protože žijí skromným, ale jinak velice různým způsobem života. Dobrovolná skromnost je angažovaný způsob života a nese známky ekologického chování.

Ve výzkumu byla pro vyhledání respondentů použita metoda "sněhové koule".¹¹⁵ Základní metodou sběru dat byl hloubkový interview, vedený podle zdůvodněného a předem otestovaného schématu. Díky fyzické přítomnosti badatelů v domácnosti byl obsah rozhovorů potvrzován přímým pozorováním.

Z konstrukce výběrového souboru vyplývá, že základním společným rysem respondentů je nízká spotřeba hmotných statků. Jejich skromný způsob života nebyl v žádném případě věcí jednorázového rozhodnutí. Byl výsledkem pozvolného vývoje životních postojů.

Více než dvě třetiny respondentů bydlí na malém městě nebo na vesnici. Nejde přitom o lidi, kteří tam žijí od narození. Nejčastěji se na venkově narodili a vyrůstali tam, část života však prožili ve velkém městě, nakonec se vrátili na venkov.¹¹⁶ A s odchodem z města na venkov došlo u některých ke změně zaměstnání, ke snížení příjmů a tím i dosavadní spotřeby. Z hlediska příjmů a z hlediska výdajů za domácnost často žili pod úředně stanovenou hranicí chudoby. Nezchudli ale proto, že by přišli o práci. Jen změnili druh zaměstnání a také styl života.

Do výzkumu bylo zahrnuto široké spektrum věkových kategorií. Nicméně výrazně převažovali mladí respondenti (průměr kolem třicítky) s relativně vysokým vzděláním, kteří však často své vysokoškolské vzdělání při své práci nevyužívali. Největší unik byl shledán od technického vzdělání. Muži ovládají základní řemeslné, opravárenské a zahradnické dovednosti, díky nimž jsou ve větší či menší míře soběstační. To se projevuje nejen na chodu domácnosti, ale i ve volbě profese respondentů. Mnozí si zvolili řemeslo, zvláště umělecké řemeslo, méně často zemědělství. Také jsou zaměstnání v místních úřadech, v institucích ochrany přírody apod.

Sociologicky je podstatné, že dobrovolně skromní lidé mají velmi široké komunikační pole. Mají hodně přátelských kontaktů a výrazně se podílejí na občanském rozhodování v oblasti místní politiky.

Pestří jsou výrazně orientováni k rodinnému životu. Lze vypořádat tradiční, jakkoli ne důsledné, rozdělení mužské a ženské role. Žena není zaměstnaná, protože rodiny mají více dětí, než je v české populaci běžné. Žijí ve vícegenerační domácnosti dohromady se starými rodiči. A nesdílejí názor, že "z jednoho platu se nedá žít".

¹¹⁵ Badatelé vycházeli z údajů od „informátorů“ znalých sociálních poměrů ve svém okolí. Byli jimi studenti sociologie, starostové obcí, faráři, aktivisté ekologických hnutí.

¹¹⁶ Srov. www.stuz.cz/Zpravodaje/Zpravodaj983/librov.htm.

Výzkum dál naznačil, že respondenti dokáží vzdorovat tlaku módy, mají zálibu v předmětech, které jsou delší čas užívány, ať jde o zařízení bytu, o oblečení nebo hračky. Mají rádi věci, které mají svou historii a "duši"; "dědí" je z jiných domácností, jsou zákazníci second-hand obchodů. Mají nechuť k některým spotřebním předmětům, např. k mikrovlnným troubám, myčkám nádobí, k fritovacím hrncům, televizorům. Pociťují averzi k automobilu. Tím není řečeno, že jej nikdo z respondentů nevlastní. Vozidlo nahrazují jízdním kolem. Mnozí z nich mají zato kladný vztah k počítačům a pokud mají možnost, využívají elektronické pošty.

Stravují se jednoduše. Podstatně méně než ostatní lidé v české populaci konzumují maso (všichni respondenti slovně vyjádřili sympatii a sklon k vegetariánství). Běžnou součástí jejich jídelníčku jsou brambory, obiloviny, luštěniny, zelenina a ovoce.

Bylo už řečeno, že pestří žijí skromně. A ta skromnost přináší vedlejší, nezamýšlený důsledek. Ekologické chování. O ekologických problémech jsou sice dobře informováni, ale aktivně informace nevyhledávají. Spontánně a přímo jednájí ve prospěch životního prostředí. Např. vysazují stromky, důsledně se zasazují o vybudování čistíčky odpadních vod nebo bezpečné skládky odpadů, bojují proti nevhodným zásahům do krajiny v okolí apod.

Tento kvalitativní průzkum pojednával o konkrétních rodinách a o konkrétním stylu jejich života. Nebyl však koncipován tak, aby vypověděl o četnosti těchto případů. Navíc se dá provést u stejných respondentů opakovaně a tím zjistit, zda na svých postojích setrvali nebo došlo ke změně, k jaké a proč.

Naopak výzkumy veřejného mínění, jimiž se zabývá např. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Středisko empirických výzkumů nebo agentura Eurobarometr jsou výzkumy kvantitativní. Respondenti odpovídají anonymně na anketní otázky, nelze vysledovat, jak se mění názory konkrétních lidí. V časovém sledu se porovnávají názory celé populace. Většinou je použit kvótní výběr¹¹⁷ respondentů a výsledky se prezentují v procentuálním vyjádření.

O čem všem tyto výzkumy veřejného mínění vypovídají? Přečtu-li si výsledky výzkumu „*Jak chráníme životní prostředí*“ z května 2008, zpracovaného Centrem

¹¹⁷ Abychom z chování vzorku mohli usuzovat na chování populace, musí jeho struktura imitovat složení populace tak přesně, jak je to jen možné. Populaci musíme dobře znát. **Kvótní výběr**, tzv. *Gallupova metoda*, napodobuje ve struktuře vzorku známé vlastnosti populace, je třeba dbát o stejné % zastoupení složek (věk, pohlaví, ...). Obtížný je samotný výběr, tj. nalezení jedinců odpovídajících kvótním požadavkům.

pro výzkum veřejného mínění,¹¹⁸ pak zjistím, že respondenti byli dotázáni na činnosti dotýkající se každodenního provozu domácnosti jako je třídění odpadu nebo tendence šetřit energií a vodou.

Z vybraných forem ekologického chování se respondenti nejčastěji hlásí k třídění běžného odpadu (81% třídí vždy a často) a k třídění nebezpečného odpadu (71%). Necelá polovina dotázaných pak šetří energiemi a vodou. Vyšší šetrností se v tomto ohledu vyznačují ženy (51%, zatímco muži jen ve 44%) a senioři nad 60 let (57%). Z mladých lidí do 29 let šetří pouze 35%. Výrobky šetrné k životnímu prostředí nakupuje 29% odpovídajících, avšak např. biopotraviny kupuje pouze 12% dotázaných. Nejméně šetrně se chovají automobilisté. Pouze 12% dotázaných odpovědělo, že jízdy vozidlem omezuje z důvodu ochrany životního prostředí. Ekologičtěji se chovají lidé s vyšším vzděláním.

Jeden z tematických okruhů tohoto kvantitativního průzkumu se zabýval také otázkami mapujícími obecnou ochotu respondenta podílet se na ochraně životního prostředí. Lidé byli dotázáni, jakou důležitost ochraně životního prostředí připisují a zda by v tomto ohledu měla být aktivní pouze vláda. A také na to, jsou-li oni sami ochotni se na opatřeních ve prospěch životního prostředí finančně podílet.

Průzkum ukázal, že naši občané jsou v otázce aktivních kroků ve prospěch ochrany životního prostředí zdrženlivější. Třetina dotázaných se během posledních pěti let zúčastnila aktivit na ochranu přírody. Dalších 15% podepsalo petici a 13% finančně podpořilo skupinu zabývající se ochranou životního prostředí. Desetina občanů se snažila ovlivnit rozhodování úřadů a 6% respondentů se zúčastnilo protestu nebo demonstrace týkající se ochrany životního prostředí. Většina dotázaných však není ochotna vložit do ochrany životního prostředí vlastní peníze a pouze 29% by souhlasilo se zvýšením daní. 74% oslovených dává přednost systémovému řešení. Ochranou životního prostředí by se měla zabývat především vláda bez ekonomické spoluúčasti občanů.

Není bez zajímavosti, že více než tři pětiny lidí se domnívají, že pro ně osobně je dosti těžké pro životní prostředí něco dělat. Poměrně velké množství souhlasných vyjádření si získalo alibistické tvrzení, že nemá smysl přispívat k ochraně životního prostředí, pokud tak neučiní i ostatní lidé (44 %).

¹¹⁸ www.cvvm.cas.cz.

Konkrétní strategie, jak ovlivnit otázky životního prostředí, je podmíněna generačně. Mladí lidé častěji tíhnou k nesouhlasu s účastí na demonstraci, naopak s přibývajícím věkem stoupá angažovanost formou petic, finanční podpory a ovlivňování úřadů. I zde platí, že lidé s vyšším vzděláním se do ochrany životního prostředí zapojují častěji.

V kontextu všech položek analyzovaného výzkumu lze dovozovat, že většina populace sice přisuzuje ochraně životního prostředí vysokou prioritu, ovšem současně se zdá, že tato podpora je vyslovována spíše v proklamativní rovině a má své limity v podobě nízké ochoty respondentů osobně se na ochraně životního prostředí podílet.¹¹⁹

Podobným průzkumem se zabývala agentura Eurobarometr. V březnu 2008 zveřejnila výsledky průzkumu „*Postoje evropských občanů k životnímu prostředí*“. Zúčastnilo se jej téměř 27 000 Evropanů, z toho 1164 Čechů. Podle něj více než dvě třetiny Evropanů dávají přednost tomu, aby se politická rozhodnutí v oblasti životního prostředí přijímala na evropské úrovni. Závěrečná zpráva rovněž ukazuje, že Evropané si stále více uvědomují, jakou roli životní prostředí hraje v jejich každodenním životě. Více než 95 % evropských občanů si myslí, že životní prostředí je důležité chránit. Asi 80 % z nich si pak myslí, že životní prostředí ovlivňuje kvalitu jejich života a je toho názoru, že se mají podílet na jeho ochraně. Na prvním místě seznamu obav Evropanů o životní prostředí stojí změna klimatu, po níž následují znečišťování a člověkem způsobené katastrofy.¹²⁰

Co však lidé sami pro životní prostředí ve svém každodenním životě dělají? Češi podle svých vyjádření především třídí odpad (66 %), šetří energií (50 %) a vodou (37 %) nebo volí ekologicky šetrnější způsoby dopravy (33 %). Každý čtvrtý dotázaný (26 %) se snaží preferovat lokální produkty a potraviny. S omezováním užívání osobního auta kvůli jeho emisím už Češi zase tolik nepočítají (pouze 13 %).¹²¹

Jiný druh kvantitativního výzkumu, který bych ráda připomenula, je výzkum ekologické gramotnosti studentů středních odborných škol.¹²² Předcházel mu průzkum ekogramotnosti z roku 2001 zaměřený na žáky základních a středních škol (Kulich–

¹¹⁹ Srov. www.cvvm.cas.cz.

¹²⁰ http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/0808445_cs.htm.

¹²¹ Kompletní výsledky aktuálního průzkumu Eurobarometru jsou k dispozici na www stránkách Evropské komise i MŽP ČR.

¹²² Zpracován týmem Činčera-Štěpánek.

Dobiášová).¹²³ Činčera se Štěpánkem na základě výsledků průzkumu Kulich–Dobiášová zformulovali tři hypotézy k ověření:

H1: Studenti 4. ročníků SPŠS zastávají častěji proenvironmentální postoje než studenti 1. ročníků. (Podle Dobiášové a Kulicha míra proenvironmentálních postojů v některých případech s rostoucím věkem klesá, v jiných roste.)

H2: Menšina studentů SPŠS zastává proenvironmentální postoje. (Kulich-Dobiášová indikují nízkou míru proenvironmentálních postojů žáků, odrážejících spíše proenvironmentální a neantropocentrické většinové postoje.)

H3: Menšina studentů SPŠS preferuje ve svém životě environmentálně příznivé jednání. (Tato hypotéza odráží výsledky výzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění /Samanová, 2006a; Samanová, 2006b/ a v dalších pracích reflektovaný rozpor mezi znalostmi, postoji a jednáním.)

V závěrečné zprávě autoři uvádí, že H1 a H2 se nepotvrdily. Naopak H3 se potvrdila. Studenti sice vyjadřovali souhlas s běžnými formami environmentálně příznivého jednání (s výjimkou spolupráce s nevládními organizacemi), ve vlastním jednání se ale environmentálně příznivě příliš nechovají. Většina studentů má dobrý vztah k místu, kde žije a opakovaně navštěvuje přírodu ve svém okolí. Velká většina také třídí doma odpad, většinu zajímají (dostupné) informace o životním prostředí.

Na druhé straně se studenti nechovají environmentálně příznivě v oblasti spotřebitelské a občanské. Přestože větší část tvrdila, že kupuje výrobky s ekoznačkou, pro naprostou většinu není environmentální šetrnost výrobku důvodem ke koupi, pokud je dražší než méně šetrný výrobek. Většina studentů si neuvědomuje souvislosti mezi nakupovaným výrobkem a jeho ekologickou bilancí a nepromítá proto tento aspekt do svého rozhodování. Neochota „platit více“ se odráží i ve velmi malé ochotě přispívat na charitativní účely a téměř minimální ochotě přispívat na problémy související s životním prostředím. V oblasti občanské angažovanosti je zřejmý nezájem studentů jednat s úřady nebo od nich získávat informace o životním prostředí.

Výsledky průzkumu korespondují se zjištěními Sociologického ústavu i Centra pro výzkum veřejného mínění. Respondenti sice zastávají proenvironmentální postoje, ve svém jednání se jimi ale řídí pouze tehdy, pokud to od nich nevyžaduje větší finanční či časovou investici. To je možné vysvětlit i tak, že deklarované postoje nekorrespondují

¹²³ Cílem výzkumu bylo ověření efektivity různých způsobů školní a mimoškolní ekologické výchovy a vzdělávání. Bylo do něj zahrnuto 51 základních i středních škol, zpracováno bylo 2000 dotazníků. Průzkum ukázal malou míru proenvironmentálních postojů i znalostí žáků, neznalost místní přírody i antropocentrických postojů. (Srov. www.envigogika.cuni.cz/index.php/texty/20071/62.)

se skutečně zastávanými životními hodnotami, které mohou mít blízko k egocentrismu. Velmi malá je také úroveň uvědomění si odpovědnosti za své jednání a jeho širších, ekologických a sociálních dopadů. Tato souvislost je sice částečně verbálně deklarována, ale nepromítá se do spotřebitelského jednání žáků.¹²⁴

Snad environmentální výchova, která právě probíhá ve školách, tuto skutečnost v budoucnu změni žádoucím způsobem.

3.2 Průzkumný projekt – průzkum ekologického vědomí a chování adolescentů

Z předešlého textu je zřejmé, že ekologická témata jsou opravdu středem celospolečenského zájmu. To mne vedlo k myšlence zpracovat průzkum ekologického vědomí a chování mezi studenty středních škol. Mým cílem bylo získat informace o environmentální výchově v praxi, o vědomostech studentů v oblasti ekologie, o jejich přístupu k životnímu prostředí. Chtěla jsem zjistit, zda mají dostatek informací o environmentální tematice a odkud tyto informace čerpají. Z uvedených otázek vyplynula spousta dalších, např. jak významným zdrojem získávání vědomostí je ekologická výchova a zda je zdrojem jediným, zda ekologická tematika studenty vůbec zajímá apod. Tyto otázky se staly východiskem pro formulaci hypotéz.¹²⁵

- ❖ H1: Většina studentů není o ekologických problémech informována dostatečně.
- ❖ H2: Zdrojem informací studentů o ekologických tématech je spíše škola než média.
- ❖ H3: Ekologické chování studentů odpovídá úrovni ekologického poznání.

Průzkum měl potvrdit nebo vyvrátit jejich platnost.

Ke sběru dat byla zvolena metoda dotazníkového šetření. Dotazníkem lze velmi rychle a za poměrně nízké náklady získat velké množství informací. Ovšem může dojít ke zkreslení získaných údajů vlivem subjektivního vnímání otázek respondentem.

¹²⁴ www.envigogika.cuni.cz/.

¹²⁵ Hypotéza neboli vědecky zdůvodněný předpoklad možného stavu skutečnosti zpravidla vychází z toho, co již bylo o problému zpracováno. Může vzniknout i na základě osobní zkušenosti výzkumníka. (Srov. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 50.) Hypotézu nelze nikdy dokázat, pouze potvrdit nebo falzifikovat. (s.wikipedia.org)

V první fázi práce na projektu byl zpracován dotazník. Při jeho tvorbě jsem vycházela z výzkumu týmu Činčera-Štěpánek,¹²⁶ z recenze Hany Kloufarové týkající se výzkumu ekologické gramotnosti,¹²⁷ z dotazníku pro výzkum „Škola a zdraví 21“¹²⁸ a z knihy Aleše Máchala *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*.¹²⁹

Výsledný dotazník¹³⁰ obsahoval 39 položek.¹³¹ Třicet položek mělo ověřit hypotézy č. 1 a č. 2, šest položek směřovalo k hypotéze č. 3.

První dvě položky měly za úkol zjistit faktografické údaje (T1, O1)¹³². Dále byly použity otázky různého stupně otevřenosti. Uzavřené otázky nabízely škálu hotových alternativních odpovědí. Respondenti měli za úkol označit tu nejvhodnější, popřípadě tu správnou a v některých případech mohli označit i více možných odpovědí. Odpovědi informovaly o vědomostech respondentů a o jejich chování. V průzkumu použité otevřené otázky respondenty nijak neomezovaly. Odpovědi na tyto otázky poskytl informace jak o vědomostech studentů, tak o zdrojích jejich informovanosti. Ke všem třem hypotézám se vztahovaly otázky polouzavřené. Zvolenou alternativu mohli respondenti doplnit vlastním vyjádřením.

Srozumitelnost dotazníku byla ověřena v rámci předvýzkumu. Celkem bylo rozdáno 10 dotazníků. Pět mezi studenty sociální pedagogiky na Masarykově univerzitě v Brně a pět mezi čerstvými maturanty bez zaměstnání na Úřadu práce v Brně. Z rozdaných dotazníků se jich vrátilo osm. Výsledky ukázaly na potřebu změnit znění čtyř otázek. Dvě pak byly úplně vypuštěny a nahrazeny třemi novými.

První vstup do terénu se uskutečnil v září 2008. Bylo vybráno Gymnázium Matyáše Lercha v Brně, které nabízí čtyřleté, šestileté a osmileté studium, zakončené maturitou. Ekologická výchova zde probíhá v rámci předmětů biologie, fyzika a základy společenských věd a je rozložena do celého cyklu studia. Nejvíce prostoru však má až v posledním roce studia právě v biologii. Studenti se seznamují se základní ekologickou terminologií v tematických celcích (biotické a abiotické faktory, potravní pyramida, vývoj ekosystému a člověk a prostředí). Gymnázium není zapojeno do programu „Ekoškola“ a v rámci výuky nejsou navštěvována centra pro ekologickou výchovu.

¹²⁶ Jan Činčera, Petr Štěpánek: *Výzkum ekologické gramotnosti studentů středních odborných škol*.

¹²⁷ Recenze Hany Kloufarové: *Výzkum ekologické gramotnosti (Kulich, Dobiášová)*.

¹²⁸ Horká Hana, Hromádka Zdeněk: *Dotazník pro výzkum „Škola a zdraví 21“*, PdF MU 2007.

¹²⁹ Máchal Aleš: *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek 2000.

¹³⁰ Dotazník použitý v průzkumu je samostatnou přílohou č.1.

¹³¹ Položky jsou jednotlivé prvky dotazníku. Převážně se nazývají otázkami, přičemž tohoto označení se používá především tehdy, když výrok nemá tázací formu. (Srov. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 99.)

¹³² Zkratky T1, T2, O1, O2,... v závorce vždy odkazují na tabulky a grafy.

Přesto nabízí možnosti šetrného přístupu k životnímu prostředí např. tím, že jsou na toaletách nainstalovány pákové baterie, k ohřevu vody slouží solární panely, používají se úsporné zářivky a na chodbě je všem přístupný přístroj na likvidaci PET lahví.¹³³

Ve škole je celkem pět tříd po 30 studentech, kteří již ekologickou výuku absolvovali a trojnásobný počet těch, kteří ji mají ještě před sebou. V to nejsou započítáni žáci, kteří dosud dokončují základní povinnou školní docházku.¹³⁴

Rozhodla jsem se průzkum uskutečnit pouze na jedné škole, dotazník rozdat studentům nižších ročníků, kteří ještě ekologickou výchovu neabsolvovali a studentům vyšších ročníků, kteří takovou výchovu již mají za sebou a výsledky posléze porovnat.¹³⁵

3.2.1 Výsledky průzkumu

Samotný průzkum se uskutečnil koncem prosince 2008. Žáci byli informováni o účelu provádění průzkumu ústně. Celkem bylo rozdáno 60 dotazníků k anonymnímu vyplnění. Z 30 dotazníků rozdaných ve 2. ročníku studia se vrátilo 23 vyplněných a ze stejného počtu rozdaných ve 4. ročníku studia se jich vyplněných vrátilo 26.¹³⁶ Velká část dotazníků nebyla vyplněna kompletně, přesto byly všechny vyhodnoceny.

Průzkumu se zúčastnilo celkem 49 studentů, z toho 30 (16/14)¹³⁷ děvčat a 19 (7/12) chlapců ve věku 16 až 20 let. Grafy O2 a O3 informují o jejich věkovém složení.

¹³³ Informace poskytla Mgr. Milana Hudeová, která vyučuje mimo jiné biologii a byla nápomocna při rozšíření dotazníku.

¹³⁴ Tím mám na mysli žáky víceletých typů studia (student 1. ročníku osmiletého studijního programu na gymnáziu je defacto žákem 6. třídy základní školy).

¹³⁵ Toto rozhodnutí má samozřejmě svá úskalí. **Záměrný výběr** respondentů, a v našem případě se jedná o **výběr dostupný**, ušetří čas a náklady na výzkum. Jeho výsledky však budou platné pouze pro danou školu a nejsou vhodné ke zevšeobecnění. Aby měl výzkum vypovídací hodnotu, musel by **základní soubor** (subjekty, o kterých chce výzkum získat informace) zahrnovat všechny studenty na celostátní úrovni. V našem případě však takový rozsah šetření nebyl uskutečnitelný, proto bylo přistoupeno k vybrání jisté části subjektů, se kterými bylo dále pracováno. To je tzv. **výběrový soubor**.

¹³⁶ Pro zjednodušení je použit tvar 2. a 4. ročník. Průzkumu se za 2. ročník zúčastnil 21 student z celkového počtu tří tříd druhých ročníků čtyřletého studijního programu a 2 studenti z jediné třídy třetího ročníku šestiletého studijního programu. Za 4. ročník se zapojilo do průzkumu 7 studentů ze dvou čtvrtých (maturitních) tříd čtyřletého studijního programu a 19 studentů z jediné třídy osmého (maturitního) ročníku osmiletého studijního programu.

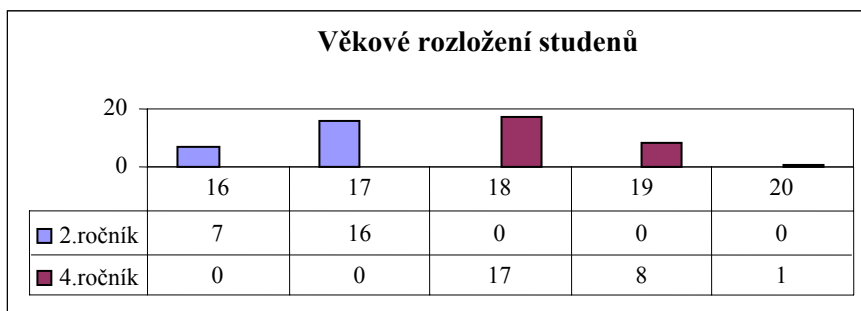
¹³⁷ Údaj v závorce vždy uvádí na prvním místě počet odpovídajících osob ze druhého ročníku a za lomítkem počet odpovídajících osob ze čtvrtého ročníku.

Pohlaví	ženy	muži
2.ročník	16	7
4.ročník	14	12
celkem	30	19

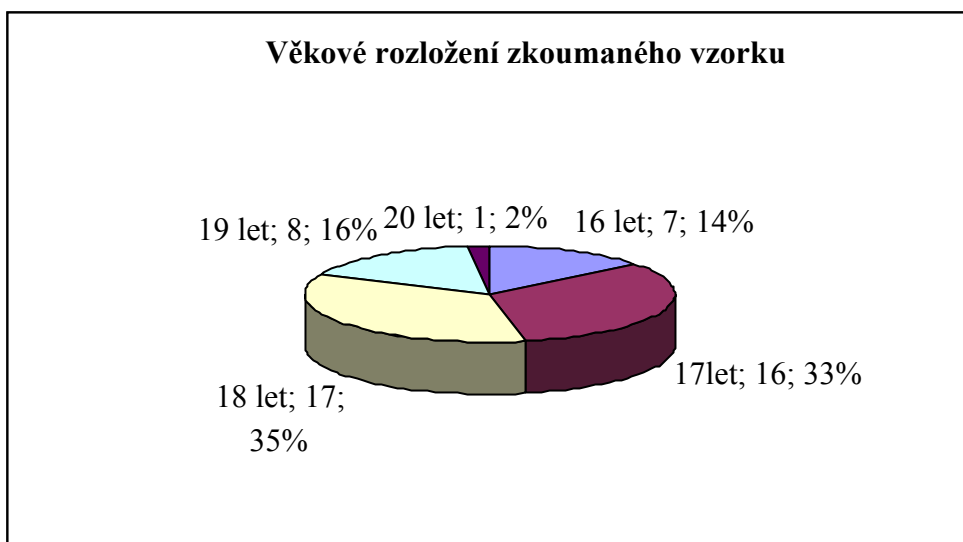
Tab. 1: Složení zkoumaného souboru podle pohlaví

Obrázek 1

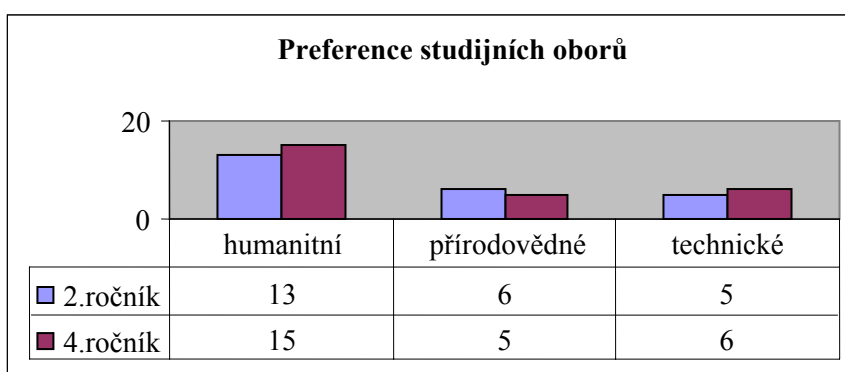
Obrázek 2

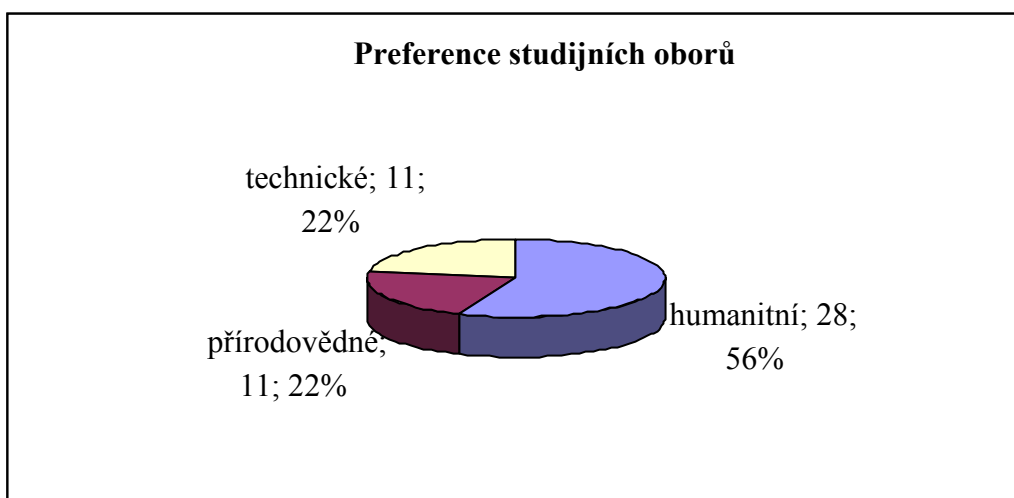
Obrázek 3

Třetí položka dotazníku osvědčuje zájem respondentů o studijní obory. Celkem 28 (56%) respondentů upřednostňuje humanitní obory, 11 (22%) respondentů přírodovědné obory a 11(22%) studentů je technicky založených. Dotazovaní nebyli při výběru omezeni na jeden studijní obor. Toho využil jeden student ze druhého ročníku. Humanitní obory volilo celkem 18 dívek (9/9), přírodovědné obory upřednostňovalo 9 dívek (5/4) a celkem 3 dívky volily technické obory (2/1). U chlapců rovněž zvítězily humanitní obory (4/6), na druhém místě byla volba oborů technických (3/5) a přírodovědné obory volili pouze 2 dotázaní (1/1).

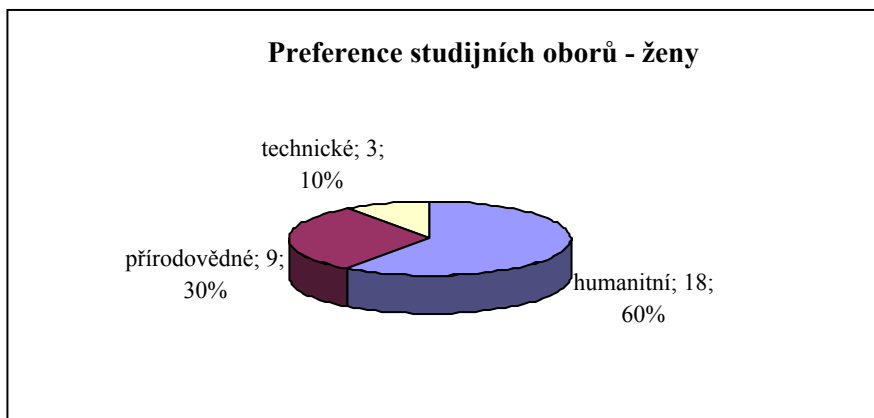
Názorná prezentace těchto zjištění je zobrazena na O4-O7.

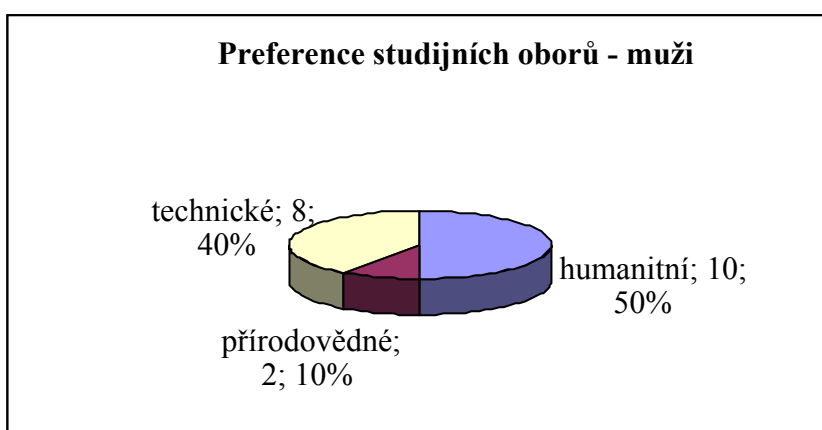
Obrázek 4

Obrázek 5

Obrázek 6

Obrázek 7

Na ověření hypotézy H1 byly zaměřeny následující položky dotazníku:

5, 6, 7, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 34, 35 a 38.

Položky č. 5, 6 a 7 zkoumají vlastní názor na dostatečný přísun informací o ekologických otázkách.

Z celkového počtu dotázaných se jich 17 (9/8) domnívá, že má¹³⁸ dostatek informací o životním prostředí a jeho problémech, 61% dotázaných – celkem 30 (12/18)

¹³⁸ Určitě ano 5 (2/3), spíš ano 12 (7/5).

- dostatek informací nemá¹³⁹ a 2 (2/0) studenti neví. Více jak polovina, tedy 62 % dotázaných z druhého ročníku a 50 % dotázaný ze čtvrtého ročníku si myslí, že ekologii není dáván dostatečný prostor ve výuce. Přesto pouze 12 (6/6), tedy 24 % všech dotázaných se domnívá, že do výuky by měl být zařazen samostatný předmět o ekologii. Celkem 4 dotázaní (2/2) volili odpověď nevím.

K ověření vědomostí studentů o ekologické problematice byly položeny otevřené otázky:

15. Uveďte, co je na počátku potravního řetězce v moři.
16. Vysvětlete, proč jsou sinice v přehradě.
17. Co je to ekologická nika, uveďte příklad.
18. Co znamená termín Fair Trade a které produkty nabízí.

Na otázku 15. se očekávala odpověď plankton a takto odpovědělo 83% ze všech odpovídajících respondentů, tedy 36 (18/18) respondentů. Řasy/chaluhy uvedli 3 (1/2) respondenti. Nesprávně¹⁴⁰ odpovědělo celkem 5 dotázaných. Na otázku celkem neodpovědělo 6 (2/4) respondentů. Znalosti obou ročníků jsou téměř totožné.

Na otázku 16. se očekávala odpověď: *živinami pro rozvoj sinic a řas jsou dusík a fosfor, k rozvoji potřebují vyšší teplotu vody a vyšší hodnoty pH (zásadité prostředí)*.¹⁴¹ Jak ukazuje O8, na tuto otázku odpovědělo 15 studentů ze druhého ročníku. Z toho 14 správně.¹⁴² Ze čtvrtého ročníku odpovědělo celkem 17 studentů, z toho 3 odpovědi nebyly uznány za správné.

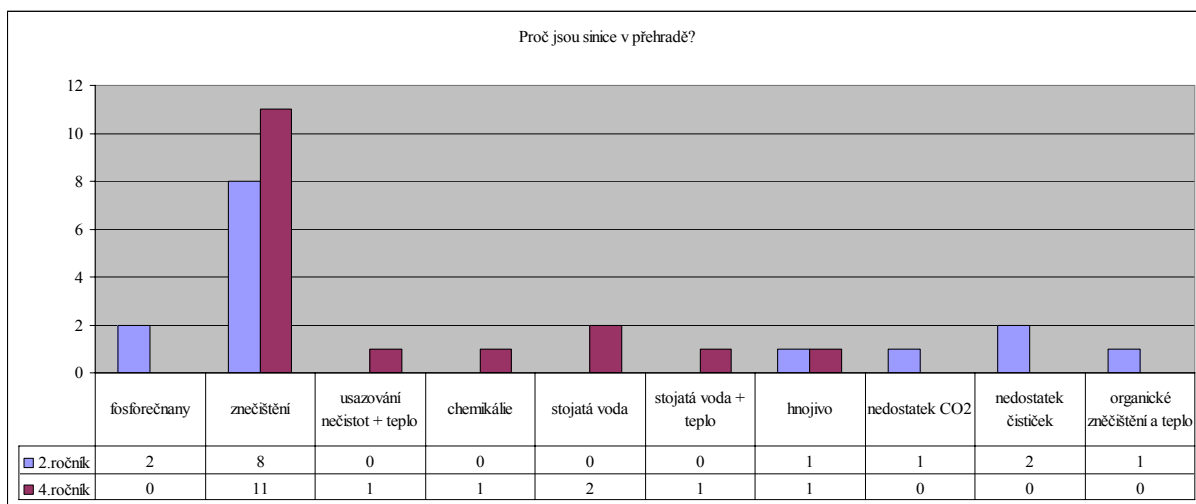
Dohromady na otázku odpovědělo pouze 65% respondentů. Znalosti studentů z obou ročníků jsou na stejné úrovni.

¹³⁹ Spíš ne 26 (10/16), určitě ne 4 (2/2).

¹⁴⁰ Žralok (3/0), voda (0/2).

¹⁴¹ Další možná odpověď: zdroj fosforu z odpadních vod (prací prostředky, lidské exkrementy).

¹⁴² I hnojiva se mohou na daném jevu podílet, pokud jsou pole přehnojována nebo existuje silná erozní činnost splachující půdu z polí do přehrady. A není-li dostatek čističek, kontaminované odpadní vody znečišťují přehradu.

Obrázek 8

Otázka č. 17 – co je to ekologická nika¹⁴³ - byla pravděpodobně velmi obtížná, protože na ni neodpověděl nikdo.

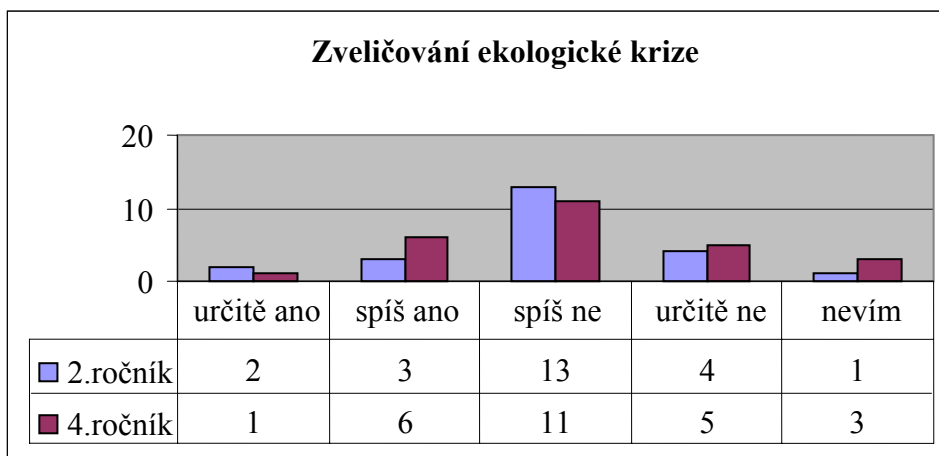
S otázkou č. 18 se vypořádalo celkem 20 (3/17) respondentů, což je pouze 41% všech respondentů. Všichni odpověděli správně: jedná se o spravedlivý obchod, jehož cílem je podpořit malé výrobce a zemědělce z rozvojových zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky v tom, aby se dokázali uživit vlastní prací, která je v souladu s ekologicky šetrným a sociálně ohleduplným přístupem. Jenom 2 studenti (1/1) uvedli i výrobky.¹⁴⁴ Zde prokázali lepší vědomosti studenti ze čtvrtého ročníku.

Položky 19, 20 a 21 testují vlastní názor na ekologické problémy. Názor by měl vycházet z vědomostí o problému.

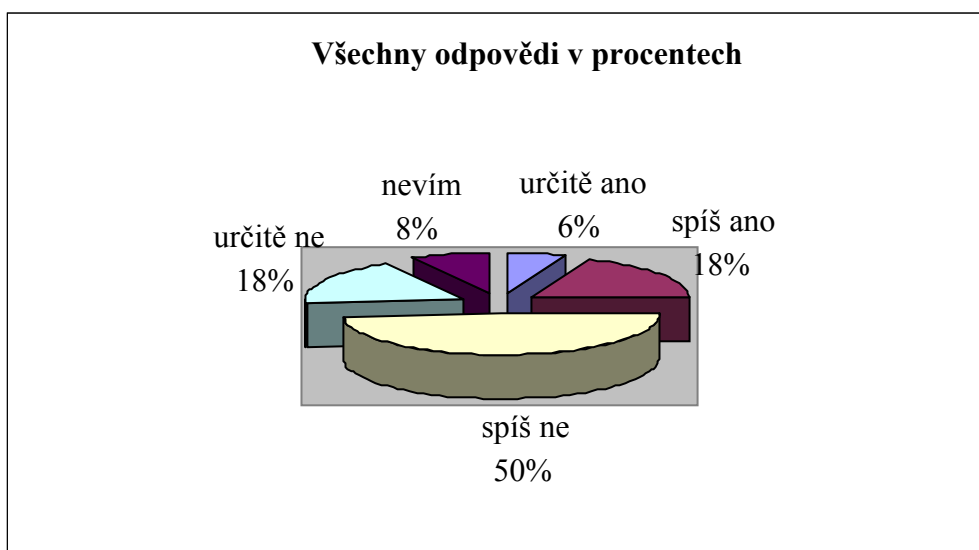
24 respondenti, což je 50% dotázaných, připustilo, že ekologická krize spíše není přehnaně zveličována. Odpověď určitě ne volilo 9 respondentů, stejně jako spíše ano. Určitě ano volili 3 dotázaní a nevědělo 8% všech dotázaných, což potvrzují grafy O9 a O10.

¹⁴³ Soubor podmínek typický pro jeden konkrétní druh, např. typické stanoviště, v němž určitý druh žije nebo typ potravy, kterému druh dává přednost, také denní a roční období výskytu určitého druhu na stanovišti.

¹⁴⁴ Potravinu (káva a banány, kakao, čokoláda, čaj, třtinový cukr, koření, rýže).

Obrázek 9

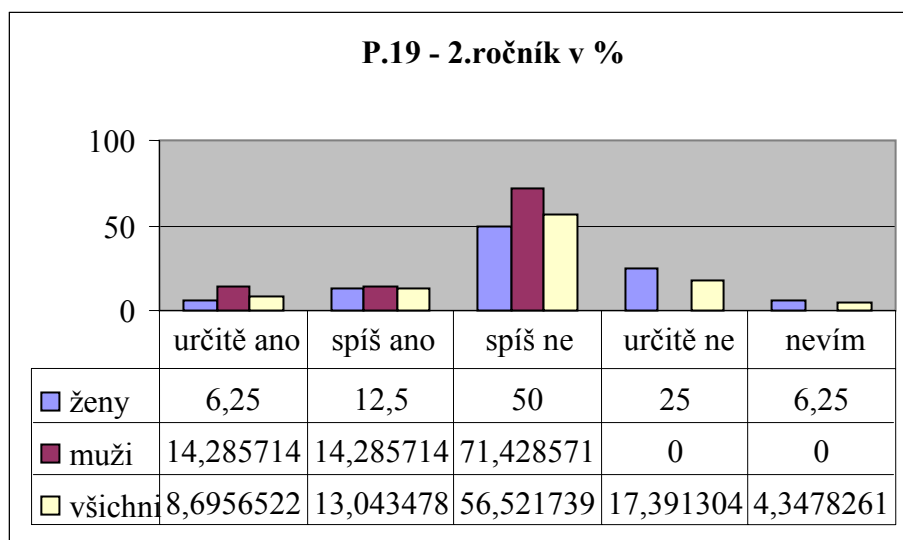
Obrázek 10

Rozebereme-li výše uvedené odpovědi blíže (výsledky z grafů O11, 12 a 13), zjistíme, že 19% dívek ve 2.ročníku se domnívá, že ekologická krize je zveličována a 75 % si to nemyslí. Trochu jiné výsledky jsou u dívek ze čtvrtého ročníku, i když i u nich převládá názor, že ekologická krize není zveličována. Na straně ano bylo 28% dívek a na straně ne 57% dívek.

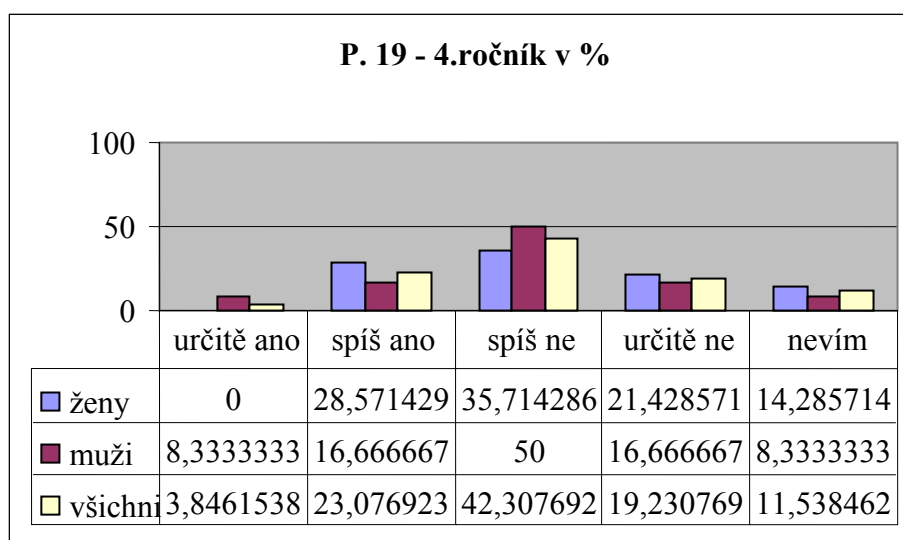
28% chlapců ze druhého ročníku se domnívá, že ekologická krize je zveličována, 71% si to nemyslí. Ve čtvrtém ročníku bylo pro ano 25% chlapců a na straně ne 67% chlapců.

Porovnáme-li názory všech dívek, pak *ano* volilo 23% dívek a *ne* volilo 66% dívek. U chlapců jsou výsledky obdobné. 26% chlapců volilo možnost *ano*, možnost *ne* volilo 68% chlapců.

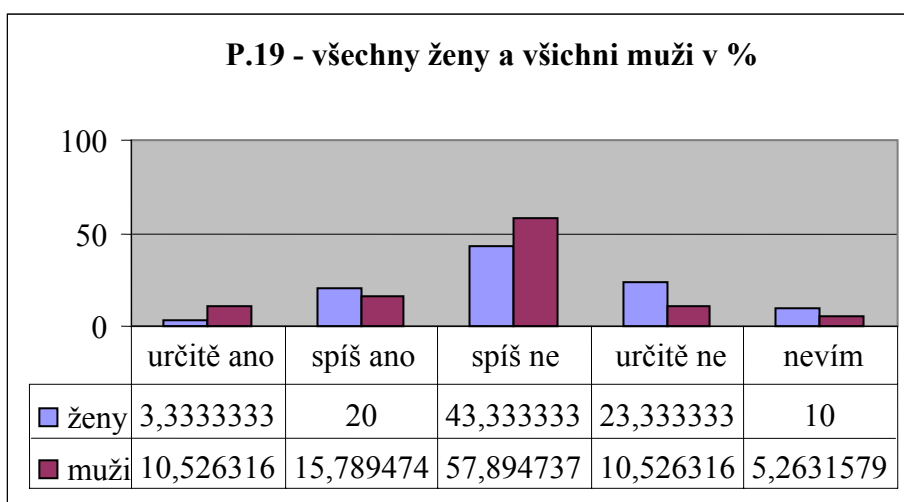
Z odpovědí na otázku, zda je ekologická krize zveličována, volilo ano celkem 21% druháků a 25% čtvrtáků, z možností, že ekologická krize není zveličována, volilo celkem 71% druháků a 67% čtvrtáků.

Obrázek 11

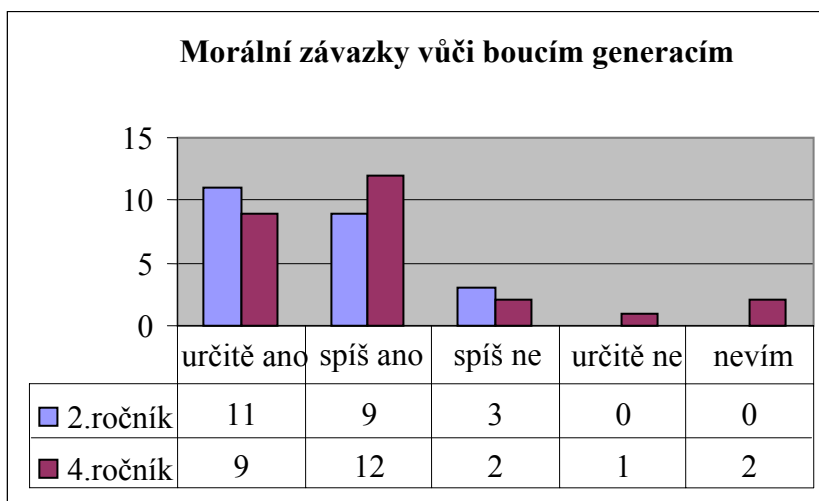

Obrázek 12

Obrázek 13

Položka č.20 testovala názor studentů na morální závazky současné generace vůči generacím budoucím. A nepřinesla žádné překvapení. Jak ukazuje O14, pouze 6 respondentů se nedomnívá, že současná generace nemá morální závazky vůči budoucím generacím a 2 neví.

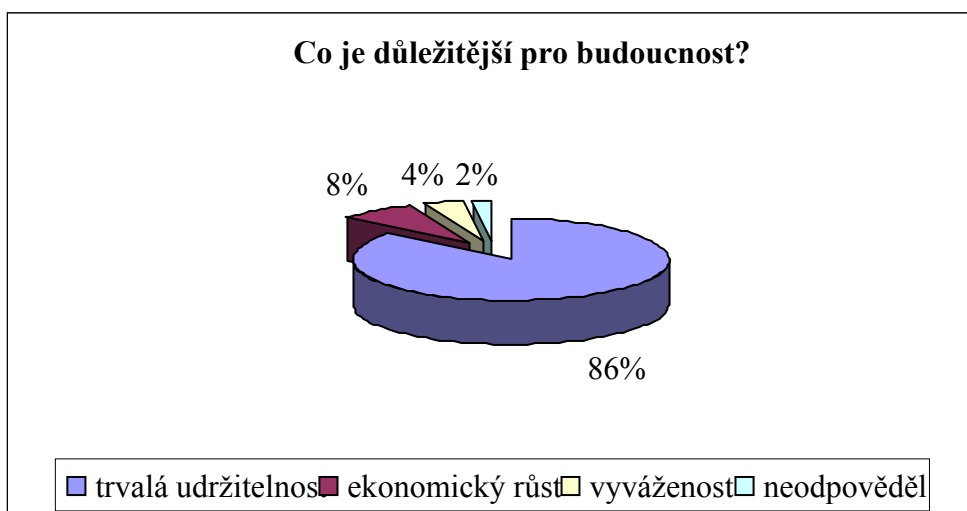
Obrázek 14

Položka 21 nabádala k zamyšlení se nad životními hodnotami (co je důležité pro jednotlivce i celou civilizaci pro budoucnost) a nabízela volbu ze dvou odpovědí: trvalá udržitelnost a ekonomický růst. 2 respondenti připsali slovo vyváženost aniž by vybrali jednu z možností a 1 respondent ze druhého ročníku na otázku neodpověděl.

Pouze 8% dotázaných dává před trvalou udržitelností přednost ekonomickému růstu. (T2, O15)

	trvalá udržitelnost	ekonomický růst	vyváženost	neodpověděl
2.ročník	18	2	2	1
4.ročník	24	2	0	0

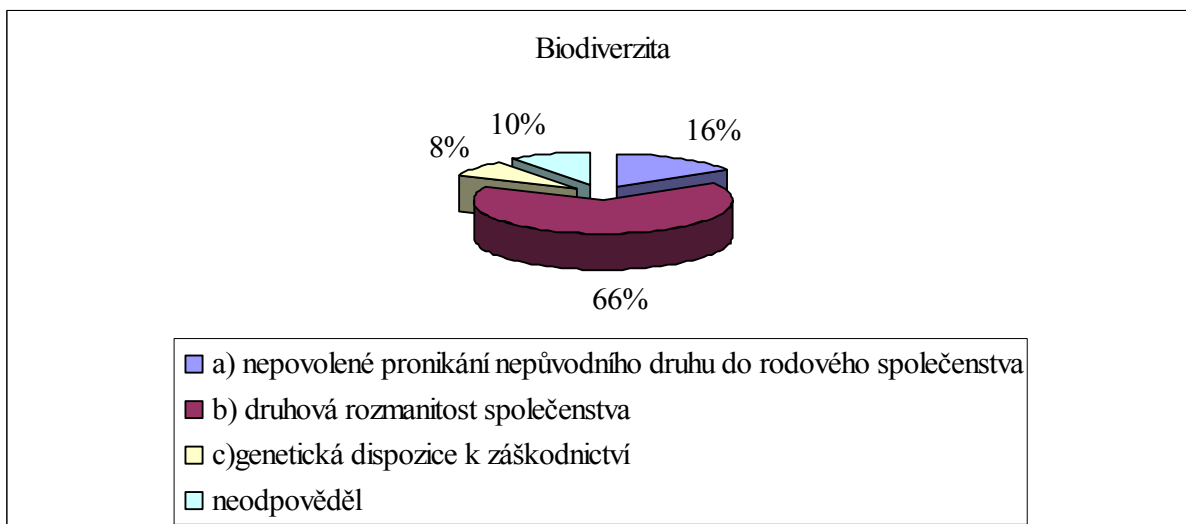
Tab. 2: Co je důležitější pro budoucnost?

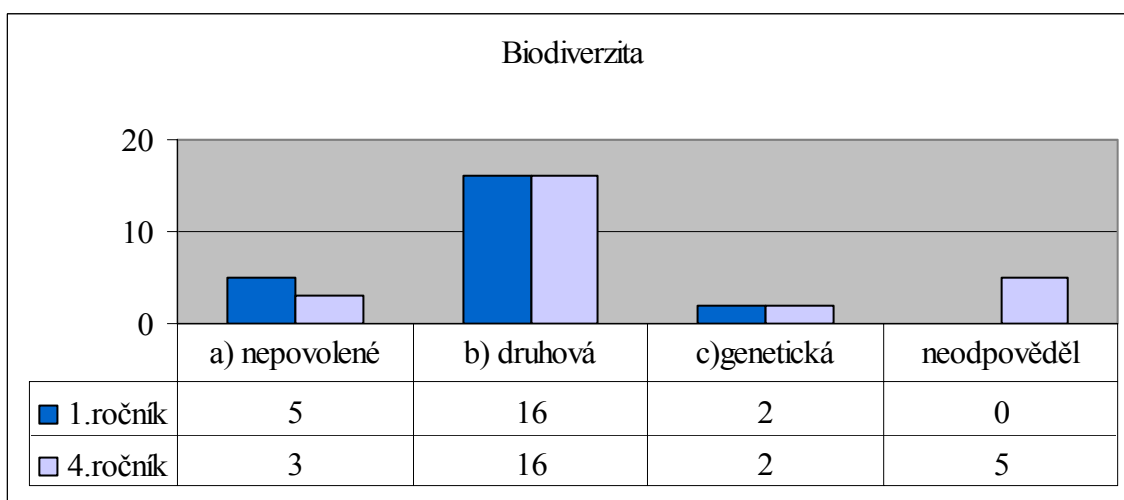
Obrázek 15

I uzavřené otázky č. 22-25 ověřovaly vědomosti studentů. Respondenti měli volit ze tří možností jednu správnou odpověď.

V položce 22 (biodiverzita) volilo správnou odpověď b) celkem 32 (16/16) dotázaných, což je 66 % z celkového počtu respondentů. Na otázku si celkem 10% studentů netroufalo odpovědět. Jedná se o 5 studentů z vyššího ročníku (O16 a O17).

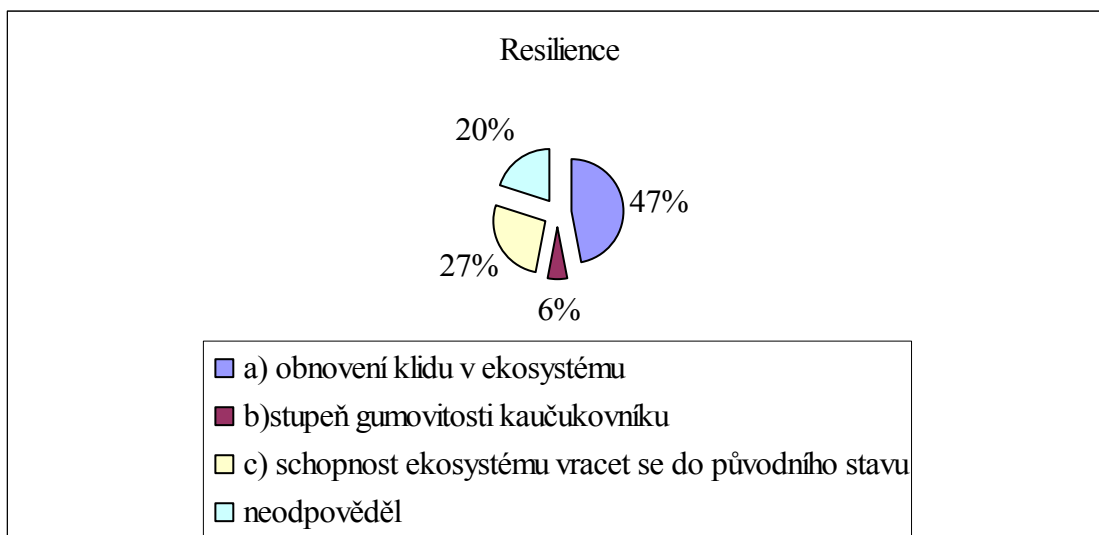

Obrázek 16

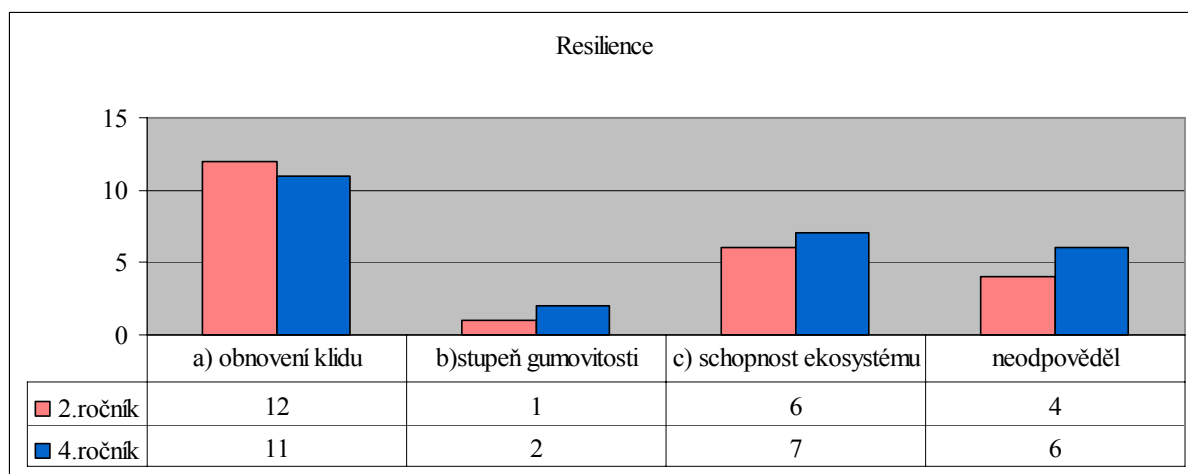

Obrázek 17

V položce 23 (resilience) se správně vyjádřilo pouze 13 (6/7) respondentů. Označili odpověď c). Nejvíce respondentů – 47% - nesprávně uvedlo, že se jedná o obnovení klidu v ekosystému. Celkem 10 (4/6) studentů na položenou otázku neodpovědělo vůbec. (O18-19)

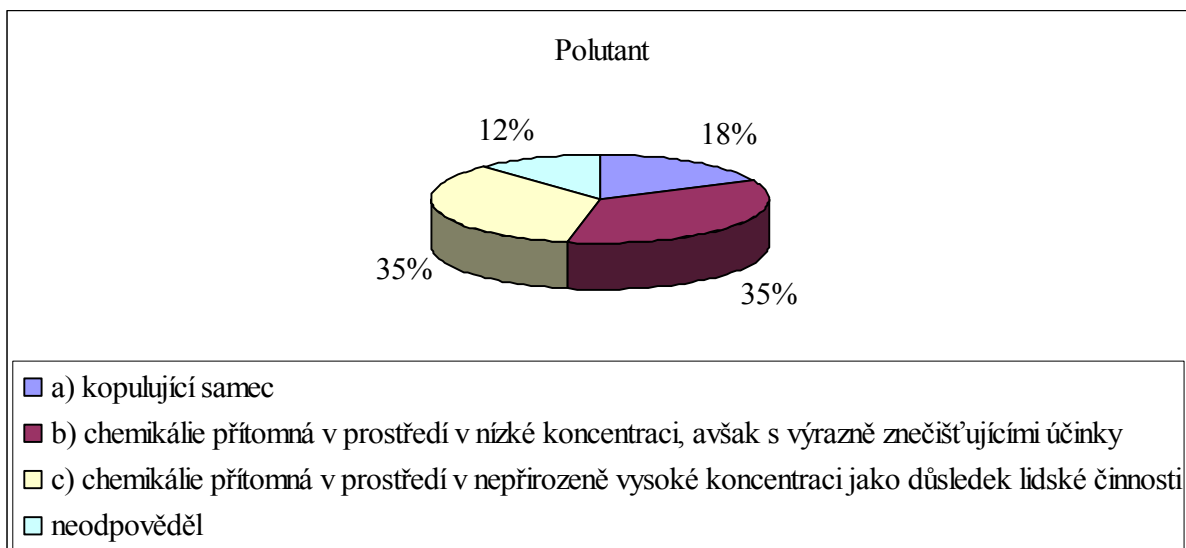

Obrázek 18

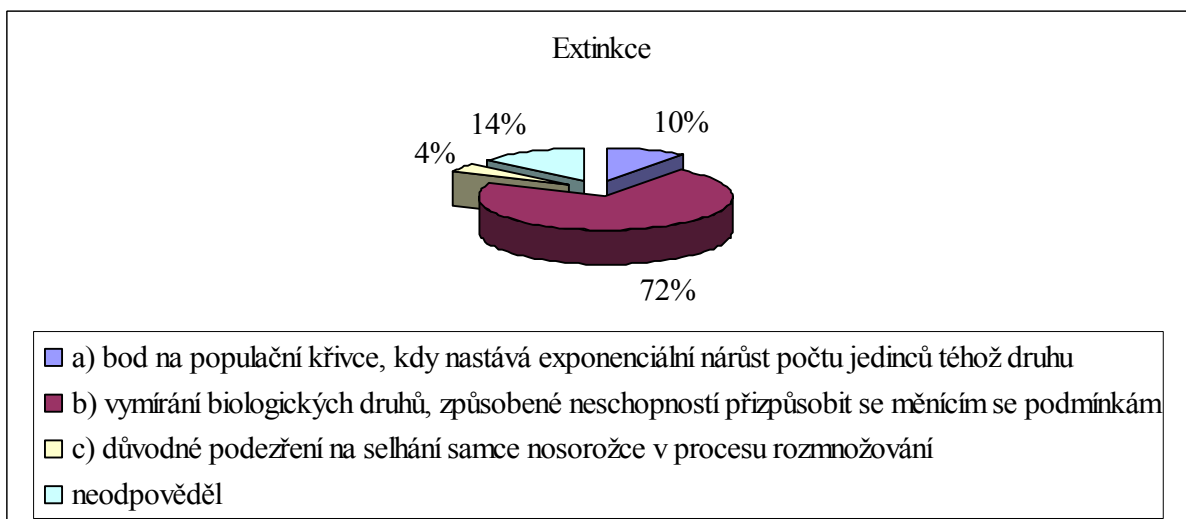
Obrázek 19

I z O20 je zřejmé, že otázka č. 24 (polutant) byla pro studenty nelehká. Celkem 17 (8/9) volilo správně odpověď *c*) a stejný počet 6/11) respondentů volilo nesprávně odpověď *b*). 9 (7/2), převážně chlapců, volilo odpověď *a*). 12% z celkového počtu studentů si netroufalo na otázku odpovědět.

Obrázek 20

Poslední položka tohoto typu (extinkce) nabízela na otázku správnou odpověď pod písmenem *b*) a tu volilo 35 (16/19) studentů, což je 72% úspěšnost (O21). I zde však 7 (1/6) respondentů na otázku neodpovědělo.

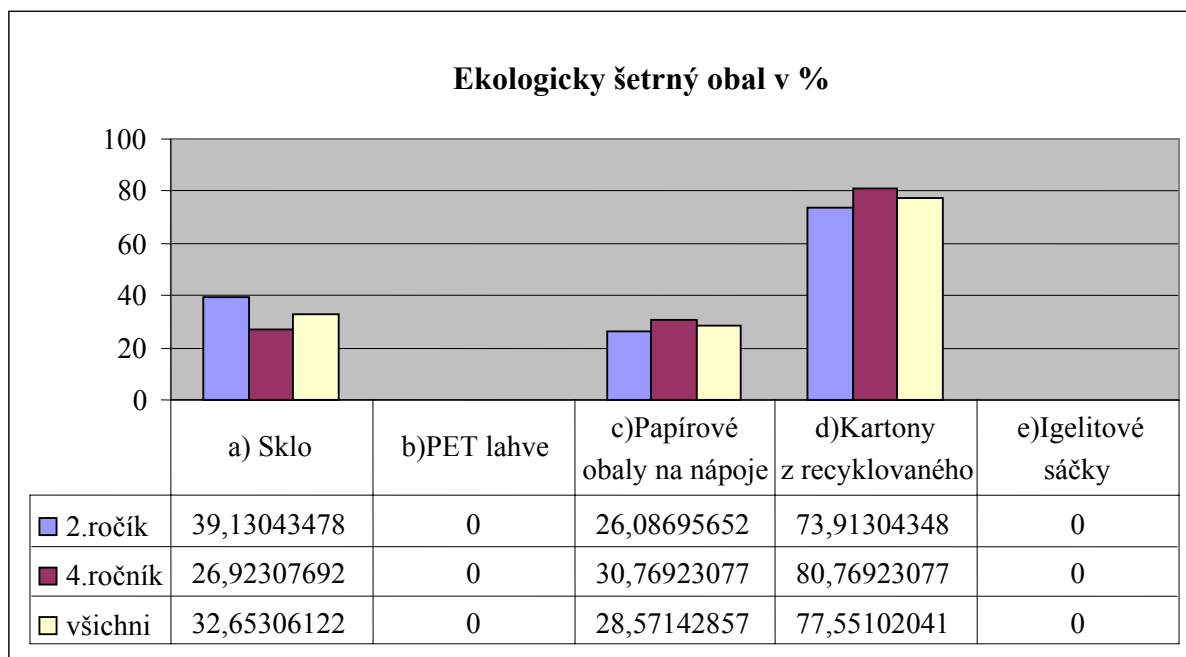
Obrázek 21

Odpovědi na položky ankety, uvedené pod čísla 26, 27, 28, 29 32, 34, 35 a 38 vyžadovaly určitou znalost zkoumané problematiky.

V položce 26 mohli respondenti označit všechny obalové materiály, které považují za šetrné k životnímu prostředí. Nejčastěji volili kartony z recyklovaného papíru, na druhém místě papírové obaly na nápoje. Jak ukazuje T3 a O22, sklo označilo jako šetrný obal pouze 16 (9/7) respondentů.

	2.ročník	4.ročník
a) Sklo	9	7
b)PET lahve	0	0
c)Papírové obaly na nápoje	6	8
d)Kartony z recyklovaného papíru	17	21
e)Igelitové sáčky	0	0

Tab. 3: Ekologicky šetrný obal

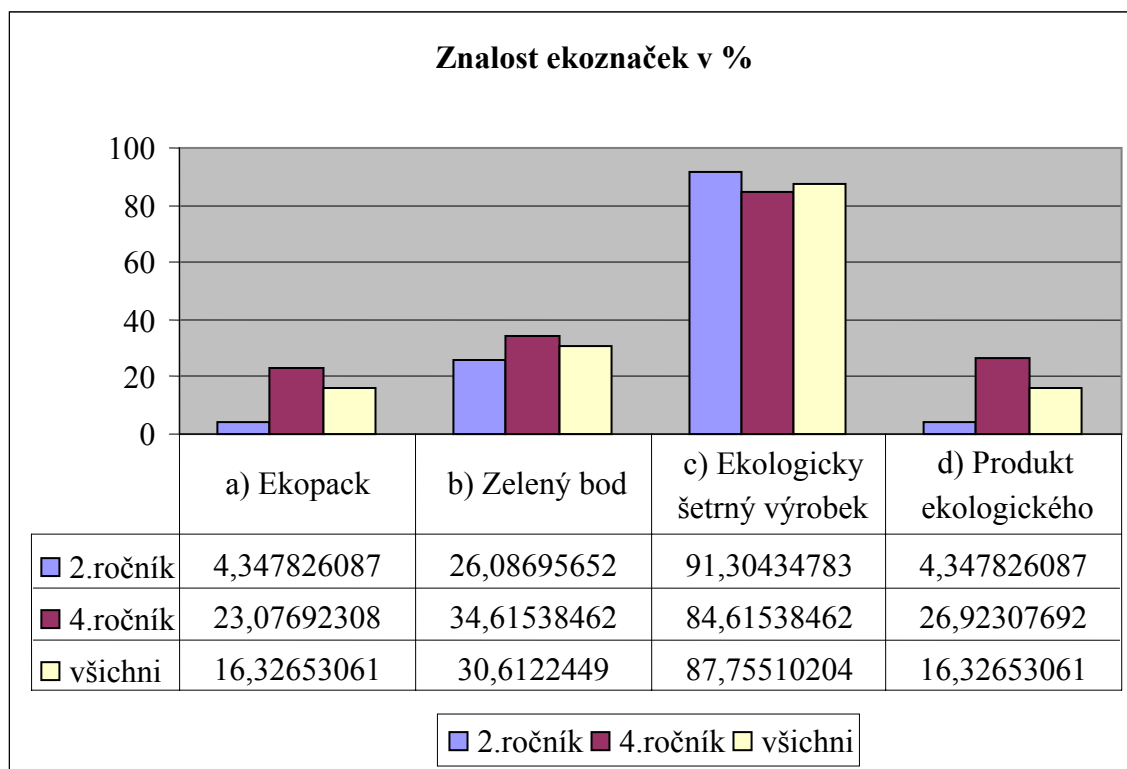
Obrázek 22

Položky 27 a 28 měly ověřit, zda se respondenti vyznají v ekoznačkách, které jsou uvedeny na výrobcích. Správná odpověď na položku 27 je c) a d). Značku *Ekologicky šetrný výrobek* volilo celkem 43 respondentů a značku *Produkt ekologického zemědělství* volilo 8 respondentů. Ale pouze 3 (1/2) z dotázaných označili současně oba dva výrobky. Ve třech případech respondenti označili všechny odpovědi jako správné.

Celkem 15 respondentů volilo značku *Zelený bod* a 8 respondentů volilo značku *Ekopack*.¹⁴⁵

	2.ročník	4.ročník
a) Ekopack	2	6
b) Zelený bod	6	9
c) Ekologicky šetrný výrobek	21	22
d) Produkt ekologického zemědělství	1	7
odpověděli správně	1	2

Tab. 4: Označení ekologicky šetrných výrobků

Obrázek 23

¹⁴⁵ V České republice jsou schváleny jen dvě české ekoznačky a získat je není snadné. Proto se výrobci uchylují k tomu, že výrobky označují obrázky, které si na ekoznačku jenom hrají. Někdy jsou výrobky opatřeny značkami, které se vztahují jen na obal (Ekopack) nebo které nejsou určeny spotřebiteli, přesto mohou vzbuzovat dojem, že je výrobek přátelský k životnímu prostředí. Např. značka Zelený bod je ochrannou známkou. Je-li obal opatřen touto značkou, pak to znamená, že za tento obal byl uhrazen finanční příspěvek organizaci zajišťující zpětný odběr a využití obalového odpadu v souladu se Směrnicí ES 94/62. (www.ceu.cz)

Na položku 28 odpověděli pouze 4 (2/2) respondenti. Druháci tipovali, že schváleny k užívání jsou celkem 3 resp. 5 ekoznaček. Naproti tomu čtvrtáci tipovali, že jich bylo schváleno 8 resp. 10 (T5). T6 oznamuje, že celkem 6x bylo jako schvalovatel uvedeno Ministerstvo životního prostředí a 1x Ministerstvo zemědělství. Jeden respondent uvedl správně obě ministerstva. Dva respondenti uvedli název ministerstva, i když neodpověděli na první část otázky – kolik je schváleno českých ekoznaček k užívání.

Z uvedeného vyplývá, že v těchto znalostech mají studenti nedostatky.

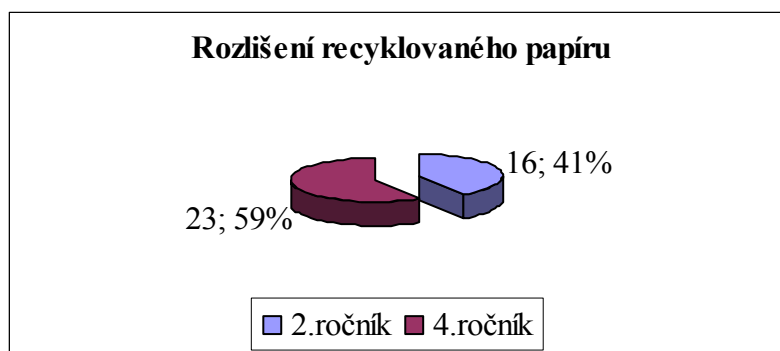
druhy	3	5	8	10
2.ročník	1	1	0	0
4.ročník	0	0	1	1

Tab. 5: Počet schválených ekoznaček

	MŽP	Ministerstvo zemědělství
2.ročník	2	0
4.ročník	4	1

Tab. 6: Počet a název ministerstev

K položce 29 („recyklovaný papír“) se vyjádřilo 16 respondentů ze druhého ročníku a 23 respondentů ze čtvrtého ročníku. Volili možnost *ano*. Ostatní neodpověděli. Čtyři druháci papír rozlišují podle značky uvedené na obalu a 12 podle barvy a struktury papíru. Všichni čtvrtáci uvedli shodně, že papír se liší barvou a strukturou (T7).

Obrázek 24

	značka	barva, struktura
2.ročník	4	12
4.ročník	0	23

Tab. 7: Způsob rozlišení recyklovaného papíru

Na dotaz č.32, kde se nachází v Brně spalovna, odpovědělo celkem pouze 29 respondentů, z nichž přibližný směr¹⁴⁶ volilo 25 (8/17) respondentů.¹⁴⁷

	Komárov	Líšeň	Černovice	Juliánov	Obřany	Židenice
2.ročník	1	2	2	5	0	1
4.ročník	0	12	0	4	1	1

Tab. 8: Ve které části Brna se nachází spalovna

Na otevřenou otázku č. 34 (svoz odpadků v Brně) odpovědělo celkem 21 druháků a 22 čtvrtáků (T9). Někteří respondenti uvedli více firem, které se zabývají svozem odpadů. Všechny odpovědi jsou správné. Nejčastěji uváděné firmy: ASA, SAKO a van Gansenwinkel. Znalosti obou ročníků jsou přibližně stejné.

	ASA	SAKO	van Gansenwinkel	Resepo	Michal Jež s.r.o.	SITA	neodpovědělo
2.ročník	15	15	4	1	0	0	2
4.ročník	14	9	7	0	1	2	4

Tab. 9: Kdo zajišťuje svoz odpadů v Brně

Položka 35 zjišťovala, zda se respondenti domnívají, že slepice ve velkochovu mají špatné životní podmínky. Celkem 77,5% respondentů, tedy 18 studentů druhého ročníku a 20 studentů ze čtvrtého ročníku, se domnívá, že slepice mají ve velkochovu špatné životní podmínky.

¹⁴⁶ Spalovna Brno sídlí na ulici Jedovnická v Brně- Židenicích. Tato adresa je na hranici městských částí Juliánov i Líšeň.

¹⁴⁷ Z této odpovědi lze usuzovat, že ne všichni respondenti bydlí v Brně.

	určitě ano	spíš ano	spíš ne	určitě ne	nevím	neodpověděl
2.ročník	8	10	1	0	3	1
4.ročník	9	11	1	1	4	0

Tab. 10: Špatné životní podmínky ve velkochoch slepic

Položka 38 ověřuje znalost významných osob, které se ekologicky angažují. Ze druhého ročníku na otevřenou otázku odpověděli dva respondenti.¹⁴⁸ (T11). Ze čtvrtého ročníku odpovědělo 10 respondentů. Mimo jmen známých politiků Klaus, Bursík a Jacques jmenovali Ondřeje Homolu¹⁴⁹ a Mojmíra Vlašína (pracuje v Ekologickém institutu Veronica). Starší studenti prokázali větší přehled.

	Jaques	Homola	Klaus	Bursík	Vlašín	Bublová	Horník
2.ročník	0	0	0	0	0	1	1
4.ročník	2	5	3	1	3	0	0

Tab. 11: Jména ekologických aktivistů

Na ověření hypotézy H2 byly zaměřeny následující položky dotazníku:

4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13 a 14.

Graf 25 k položce 4 dokládá, že většina dotázaných respondentů čerpá informace o životním prostředí z medií. Celkem tuto možnost volilo 45 (22/23), tedy 92% respondentů. Z nich 28 (20/8) blíže nspecifikovalo odkud informace čerpá. 8 (1/7) označilo za zdroj informací televizi a 9 (1/8) internet (T12). Z televize čerpají 4 dívky ze čtvrtého ročníku a 4 (1/3) chlapci. Internet preferují 3 dívky ze čtvrtého ročníku a 6(1/5) chlapců (T13,14).

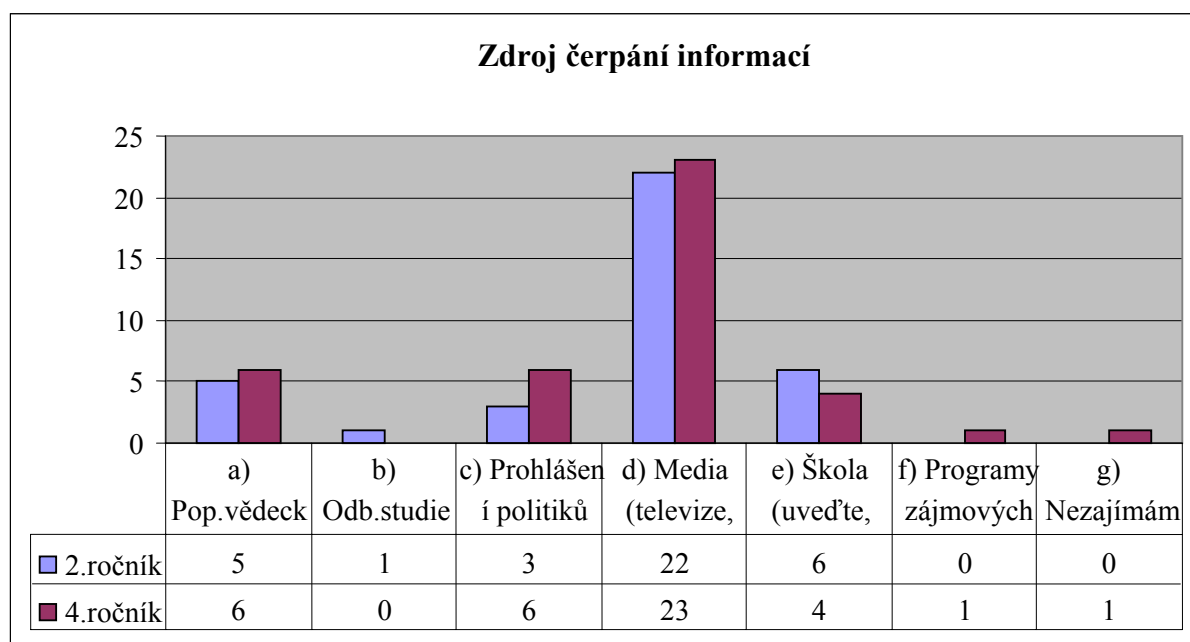
11 (5/6) respondentů čerpá informace z populárně vědeckých časopisů a 9 (3/6) z prohlášení politiků.

Škola poskytuje zdroj informací pouze 20-ti % respondentů. Předmět biologie volilo 8 (5/3) dotázaných, následoval zeměpis (2/2) (T15).

¹⁴⁸ Jitka Bublová je učitelka na Základní škole Újezd u Brna a je členkou realizačního týmu Ekoškola. Ondřej Horník je student gymnázia, kde byl průzkum prováděn.

¹⁴⁹ Ondřej Homola je kamarád studentů 4.ročníku a o ekologii se nezajímá. Studenti tuto informaci pojali jako žert.

Jeden respondent (chlapec) přiznal, že se o životní prostředí nezajímá.

Obrázek 25

	televize	internet
2.ročník	1	1
4.ročník	7	8

Tab. 12: Preference medií

2.ročník	televize	internet
neurčeno	0	0
ženy	0	0
muži	1	1

Tab.13: Preference medií ve 2.ročníku

4.ročník	televize	internet	neurčeno
neurčeno	0	0	8
ženy	4	3	0
muži	3	5	0

Tab.14: Preference medií ve 4.ročníku

	zeměpis	fyzika	biologie	chemie	ZVS	ON	neurčeno
2.ročník	2	1	5	1	1	1	0
4.ročník	2	0	3	0	0	0	1

Tab.15: Školní předměty jako zdroj informací o ŽP

Zdroje informací respondentů o ekologických tématech ověřují také následující položky:

8. Znáte denní nebo pobytová střediska ekologické výchovy? Uveďte jejich název.
9. Znáte neziskové ekologické organizace? Uveďte jejich název.
10. Uveďte názvy televizních pořadů o přírodě.
11. Uveďte názvy televizních pořadů o životním prostředí.
12. Uveďte názvy deníků, časopisů nebo internetových zdrojů o životním prostředí.

Pouze 8% ze všech respondentů zná nějaké středisko ekologické výchovy. Jednalo se o 4 respondenty ze druhého ročníku. Respondenti čtvrtého ročníku neuvedli žádné takové středisko (T16).

Celkem 16 respondentů (69,5%) ze druhého ročníku a 21 respondentů (81%) ze čtvrtého ročníku dokázalo odpovědět na položku 9 (znalost NNO). (T17) Nejčastěji uvedli Greenpeace a na druhém místě Hnutí Duha. Studenti 2.ročníku si vzpomněli na Děti Země, Jihočeské matky, Hnutí Brontosaurus. 1x dostala hlas politická strana Strana zelených. 1 respondent ze 4. ročníku uvedl Veronica.

Z výsledků je zřejmé, že Greenpeace a Hnutí Duha jsou pro studenty zkoumaného gymnázia nejznámějšími ekologickými organizacemi. Z ostatních odpovědí lze usoudit, že mladší respondenti mají více informací.

	Lipka	Lužánky	Ekocentrum	Ekodvůr
2.ročník	1	1	1	1
4.ročník	0	0	0	0

Tab.16: Střediska ekologické výchovy

	HD	G	DZ	JM	Bront	SZ	Veronica
2.r./16	7	14	3	1	1	1	0
4.r./21	16	16	0	0	0	0	1

Tab. 17: Názvy NNO

Na položku 10 (televizní pořady o přírodě) odpovědělo 17 respondentů ze 2. ročníku a 11 respondentů ze 4. ročníku (T18). Vyjmenovali pořady *Minuta z přírody* (4/4), *Živé srdce Evropy* (1/0), *Zázraky přírody* (2/0). Někteří respondenti

zaměnili televizní pořad za televizní kanál. Celkem 10x byl uveden Animal Planet, 1x Discovery a 1x National Geographic. 1 respondent volil obecně dokumenty, 2 studenti uvedli Rady ptáka Loskutáka, 1 uvedl pořad Ondřeje Homoly a 1 pořad Kostičky.¹⁵⁰

	An.Pl.	MzP	Živ.sr dce	Losku ták	Kostič ky	Homo la	Disco very	Dok	Náš venkov	Zázr. přír.	National Geograp
2.r./17	10	4	1	0	0	0	0	0	0	2	1
4.r./11	0	4	0	2	1	1	1	1	1	0	0

Tab. 18: Televizní pořady o přírodě

Položka 11 se týkala televizních programů o životním prostředí. Celkem odpovědělo 47% (6/17) respondentů. Nejčastěji byl uveden pořad Hra na zelenou.¹⁵¹ Celkem jej uvedlo 12 respondentů ze 4. ročníku a 3 sedmnáctiletí ze druhého ročníku.¹⁵² Jak ukazuje T19, do televizních pořadů o životním prostředí byla zahrnuta Minuta z přírody, Kostičky, televizní kanály Spektrum, Animal Planet a National Geographic v nevýznamném počtu.

Na tuto otázku jsem očekávala jiné odpovědi, např.: Nedej se, Přidej se, Náš venkov apod.

	Minuta z přírody	Hra na zelenou	Spektrum	Kostičky	Animal Planet	National Geographic
2.r./6	2	3	0	0	0	1
4.r./17	0	13	1	1	1	0

Tab. 19: Televizní pořady o ŽP

Na položku 12 (tiskoviny o životním prostředí) odpovědělo celkem 17 (7/10), což je 35% z celkového počtu respondentů, kteří vyjmenovali celkem 14 názvů deníků, časopisů nebo internetových zdrojů o životním prostředí.

Nejčastěji byl uveden časopis (internetový i tištěný) National Geographic; takto odpovědělo celkem 5 (1/4) respondentů. Následovala webová stránka Hnutí Duha (2/1) a internetový deník iDNES (0/3). Ostatní názvy byly uvedeny vždy jedenkrát. Patří mezi ně např. internetové zdroje Ekolisty, Moje ekologie, webové stránky Mojmirá Vlašina nebo stránky A.S.A.

¹⁵⁰ Hravá encyklopedie pro předškolní děti z roku 1995.

¹⁵¹ Zábavně soutěžní pořad České televize pro děti, věnovaný výhradně ekologické problematice. Hry se zúčastnila družstva dětí z celé republiky a předmětem jejich soutěžení byla příroda, její poznávání a ochrana a to v praktických podobách. (www.ceskatelevize.cz)

¹⁵² Program byl vysílán v letech 2003-2005, respondenti ze druhého ročníku jej nemusí znát.

K položce 13 (škola a ekologie) se vyjádřili všichni respondenti. Pouze tři ze 49 respondentů se domnívají, že škola je zapojena do projektu „Ekoškola“. 57%, tedy 28 (5/23) respondentů odpovědělo, že neví. Studenti ze druhého ročníku projeví větší znalost. 18 z nich správně uvedlo, že škola do projektu zapojena není (T20).

	Ano	Ne	Nevím
2.ročník	0	18	5
4.ročník	3	0	23

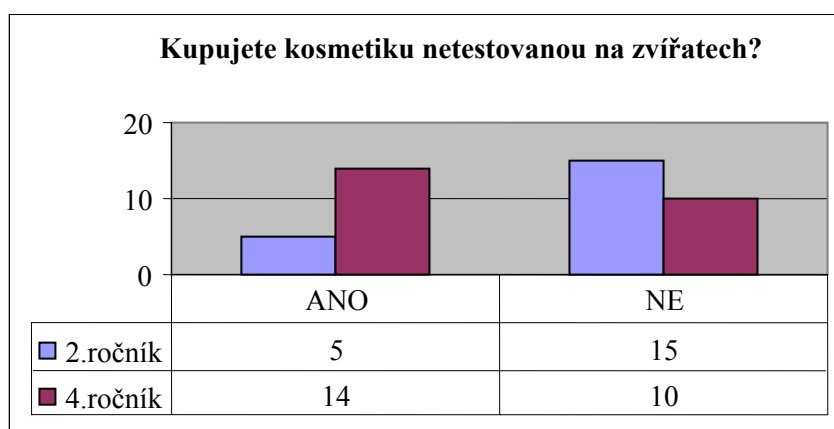
Tab. 20: Zapojení do programu „Ekoškola“

Navazující položka 14 vypovídá o všímavosti a znalosti školy. Jen 22%, tedy 11 (5/6) respondentů uvedlo, že ve škole jsou používány úsporné spotřebiče. Dalších 5 (2/3) uvedlo solární panel a 3 (2/1) úsporné zářivky.

Na ověření hypotézy H3 byly zaměřeny tyto položky dotazníku:

30, 31, 33, 36, 37 a 39.

Na položku 30 celkem 39% respondentů odpovědělo, že dávají přednost kosmetickým výrobkům, které nejsou testovány na zvířatech. 51% takové výrobky neupřednostňuje. 5 (3/2) respondentů na otázku neodpovědělo. Takové výrobky upřednostňuje 13 (4/9) dívek a 6 (1/5) chlapců. (O26)

Obrázek 26

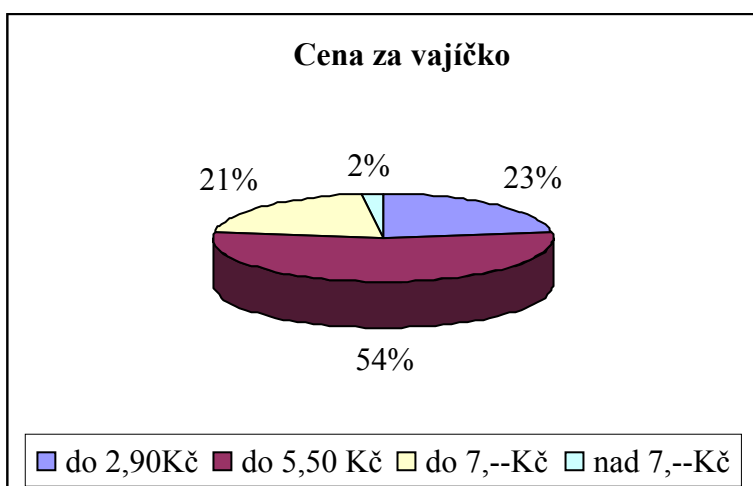
Výsledky odpovědí na položku 31 korespondují s výsledky průzkumů veřejného mínění. Respondenti v domácnosti třídí odpad. Nejčastěji jsou to PET lahve. Takto odpovědělo 37 (19/18) respondentů. Sklo třídí 30 (15/15) respondentů, papír 29 (13/16) a nebezpečný odpad 20 (5/15) respondentů. Odpad vůbec netřídí 7 (3/4) respondentů. Důvodem, proč odpad netřídí, je „bezohlednost, nedostatek kontejnerů a zbytečnost“. Celkem 8(4/4) respondentů třídí jiný odpad.: kompost (1/3), oblečení (1/0) a „ten, co se dává do ekodvorů“ (0/1).

	2.ročník	4.ročník	2.ročník	4.ročník
a) Sklo	15	15	65,21739	57,69231
b) Papír	13	16	56,52174	61,53846
c) PET lahve	19	18	82,6087	69,23077
d) Ostatní plast	2	5	8,695652	19,23077
e) Kovy (např. železo, hliník,...)	5	6	21,73913	23,07692
f) Nebezpečný odpad (např. baterie, prázdné spreje...)	5	15	21,73913	57,69231
g) Jiný odpad (uved'te který)	4	4	17,3913	15,38462
h) Netřídíme odpad - uveďte proč	3	4	13,04348	15,38462

Tab. 21: Jak se třídí odpad

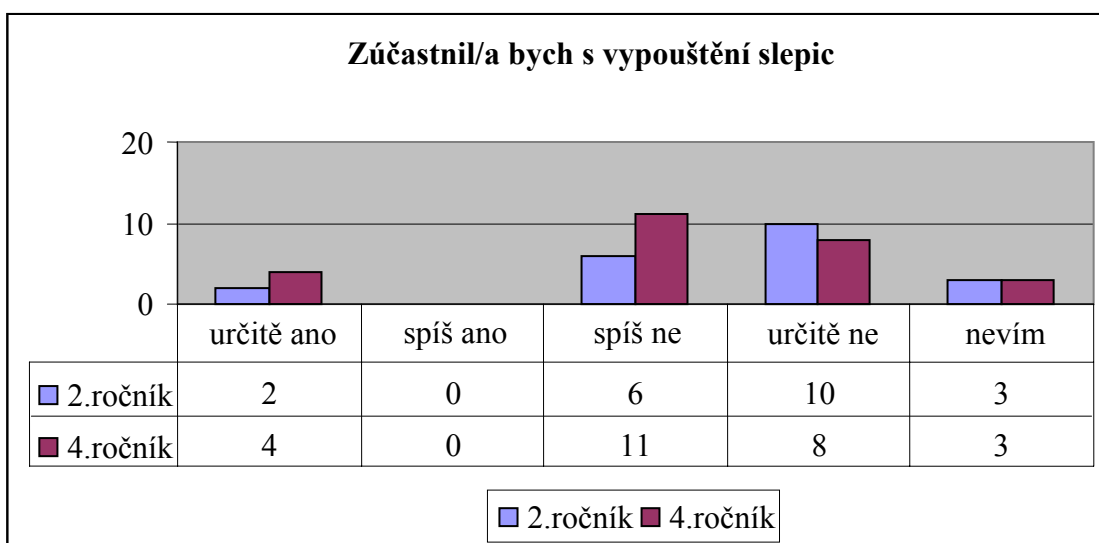
K položce 33 se vyjádřilo 45 (21/24) respondentů. Obnošené oblečení rozdává nebo dá na charitu celkem 22 (13/9) respondentů, z toho 1 do dětského domova. Naopak obnošené oblečení vyhodí 11 (6/5) respondentů, z toho 4 (3/1) odloží do speciálního kontejneru a na hadr využije jeden respondent (chlapec). Celkem 7 (0/7) respondentů na tuto otázku odpovědělo „nosím dál nebo nosí sourozenci“.

Položka 36 ověřuje, jakou cenu je respondent ochoten zaplatit za vajíčko. Neodpověděl 1 respondent ze 2. ročníku. Celkem 54%, tedy 26 (14/12) respondentů, je ochotno za vajíčko zaplatit do 5,50 Kč, 11 (5/6) respondentů je ochotno zaplatit pouze do 2,90 Kč, 10 (3/7) respondentů do 7,--Kč a pouze jeden chlapec je ochoten zaplatit nad 7,--Kč.

Obrázek 27

Na položku 37 neodpověděli 2 respondenti ze druhého ročníku. Vypouštění slepic z chovu by se zúčastnilo celkem 6 (2/4) respondentů, z toho 3 děvčata ze čtvrtého ročníku a nevědělo 6 (3/3) respondentů. Spíše by se nezúčastnilo 17 (6/11) respondentů a 18 (10/8) by se takových akcí určitě nezúčastnilo. (O28)

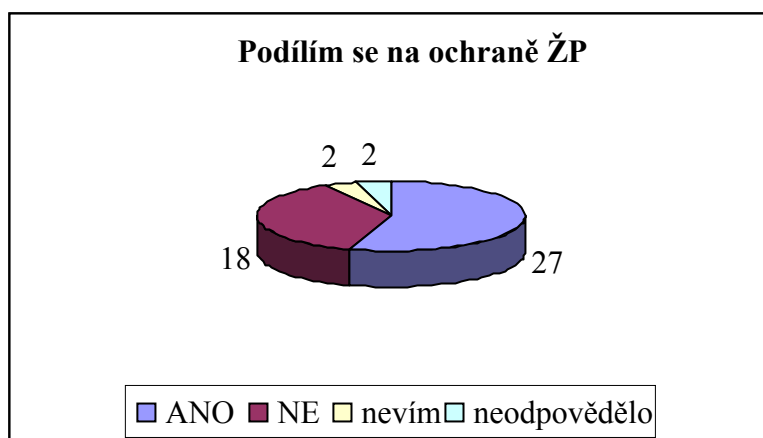

Obrázek 28

V položce 39 se mohli respondenti vyjádřit k vlastnímu podílu na ochraně životního prostředí. Celkem 27 (8/19), tedy 55% respondentů uvedlo, že se na ochraně životního prostředí podílí.

Způsob, jakým se na ochraně podílí, uvedlo však pouze 23 (8/15) respondentů. Z nich 18 (7/11) nejčastěji třídí odpad. Jedna studentka uvedla, že pracuje v Hnutí Duha a jeden student hlídá svoji ekologickou stopu. Další důvody byly spíše kuriózní: jeden

student nemá rád Václava Klause a další chodí pěšky (ovšem již nevysvětlil odkud a kam, jak často a zda vůbec nepoužívá žádný dopravní prostředek).

Obrázek 29

způsob	třídím odpad	práce v HD	kompost	chodím	úsporné spotřebiče	nemám rád V.Klause	sleduji ekostopu.	důvod uvedlo
2.ročník	7	1	1	1	1	0	0	8
4.ročník	11	0	0	0	2	1	1	15

Tab. 22: Způsob, jakým se podílím na ochraně ŽP

3.2.2 Vyhodnocení a shrnutí průzkumu

Cílem průzkumu bylo přispět k diskuzi o podílu environmentální výchovy na střední škole při utváření ekologického vědomí a chování adolescentů. Položením ne složitých otázek jsem se pokusila zjistit základní vědomosti dotazovaných o ekologické problematice, jejich zájem o problematiku, jejich postoje a jejich chování vůči životnímu prostředí.

Prezentaci výsledků průzkumu předcházela nelehká práce. Jak nesnadný úkol přede mnou stál se ukázalo již při tvorbě projektu diplomové práce. Průzkum měl ověřit, zda je ekologická výchova na školách formální a zda jsou studenti o environmentálních problémech dostatečně informováni. Kdo jim tyto informace zprostředkovává a do jaké míry odpovídá ekologické chování studentů míře jejich ekologické informovanosti. Dosud jsem neměla žádné zkušenosti se zpracováním

průzkumu. Po prostudování literatury¹⁵³ jsem dospěla k závěru, že původně formulované hypotézy by se mi s největší pravděpodobností nepodařilo ověřit, a proto jsem vytvořila jiné. Protože veškeré dostupné dosud použité dotazníky k ověření ekologické gramotnosti nepostihovaly všechny ověřované okruhy otázek, vypracovala jsem také vlastní dotazník.

Ani při jeho tvorbě jsem se nevyvarovala, jak dnes už vím, jistých chyb. Např. v položce č.10 „*Uveďte názvy televizních pořadů o přírodě*“ se ukázalo, že takový typ otázek je nevýhodný, protože se odpovědi obtížněji zpracovávají. Respondent může uvést tolik názvů pořadů, na kolik si vzpomene. S počtem respondentů se navyšuje počet položek, které je potřeba zpracovat. V našem dotazníku je 15 takových otázek a k tomu ještě tři polootevřené. A právě to se ukázalo být časově náročným prvkem zpracovávání výsledků průzkumu. Jednotlivé otázky totiž byly vyhodnocovány matematickým výpočtem. Součty počtů odpovědí pak byly převedeny na procenta a uspořádány do tabulek a grafů.

K tomu musíme připočíst čas na ověření pravdivosti některých odpovědí. Studenti 4. ročníku se pokusili zkreslit výsledek vědomým uvedením nesprávných odpovědí. Např. pět studentů sedících blízko sebe se domluvilo a jako významného ekologického aktivistu uvedlo Ondřeje Homolu. Odpovědi jsou sice vyhodnoceny, ale nemají podstatný vliv na výsledek zkoumání. Jiní dva „vtipní“ z téhož ročníku pak jako neziskovou ekologickou organizaci uvedli domácnost Martina Bursíka a Kateřiny Jacques. Tyto odpovědi však do vyhodnocení zařazeny nebyly.

Po zkušenostech získaných zpracováním průzkumu bych se příště více zamyslela nad počtem otevřených otázek a také nad jejich formulací. Pokusila bych se je nahradit otázkami škálovými nebo polytomickými výčtovými. A znění otázky č.38 „*Znáte českého významného ekologického aktivistu?*“ bych změnila. Třeba na: „*Uveďte jméno významného českého ekologického aktivisty.*“ V jednom případě totiž zazněla odpověď: *Ano, znám.* A taková odpověď se vyhodnotit nedá.

Přes všechna nastíněná úskalí se domnívám, že zpracovaný průzkum ekologického vědomí a chování adolescentů je přinejmenším poučný pro mne a přínosný pro pedagogickou praxi.

¹⁵³ Jednalo se o publikace Gavory a Maňáka o pedagogickém výzkumu.

S ohledem na použití metodiky průzkumu, výběru malého výzkumnému vzorku, vybraného pouze z jednoho brněnského gymnázia, nelze výsledky průzkumu zobecňovat. Aby byly výsledné hodnoty významné, musel by být průzkum proveden na větším testovaném vzorku, ve více školách na řadě míst. Existují totiž školy mající v názvu ekologické (gymnázium), kde je předpoklad k získání největšího množství environmentálních informací, školy s předmětem ekologie a školy, jako je ta naše, kde je ekologická výuka prováděna jen okrajově v rámci jiných předmětů. Přesto mohou být výsledky průzkumu přínosem pro vedení školy a posloužit k přehodnocení školních učebních programů. Mohou vést k vymezení většího prostoru ekologické výchově, k doporučení prosadit témata vzbuzující zájem o občanskou angažovanost a o navázání kontaktu se středisky ekologické výchovy apod.

Průzkum totiž prokázal, že bez ohledu na věk a pohlaví se studenti tohoto gymnázia o environmentální problematiku nijak intenzivně nezajímají. Domnívají se, že o ní nemají dostatek informací, že ve výuce jí není dáván dostatečný prostor. Ve škole se environmentální problematika probírá v rámci předmětu biologie, okrajově v zeměpise, v základech společenských věd a fyzice. Přesto se studenti nedomnívají, že by měl být samostatný předmět o ekologii do výuky zařazen.

Informace o ekologické problematice studenti čerpají především ze sdělovacích prostředků, internetu a televize, které nabízí celé programy o životním prostředí a přírodě.

Škola totiž v rámci výuky nenabízí návštěvy středisek ekologické výchovy, i když sama vyučující biologie potvrdila, že na takové středisko má blízké kontakty.

Vědomosti respondentů v oblasti ekologické problematiky odpovídají objemu nabídnutých informací. Trvalá udržitelnost, ekonomický růst, ekologická krize atd. jsou témata obecně probíraná ve sdělovacích prostředcích. Jak fungují ekosystémy se děti dozvídají už na základní škole. Ovšem výrobky obchodu Fair Trade a ekologické značky na výrobcích mohou být považovány za módní tendenci. S mírou vědomostí pak souvisí chování respondentů. Jestliže neznám význam značky, která se na výrobku nachází, pak pravděpodobně ani nebudu zvažovat, zda výrobek, který upřednostňuji při nákupu, má proekologicky významné vlastnosti.

Jak napovídají průzkumy veřejného mínění i průzkum ekologické gramotnosti Štěpánka a Činčery, lidé obecně se naučili třídít odpad. I naši respondenti si uvědomují, že PET lahve a igelitové tašky nejsou šetrné k životnímu prostředí. A proto je také třídí.

A obnošené šatstvo hned nevyhodí. A používají úsporné spotřebiče. Ale jinak se do ochrany životního prostředí nijak nezapojují. Z celého zkoumaného vzorku se pouze jeden respondent angažuje v NNO. A pokud by se zapojili, nebyli by příliš radikální. Více jak polovina dotázaných souhlasí s tím, že slepice mají ve velkochovu špatné životní podmínky, pouze 6 respondentů by se zapojilo do akce vypuštění slepic z chovu pořádané ekologickou organizací. Ke zlepšení životních podmínek slepic by přispělo pouze 23% respondentů tím, že by byli ochotni za jedno vajíčko zaplatit částku od 5,50Kč do 7,--Kč. Pouze 1 respondent je ochoten za jedno vajíčko zaplatit více jak 7,--Kč.

Na základě výše uvedených údajů a jejich shrnutí lze konstatovat, že H1 (*Většina studentů není o ekologických problémech informována dostatečně*) a H3 (*Ekologické chování studentů odpovídá úrovni ekologického poznání*) se potvrdily.

Ukázalo se, že i když ekologická výchova jako jedno ze šesti tzv. *průřezových témat*, tedy témat, která již svojí podstatou přesahují rámec jednoho jediného předmětu, je rozložena do celého studijního programu, většina studentů dostatek informací nemá, o čemž svědčí odpovědi respondentů na otázky ověřující jejich environmentální znalosti. A to se samozřejmě odráží i na vztahu dotazovaných k ekologii a také na jejich ekologickém chování.

Naopak H2 (*Zdrojem informací studentů o ekologických tématech je spíše škola než média*) se nepotvrdila.

Domnívala jsem se, že ekologická problematika je na Gymnáziu Matyáše Lercha živě diskutována. Gymnázium je totiž jednou z prestižních brněnských středních škol. Nabízí studentům nespočet volitelných předmětů i mimoškolních aktivit. Od roku 1996 sídlí v budově postavené dle nových technologií, které umožňují např. ohřev vody pomocí solárních panelů. Už proto jsem předpokládala, že ekologická výchova na této škole nebude pouze formálním splněním požadavků Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. V tomto směru jsem vzdělávací a výchovný úkol školy značně přecenila.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo upozornit na skutečnost, že ekologické problémy je třeba vnímat současně s jejich sociálními příčinami a možnými důsledky. Mým záměrem také bylo podnítit čtenáře k zamyšlení se nad svým chováním vůči životnímu prostředí.

Jako zdroj materiálu pro sepsání tohoto textu jsem zvolila mimo jiné protichůdné názory některých osobností našeho veřejného života na existenci a příčiny vzniku a eventuální následky globálního oteplování.

Při studování materiálů jsem narazila na pesimistické i optimistické pohledy na environmentální tematiku. Zaměřila jsem se na ty, které se zabývají změnami klimatu. Jedny zdůrazňují, že globální ekologická krize se neustále prohlubuje a vyústí v nevládnutelnou katastrofu, a tomu je potřeba čelit. Třeba hledáním ekologicky příznivých technologií a také změnou způsobu života, k čemuž může být nápomocna environmentální edukace. Jejím prostřednictvím se zvýší ekogramotnost populace. Druhé zase poukazují na zlepšení kvality životního prostředí a varují před hysterií. Podle nich teplejší klima není škodlivé, protože např. zvyšuje zemědělskou produkci, což znamená dostatek potravin. Z tohoto pohledu sociální a ekonomické problémy rozhodně nesouvisí se změnami klimatu. A rovněž kritizují ekologickou výchovu. Dětem ve školách jsou prostřednictvím propagandistických filmů a knih předkládány nesprávné teorie. Příroda se chová dynamicky a její podstatou je vývoj, neustálá změna. A tak je přece přirozené, že některé druhy rostlin a živočichů vymírají a jsou nahrazovány novými.

Domnívám se, že oba pohledy je potřeba studovat, posuzovat střízlivě a z obou si vzít určitá poučení. A pak si můžeme pokládat filozofické otázky. Třeba: Jsou změny klimatu spíše dobré nebo spíše špatné?

Jenže vycházím-li z teorie, že globální životní prostředí je narušeno, pak se ptám nejen co to způsobilo, ale i jestli a jak to lze změnit.

Už víme, že změny klimatu jsou také spojovány s lidskou činností. Pokud budou lidé dostatečně informováni, mohou své zvyky a chování změnit. Proto jsem si položila otázky jiné. Např. zda ekologické vědomí je postačující podmínkou pro ekologicky příznivé chování. A také do jaké míry a jakým způsobem se občané aktivně zapojují

do ochrany životního prostředí. Rovněž mě zajímal postoj studentů středních škol k tomuto tématu. A proto jsem se mezi ně vypravila na průzkum.

Je pravdou, že environmentální výchova zvyšuje míru ekogramotnosti. Otázkou zůstává, jaký vliv má na formování postojů a jednání v oblasti životního prostředí. Odpověď by mohl přinést pouze dlouhodobý výzkum jak v environmentálně zaměřených školách, tak v těch, které se profilují jinak. Měřil by posun postojů i chování jednotlivých studentů od prvního do posledního ročníku.

Obávám se, že nad ekologickou výchovou zatím vyhrávají reklamy a lidé obecně si ochranu přírody pletou s recyklací odpadů.

Jak vyplývá z výzkumů veřejného mínění, řešení problémů, globálních i lokálních, se obvykle očekává od státní moci a politických stran. Jenže každý z nás nese svůj díl odpovědnosti za život na naší planetě. Ať už sám nebo ve spolupráci s ekologickými organizacemi se může pokusit o jejich řešení. A naštěstí se tak děje. O tom jsem se přesvědčila nejen při čtení knih Hany Librové, ale také návštěvou středisek ekologické výchovy.

Časově i odborně náročná práce pro mne byla velmi poučná. Jsem obohacena o nové zkušenosti. Čas věnovaný této práci byl plně využit. Seznámila jsem se s novými lidmi, osobnostmi ve svém oboru, a ti mě v mém díle podpořili a přispěli svojí radou. Díky tomu se mi snad podařilo držet vytyčené osnovy a nenechat se zlákat jinými zajímavými a dle mého názoru i důležitými tématy, na která jsem narážela při studiu literatury a internetových zdrojů.

Na závěr této práce znovu zopakuji, co už jsem již naznačila v úvodu. Domnívám se, že lidstvo stojí před svou vůbec nejdůležitější zkouškou. Úkolem je nejen přežít, ale žít důstojně. A to zvládneme pouze tehdy, budeme-li se chovat jako inteligentní živočišný druh. K sobě, k celému lidstvu i mimolidskému světu. Rozhodující bude i způsob, jak se zachováme vůči naší planetě. Budeme ji nadále bez nejmenších výčitek svědomí vytěžovat, zamořovat a ničit nebo k ní budeme přistupovat jako ke zranitelnému výtvaru přírody, který nám byl na určitou dobu propůjčen? Odpověď, s dovolením, ponechám na laskavém čtenáři.

Resumé

Diplomová práce je rozdělena do tří částí.

V první kapitole pojednávám o ekologické angažovanosti a ekologickém hnutí. Seznámili jsme se s názory politika Václava Klause, sociologa Jana Kellera, ekologa Pavla Nováčka a politologa Petra Druháka na environmentalismus, globální oteplování a ekologickou angažovanost.

Ve druhé kapitole se zmiňuji o ekologické výchově a ekologickém chování. Prezentuji názory socioložky Hany Librové na dobrovolnou skromnost a ekologický luxus. Naznačuji možnosti sociální pedagogiky v procesu environmentální edukace.

Třetí kapitola obsahuje zpracovaný průzkum ekologického vědomí a chování.

Anotace

Ekologická angažovanost

(Místo sociální pedagogiky v procesu utváření ekologického vědomí a chování)

Práce pojednává o ekologické angažovanosti, environmentální edukaci a ekologickém chování. V této práci jsou prezentovány názory Václava Klause, Pavla Nováčka, Jana Kellera, Petra Druláka a Hany Librové.

Závěr práce je věnován empirickému průzkumu ekologického vědomí a chování adolescentů.

Klíčová slova

Environmentalismus, ekologická angažovanost, ekologické organizace, environmentální edukace, ekologické vědomí a chování.

Annotation

Ecology involvement

(Place of social pedagogy in the process of shaping ecology consciousness and behaviour)

The dissertation focuses on ecology involvement, environmental education and ecological behaviour. It includes opinions and ideas of Václav Klaus, Pavel Nováček, Jan Keller, Petr Drulák and Hana Librová. In the dissertation there is also included an empirical research on ecology consciousness and behaviour of adolescents.

Keywords

Environmentalism, ecology involvement, ecological institutions, environmental education, ecological consciousness and behaviour.

Seznam použité literatury

1. BRANIŠ, M. *Základy ekologie a ochrany životního prostředí*. Praha: Informatorium, 1999, ISBN 80-86073-52-1
2. CÍLEK, V. *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán, 2001
3. ČINČERA, J.; CAHA, M. *Výchova pro budoucnost*. Brno: Paido, 2007
4. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, ISBN 80-85931-79-6
5. GORE, A. *Země na misce vah*. Praha: Agro, 1994
6. HORKÁ, H. *Ekologická dimenze výchovy a vzdělávání ve škole 21. století*. Brno: MU 2005
7. KELLER, J. *Šok z ekologie aneb politické systémy v rozpacích*. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1996, ISBN 80-202-0606-X
8. KLAUS, V. *Modrá, nikoli zelená planeta. Co je ohroženo: klima nebo svoboda?* Praha: Dokořán, 2007, ISBN 978-80-7363-152-9
9. KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987
10. KOHÁK, E. *Zelená svatozář*. 2. (přepřacované) vyd. Praha: SLON, 2000, ISBN 80-85850-86-9
11. KRAUS, B. *Člověk-prostředí-výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2
12. KRAUS, B. *K otázkám humanitního a sociálního výzkumu*. Brno: IMS, 2006
13. KRAUS, B. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2007
14. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3
15. KUPČÍKOVÁ, L., PACÁK, J. *Ekologicky šetrný, ekonomicky přínosný provoz kanceláře*. Praha: Ústav pro ekopolitiku, o.p.s., 2006
16. LIBROVÁ, H. *Pestří a zelení*. Brno: Veronica, 1994
17. LIBROVÁ, H. *Vlažní a váhaví*. Brno: Doplněk, 2000, ISBN 80-7239-149-6
18. LOMBORG, B. *Skeptický ekolog*. Praha: Dokořán, 2006, ISBN 80-7363-059-1
19. MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou* Brno: Rezekvítek, 2000, ISBN 80-902954-0-1
20. MÁCHAL, A. *Desatero domácí ekologie*. Brno, Rezekvítek, 2000
21. MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004, ISBN: 80-7315-078-6

22. MATĚJČEK, T. *Ekologická a environmentální výchova*. Praha: Česká geografická společnost, s. r. o., 2007
23. NAESS, A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*. Tulčák: Abies, 1993, ISBN 80-88699-09-6
24. PAPOUŠEK, J. *Hovory o ekologii*. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-483-4
25. RADVAN, E. *Poznámky k vypracování odborného textu*. Brno: IMS, 2008
26. RADVAN, E. *Soudobá filozofie*. Brno: IMS, 2006
27. ŘEHOŘ, A. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské práce*. Brno: IMS, 2006
28. SEED, J. a kol. *Myslet jako hora*. Prešov: Abies, 1993, ISBN 80-88699-01-0

Novinové články, brožury, propagační materiály:

29. APPENZELLER, T. *Velké tání*. National geographic Česko ze dne 8.6. 2007, ISSN 1213-9394
30. *Biopotraviny do škol*. Brno: Spolek poradců v ekologickém zemědělství ČR, o.s., 2008
31. BREZINA, I. *Ekologisté a bledule jarní*. Revue Politika 6-7/2007
32. ERNEKEROVÁ, P. *V Jihomoravském kraji budou první ekoškoly*. Jihomoravské Ekolisty 1/2006, Brno: Rezekvítek, 2006
33. CHALUPSKÁ, H. *Veronica slaví 20 let!* Jihomoravské Ekolisty 1/2007, Brno: Rezekvítek, 2007
34. KELLER, J. *Pan profesor nás zviditelní*. Právo ze dne 22.9.2007, Praha: Borgis a.s., ISSN 1211-2119
35. *Koncepce environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty Jihomoravského kraje*. Brno: Lipka, 2002
36. KOTÁSKOVÁ, K. *Hnutí DUHA*. Jihomoravské Ekolisty 1/2007, Brno: Rezekvítek, 2007
37. NICKLEN, P. *Život na hraně*. National geographic Česko ze dne 8.6. 2007, ISSN 1213-9394
38. HERMANOVÁ, P. *Ekologická výchova ve škole GEMINI*. Jihomoravské Ekolisty 1/2006, Brno: Rezekvítek, 2006

39. RÁBELOVÁ, E., TŘEBICKÝ, V. *Unese Země civilizaci?* Praha: MŽP, edice Planeta 2000, ročník VIII, číslo 1/2000, ISSN 1210-4124
40. *Rozšiřování počtu sběrných nádob na sklo, papír a PET lahve na území města.* Brněnský Metropolitan květen 2008, Brno: Jihomoravská hospodářská agentura, s. r. o.
41. STRACHOTA, M. *Oteplení se nedožijeme bez lektvaru nesmrtnosti.* Mladá fronta DNES ze dne 13.4.2007, Praha: Mafra a.s., ISSN 1210-1168
42. ULČÁK, Z. *Katedra environmentálních studií FSS Masarykovy univerzity.* Jihomoravské Ekolisty 1/2006, Brno: Rezekvítek, 2006

Internetové zdroje:

43. www.acsa.vutbr.cz
44. www.blisty.cz/
45. www.botany.cz/cs/mohelno
46. www.brontosaurus.cz
47. www.cenia.cz
48. <http://cepin.cz/docs/dokumenty/sbor67.pdf>
49. www.czp.cuni.cz/knihovna/globalizace.pdf
50. www.czech.cz/cz/ceska-republika/souziti-s-prirodou/
51. www.ekoskola.cz/
52. www.enviwiki.cz/wiki/Environment
53. www.env.cz/www/zamest.nsf/
54. http://ec.europa.eu/index_cs.htm
55. www.evropa2045.cz/hra/
56. www.evvojmik.net/
57. www.getsemany.cz/node/617
58. www.hnutiduha.cz/ekobiograf/
59. www.hrad.cz
60. www.hraozemi.cz/
61. www.idnes.cz
62. www.krjihomoravsky.cz/
63. www.lipka.cz/index.php?menuid=101

64. www.lunga.blog.respekt.cz
65. www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-msmt-k-zajisteni-environmentalniho
66. www.pavucina-sev.cz/
67. www.reflex.cz/Clanek27471.html
68. www.slovník.ekopolitika.cz/
69. www.streetwork.cz
70. www.student.vutbr.cz
71. www.stuz.cz/Zpravodaje/Zpravodaj981/dejmal.htm
72. www.super.cz/adrenalin/13772-radikalove-mezi-nami.html
73. www.utko.feec.vutbr.cz/~polivka/lab/0151/kap/smaj.s.doc
74. www.vztahkprirode.cz
75. cs.wikipedia.org/wiki/Mohelenskástep
76. cs.wikipedia.org/wiki/Ob%C4%8Dansk%C3%A1_anga%C5%BEovanost
77. www.zelenauniverzita.utb.cz

Přílohy

Příloha č.1 Ukázka vyplněných dotazníků

Příloha č.2 Značení výrobků

Příloha č. 1

Ukázka vyplněných dotazníků

DOTAZNÍK

Vážení studenti, dovoluji si Vás požádat o vyplnění dotazníku, jehož vyhodnocení bude součástí mé diplomové práce. Dotazník je zcela anonymní, proto Vás žádám o upřímnost. Děkuji Vám za spolupráci.

1. Uveďte svůj věk, pohlaví *17, holka*
2. Název školy, ročník *GML, 2. ročník*
3. Uveďte, které studijní obory preferujete:
humanitní přírodovědné technické
4. Z jakého zdroje čerpáte informace o životním prostředí, vybrané zakroužkujte:
 - a) Populárně vědecké časopisy
 - b) Odborné studie výzkumných pracovišť
 - c) Prohlášení politiků
 - d) Deníky, televizní zpravodajství, rozhlas, internet (zaškrtněte možnost)
 - e) Škola (uveďte, které předměty)
Biologie, ZSV
 - f) Programy zájmových sdružení (uveďte název sdružení)
 - g) Nezajímám se o životní prostředí
5. Domníváte se, že je ekologii ve výuce dáván dostatečný prostor?
Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím
6. Myslíte si, že by měl být do výuky zařazen samostatný předmět o ekologii?
Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím
7. Domníváte se, že máte dostatek informací o životním prostředí a jeho problémech?
Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím
8. Znáte denní nebo pobytová střediska ekologické výchovy? Uveďte jejich název:
NE
9. Znáte neziskové ekologické organizace? Uveďte jejich název:
GREEN PEACE, DĚTI ZEMĚ
10. Uveďte názvy televizních pořadů o přírodě:
MINUTA Z PŘÍRODY
11. Uveďte názvy televizních pořadů o životním prostředí:
HRA NA ZELENOU
12. Uveďte názvy deníků, časopisů nebo internetových zdrojů o životním prostředí:
MOJE EKOLOGIE
13. Je vaše škola zapojena do programu „Ekoškola“?
Ano Ne Nevím

14. Jsou ve vaší škole používány úsporné spotřebiče? Pokud ano, uveďte jaké:
Ano Ne Nevím

15. Uveďte, co je na počátku potravního řetězce v moři?

PLANKTON

16. Vysvětlete, proč jsou sinice v přehradě:

příliš mnoho fosforu

17. Co je to ekologická nika, uveďte příklad:

18. Co znamená termín Fair Trade a které produkty nabízí?

19. Takzvaná ekologická krize, které čelíme, je často přehnaně zveličována:

Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím

20. Současná generace má morální závazky vůči budoucím generacím:

Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím

21. Co je důležitější pro budoucnost?

Trvalá udržitelnost

~~ekonomický růst~~

Označte správnou odpověď u otázek č. 22 - 25

22. Biodiverzita

- a) nepovolené pronikání nepůvodního druhu do rodového společenstva
- b) druhová rozmanitost společenstva
- c) genetická dispozice k záškodnictví

23. Resilience

- a) obnovení klidu v ekosystému
- b) stupeň gumovitosti kaučukovníku
- c) schopnost ekosystému vracet se do původního stavu

24. Polutant

- a) kopulující samec
- b) chemikálie přítomná v prostředí v nízké koncentraci, avšak s výrazně znečišťujícími účinky
- c) chemikálie přítomná v prostředí v nepřírodně vysoké koncentraci jako důsledek lidské činnosti

25. Extinkce

- a) bod na populační křivce, kdy nastává exponenciální nárůst počtu jedinců téhož druhu
- b) vymírání biologických druhů, způsobené neschopností přizpůsobit se měnícím se podmínkám
- c) důvodné podezření na selhání samce nosorožce v procesu rozmnožování

26. Z uvedených obalových materiálů zakroužkujte ten, který považujete za šetrný k životnímu prostředí:

- a) Sklo
- b) PET lahve
- c) Papírové obaly na nápoje
- d) Kartony z recyklovaného papíru
- e) Igelitové sáčky

27. Jakou značkou jsou opatřeny ekologicky šetrné výrobky?

- a) Ekopack
- b) Zelený bod
- c) Ekologicky šetrný výrobek
- d) Produkt ekologického zemědělství

28. Kolik druhů českých ekoznaček bylo schváleno k užívání a kterými ministerstvy?

KLASA

29. Dokážete rozlišit recyklovaný papír od nerecyklovaného? Pokud ano, uveďte podle čeho:

NERECYKLOVANÝ PAPIR JE BÍLÝ
RECYKLOVANÝ JE VIDITELNĚ TMAVÝ, PŘI Z VÍCE KROKŮ

30. Některé kosmetické firmy na svých výrobcích uvádějí, že nejsou testovány na zvířatech. Dáváte jim při nákupu přednost?

ANO NE

31. Zakroužkujte všechny odpady, které v domácnosti třídíte:

- a) Sklo
- b) Papír
- c) PET lahve
- d) Ostatní plast
- e) Kovy (např. železo, hliník,...)
- f) Nebezpečný odpad (např. baterie, prázdné spreje, nespotřebované léky,...)
- g) Jiný odpad (uveďte který) ŠPORKA, TELEVIZE
- h) Netřídíme odpad - uveďte proč

32. Ve které městské části Brna se nachází spalovna?

ČERNOVICE - ŽDĚNICE

33. Jak nakládáte s obnošeným oblečením?

DÁVÁM HO MLAŇSÍ SEJÍTĚ, A TA, POKUD JEJ NEJEDNÁ, HO DÁ NAŠI

34. Uveďte název firmy, která v Brně zajišťuje svoz odpadků:

ASA

ZNAČKA 'MA' Z ULI
HOLČOVY

35. Domníváte se, že slepice ve velkochovu mají špatné životní podmínky?
Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím
36. Jste ochoten/na zaplatit za vajíčko:
do 2,90 Kč do 5,50 Kč do 7,--Kč nad 7,--Kč
37. Zúčastnil/-a byste se akce vypuštění slepic z chovu organizované ekologickou (environmentální) organizací
Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím
38. Znáte českého významného ekologického aktivistu?
NE
39. Podílím se na ochraně životního prostředí? Pokud ano, uveďte, jak se to projevuje.
ANO NE

znám se tvrdit odpad
nebovím
nepovíám správně
chodím pěšky

DOTAZNÍK

Vážení studenti, dovoluji si Vás požádat o vyplnění dotazníku, jehož vyhodnocení bude součástí mé diplomové práce. Dotazník je zcela anonymní, proto Vás žádám o upřímnost. Děkuji Vám za spolupráci.

1. Uveďte svůj věk, pohlaví ... *18 let, muž*
2. Název školy, ročník .. *Gymnázium Matky a Šve Lercha, ořtána*
3. Uveďte, které studijní obory preferujete:
 humanitní přírodovědné technické
4. Z jakého zdroje čerpáte informace o životním prostředí, vybrané zakroužkujte:
 - a) Populárně vědecké časopisy
 - b) Odborné studie výzkumných pracovišť
 - c) Prohlášení politiků
 - d) Deníky, televizní zpravodajství, rozhlas, internet (zaškrtněte možnost)
 - e) Škola (uveďte, které předměty)
 - f) Programy zájmových sdružení (uveďte název sdružení)
 - g) Nezajímám se o životní prostředí
5. Domníváte se, že je ekologii ve výuce dáván dostatečný prostor?
Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím
6. Myslíte si, že by měl být do výuky zařazen samostatný předmět o ekologii?
Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím
7. Domníváte se, že máte dostatek informací o životním prostředí a jeho problémech?
Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím
8. Znáte denní nebo pobytová střediska ekologické výchovy? Uveďte jejich název:
u Martina Bursíka doma
9. Znáte neziskové ekologické organizace? Uveďte jejich název:
Duha, Greenpeace
10. Uveďte názvy televizních pořadů o přírodě:
Hra na zelenou, ~~Minuta pro přírodu~~, Minuta pro přírodu
11. Uveďte názvy televizních pořadů o životním prostředí:
Moje Vlast - Der König, Ich liebe Moje Vlast
12. Uveďte názvy deníků, časopisů nebo internetových zdrojů o životním prostředí:
Živa, Revue Moje Vlast
13. Je vaše škola zapojena do programu „Ekoškola“?
Ano Ne Nevím

14. Jsou ve vaší škole používány úsporné spotřebiče? Pokud ano, uveďte jaké:
 Ano Ne Nevím
Topení na dřevských záchodcích ze solárních panelů, fadř!
15. Uveďte, co je na počátku potravního řetězce v moři? plankton
16. Vysvětlete, proč jsou sinice v přehradě:
kvůli inojuinim, co stěhují z okolních polí do přehrad.
17. Co je to ekologická nika, uveďte příklad: Mojmir vlasim
18. Co znamená termín Fair Trade a které produkty nabízí?
Produkty z ověřených zdrojů např. bez práce dětí
19. Takzvaná ekologická krize, které čelíme, je často přehnaně zveličována:
Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím
20. Současná generace má morální závazky vůči budoucím generacím:
Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím
21. Co je důležitější pro budoucnost?
 Trvalá udržitelnost? ekonomický růst

Označte správnou odpověď u otázek č. 22 - 25

22. Biodiverzita
a) nepovolené pronikání nepůvodního druhu do rodového společenstva
 b) druhová rozmanitost společenstva
c) genetická dispozice k záškodnictví
23. Resilience
a) obnovení klidu v ekosystému
b) stupeň gumovitosti kaučukovníku
 c) schopnost ekosystému vracet se do původního stavu
24. Polutant
a) kopulující samec
 b) chemikálie přítomná v prostředí v nízké koncentraci, avšak s výrazně znečišťujícími účinky
c) chemikálie přítomná v prostředí v nepřirozeně vysoké koncentraci jako důsledek lidské činnosti
25. Extinkce
a) bod na populační křivce, kdy nastává exponenciální nárůst počtu jedinců téhož druhu
 b) vymírání biologických druhů, způsobené neschopností přizpůsobit se měnícím se podmínkám
c) důvodné podezření na selhání samce nosorožce v procesu rozmnožování

26. Z uvedených obalových materiálů zakroužkujte ten, který považujete za šetrný k životnímu prostředí:

- a) Sklo
- b) PET lahve
- c) Papírové obaly na nápoje
- d) Kartony z recyklovaného papíru
- e) Igelitové sáčky

27. Jakou značkou jsou opatřeny ekologicky šetrné výrobky?

a) Ekopack

b) Zelený bod

c) Ekologicky šetrný výrobek

d) Produkt ekologického zemědělství

28. Kolik druhů českých ekoznaček bylo schváleno k užívání a kterými ministerstvy?

přesně 8 druhů, a to ministerstvem pro životní prostředí

29. Dokážete rozlišit recyklovaný papír od nerecyklovaného? Pokud ano, uveďte podle čeho:

recyklovaný je ten načatější

30. Některé kosmetické firmy na svých výrobcích uvádějí, že nejsou testovány na zvířatech. Dáváte jim při nákupu přednost?

ANO

NE

31. Zakroužkujte všechny odpady, které v domácnosti třídíte:

- a) Sklo
- b) Papír
- c) PET lahve
- d) Ostatní plast
- e) Kovy (např. železo, hliník,...)
- f) Nebezpečný odpad (např. baterie, prázdné spreje, nepotřebované léky,...)
- g) Jiný odpad (uveďte který)
- h) Netřídíme odpad - uveďte proč

32. Ve které městské části Brna se nachází spalovna? *Lišec*

33. Jak nakládáte s obnošeným oblečením? *Položím ho vedle popelnice a cítím se uraženě, když si ho někdo vezme.*

34. Uveďte název firmy, která v Brně zajišťuje svoz odpadků:

ASB

35. Domníváte se, že slepice ve velkochovu mají špatné životní podmínky?
Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím
36. Jste ochoten/na zaplatit za vajíčko:
do 2,90 Kč do 5,50 Kč do 7,--Kč nad 7,--Kč
37. Zúčastnil/-a byste se akce vypuštění slepic z chovu organizované ekologickou (environmentální) organizací
Určitě ano spíš ano spíš ne určitě ne nevím
38. Znáte českého významného ekologického aktivistu?
Mojar Vladim, Ondrej Hamela a Mojar Vladim jeste jednou
39. Podílím se na ochraně životního prostředí? Pokud ano, uveďte, jak se to projevuje.
ANO NE
Tráckim odpad.
Nekládím odpady na zem.
Mám auto s karburátorem.
Nemám rád Václava Klause.

Příloha č. 2

Položka dotazníku č. 27 - značení výrobků

Respondenti měli z níže nabídnutých značek vybrat ty, které označují ekologicky šetrné výrobky.

- a) Ekopack
- b) Zelený bod
- c) Ekologicky šetrný výrobek
- d) Produkt ekologického zemědělství

Spolehlivou značku **Ekologicky šetrný výrobek** propůjčuje Ministerstvo životního prostředí ČR a **Produkt ekologického zemědělství** propůjčuje Ministerstvo zemědělství ČR ve spolupráci se svazem organických zemědělců PRO-BIO.